

ЛИСТИ ДО ПРИЯТЕЛІВ

*Letters
to Friends*

Рік XV. ч. 165-166-167

Книжка 1-2-3, 1967

**ЛІСТИ до
ПРИЯТЕЛІВ**
LETTERS TO FRIENDS

1957 — 1958 Мистецькі обкладинки Зенона Голубця 1959 — 1960

Основник і гол. редактор 1953-1966: д-р Микола Шлемкевич †

Редакційна колегія:

Дмитро Кузик, Микола Степаненко, Остап Тарнавський.

За видавництво: Кость Паньківський, Ярослав Заремба, Роман Савицький, Марта Шлемкевич-Савицька, Лев Ломиш.

З М І С Т :

Микола Шлемкевич †: Благодатна весна	1
О. Т.: Незакінчена революція	3
Микола Степаненко: Сесія омолодження і динамізації	5
Всеволод Голубничий: Йдіть до вершин!	7
Богдан Цигибалистий: Параноїдний стиль серед українців	12
Роман Придаткевич: Спомини про Миколу Шлемкевича	27
Юрій Клиновий: П'ятий з'їзд письменників України	34
Степан Волинець: Сторіччя Канади і канадійські українці	46
Людмила Коваленко: ООН зсередини	49
М. Дальний: Кар'єра Хрущова і дещо інше	54
А. Галан: Дві людини	57
Володимир Безушко: Новий американський твір про Миколу Гоголя	59
3 книжкових новин:	63
Дмитро Кузик: Немає консолідації	64
Від Видавництва	71

Листи до Приятелів LETTERS TO FRIENDS

Рік XV. ч. 165-166-167

Книжка 1-2-3, 1967

Микола Шлемкевич †

БЛАГОДАТНЯ ВЕСНА

Дні 22 січня 1918 і 1919 років — це дні народження сучасного українства, вихід його з ембріонального стану підготовки до самостійного життя. Щоб зрозуміти душевне підложжя цих актів і подій, треба повернутись уявою і серцем до тієї благодатної весни, першої свободної весни 1917 року. Це була весна благословенна теплом і дощами, коли Дніпро вийшов із берегів і гордо й рокітливо ніс свої хвилі київськими набережними. Дерева вже ранньою весною погиналися від густого листя й замикались у темній зелені. Київські сади потопали в квітті. Але не тільки Дніпро і ліси і сади стояли в поводі. Також людські душі переливалися почуваннями і рамена відчинялись як двері. Люди падали собі в обійми, вітаючись із великою радістю. Це ж уже вольними, неверстовими шляхами України і пишними бульварами її столиці проходив довгожданий гість: — воля-свобода. А над нами блакитним степом котилося і тріскало золоте грозно. А над нами походжав бог античних космогоній: — вічнопішний сонячний келих, що переливався, але не спорожнявся ніколи. І ми п'яніли його горячим вином. А ночі, незабутні, тихі і теплі ночі весни 1917 року, коли небо схилялося до нас і — так як у поета — долинам спраглим жнив подавало місячний серп. То були дні найкращих надій і окрилень. Ні, цього мало, то були дні найбільших певностей. Ми вірили свято і непохитно, що то — не як у Шевченка, на годиночку — але вже на постійно правда прилетіла спочить на українській землі. Адже ми бачили, як незрячі прозрівали, як німим отверзалися уста. Ми чули, як українське слово прорвалось як вода. Ми бачили, як українська дебр-пустіня неполита, зцілющою водою революції змита, прокинулась. Як потекли веселі ріки, а озера кругом гаями поросли, веселим птаством ожили. Ми були твердо переконані, що врешті і назавжди Україна вкривається дорогом, золототканим, хитрошитим, добром та волею підбитим святим омовором своєї державності.

Які ми сьогодні холодні, зимні, тверезі! Для нашої політики може це й краще. Та мусимо пам'ятати, що наш холод і нашу тверезість здобуло для нас те покоління своїми розчаруваннями, які прийшли після тих злетів. Так скоро виявилось, що свобода не гість і не пташка, що прилітає в благодатну весну. Так скоро виявилось, що свободу треба впертим зусиллям і організовано здобувати й утверджувати крок за кроком. Кілометровими стовпами, що ними позначувало українство свої здобутки, були Універсали Центральної Ради.

Перший Універсал — рішення для свого дому і горде слово кинуте довікллю, що з того дня український нарід у свої руки бере

*) У 50-ліття Української Революції та в першу річницю смерті Миколи Шлемкевича містимо до цієї теми уривки з есею „22 Січня“ пера покійного редактора під наголовком „Благодатня весна“, що є словами, взятими із його статті.

свою долю. Другий Універсал, що його з перспективи часу можемо назвати маніфестом українського політичного реалізму, який знає, що зразу всього не здобувається, але етапами. Так розуміли компроміс 2-го Універсалу його творці і речники підчас довгих дебат у Центральній Раді. Вони отверто і чесно називали його етапом по дорозі до дальших здобутків. Після радісної весни погожої й розквітлої надії, прийшла понура, слотяна осінь. Ледве почата державність знайшлася в смертельних обіймах двох могутніх, ворожих стихій: — біло-російської і червоно-російської.

Так стиснута, українська провідна верства в своїх слабших душевних периферіях почала хитатися. Вона думала і питала, чи не знятий їй рятунку в згоді з однією з тих сил. Так іззовні і внутрі починається розвал, великий потоп.

І з того брудного потоку, знову як співається в колядці, вистрелило вгору зелене явір-дерево, нове дерево життя: — вічні й немирущі слова 4-го Універсалу: ...Твоєю силою і волею, і Твоїм словом, Український народ, створилася Українська Народна Республіка... І далі: Від нині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, суверенною державою українського народу.

Тепер розуміємо слабкі місця Універсалу: — це сліди страшних породових болів, серед яких народжувалася українська самостійність; це лущайка тільки, що в ній дозрівало дорогоцінне зерно; це бідний вифлемський вертеп, що в ньому об'явилося Боже Слово для України.

В підготовчих хитаннях, непевностях, нерішучості провідної верстви — слабини подій і документів, ті слабини, що на них, іноді тільки на них, звертають увагу критики. Але в усьому тому є й якась неособова, об'єктивна, незалежна від бажань і пристрастей вага. Партії січня 1918 року довго ухилялись від остаточних висновків із ходу подій. Керівні кола українського сходу і заходу, в січні 1919, як зазначено, радо-нерадо доходили до межі й цілі політичного розвитку. А все ж, неначе під диктатом призначення, дійшли, мусіли дійти до них. В цьому те неособове, об'єктивне, і в цьому глибоке коріння того, що день 22 січня зразу став найбільшим національним святом всього українства. Про ті акти можна сказати те, що сказано в свангелі про народження Бога-Слова. Вони народилися не з земної, чи тілесної похоті не з групових, партійних чи класових інтересів, але від Бога, з історичних українських неминучостей.

На мапах цього світу скоро не стало держави, створеної актами 22 січня 1918-1919 рр. Але в наших душах та держава морально існує і нас далі зобов'язує її праведний, не насильством окупанта, але волею народу встановлений закон.

І ми мусимо розуміти і дивуватись неособовим неминучостям, що діяли і діють в Україні: — Це ж акти 22 січня творились у тоді релігійно байдужих колюарах і залах Центральної Ради, а все ж і помімо того вони невідхильно завершувались на Софійській Площі під радісний звук дзвонів, що колись благословили хоробрі князі дружини, що пізніше вітали гетьмана всієї України, Богдана Хмельницького, а тепер у 1918-1919 роках звіщали українському народові, що його політичні осяги вплітаються, впливаються в широке русло історії України. Тож коли в чисто політичному розгляді акти 22 січня були сучасним завершенням, копулою, то з філософічно-релігійного погляду вони є тільки широко відчиненою брамою далекої дороги українського духа і життя.

О. Т.

НЕЗАКІНЧЕНА РЕВОЛЮЦІЯ

1967 рік почався під знаком святкування п'ятдесятиліття української національної революції. Цієї ювілейної дати не можна обмежити до щорічного стереотипного нагадування про історичні події, що почалися перед пів-сторіччям по всій українській землі і завершилися державними актами у столиці України — у Києві. В цьому ювілейному році українська людина мусить ближче стати до цих подій, докладніше їх пізнати і глибше зрозуміти. Це потрібне ще й тому, що є люди (і не тільки у ворожому таборі), які навіть сьогодні — у п'ятдесятиріччя задокументованого вже й чужинною історичною наукою акту організації власної держави українським народом — заперечують існування української революції, промовчують дійсних творців української самостійності та й перекручують головну ідею української державності, яка точно означена у самій назві — Українська Народна Республіка, свідомо обмежуючи її до абстрактного, словникового поняття „держави”. Ювілейна дата п'ятдесятиліття республіки українського народу — це нагода сказати всю історичну правду про найсвітлішу подію в житті українського народу в останніх віках — про революційний зрив народу, що повстав проти накиненого національного і соціального насильства і започаткував свою власну народоправну систему, вимірну і виплекану світовідчужанням української людини ще з передісторичного часу.

Українська національна революція була — і це вже історичний факт. Її головна прикмета — це народний і національний її характер. Славного 1917 року, внаслідок програної Росією війни з центральними державами, почалася революція на всій території російського царства. І майже всюди там вона мала головню соціальний характер, виписавши на своїх прапорах сформовані в імені пролетаріату ліберальні гасла прогресивної інтелігенції. В протигагу цьому революцію в Україні творив народ. В Україні заговорив народ, що сторіччями терпів від соціального і національного утиску, і вимагав не тільки соціальних поліпшень, але й національних прав, вимагав самоуправи. І коли в Росії зручний переворот, зорганізований групою професійних революонерів, замінив диктатуру царського роду на диктатуру партійної верхівки, в Україні революція розвинулась, вона поступово зростала, втягала щораз більші маси людей, захоплювала щораз більші круги населення, стала всенародною і закінчилась всенароднім актом — проголошенням незалежної народної республіки.

Участь усіх шарів українського народу в революції свідчить про її народний характер. Вже в перших місяцях розбурханого подувом свободолюбних ідей 1917 року в Україну повертались засланці і переслідувані режимом патріоти, повертались додому вдягнені в однострої російської армії українські люди, голосно вимовляли слово „свобода”. Українська революція тим то й народна, що вона не тільки вимагала зміни уряду, вона відкривала уста народові. Зазвучала наново українська мова, яку урядовими указами забороняв царат. Селянин зажадав звороту землі, що нею були наділені прибічники царського режиму. Громадяни організувались у ради і вимагали для себе права вирішувати свою долю. Відновляли свою діяльність політичні партії, що могли існувати завдяки розповсюдженню ідей Михайла

Драгоманова — цього першого політичного вчителя модерного українства. Вже в перших днях березня 1917 року, зібрався у Києві український парламент — Українська Центральна Рада — правний й уповноважений народом представник волі народу. „Найкращі сини народу, виборні люди від сіл, від фабрик, від солдатських казарм, од всіх громад і товариств українських вибрали нас — Українську Центральну Раду, і наказали нам стояти й боротись за права і вольності” — пишеться в Першому Універсалі. В Центральній Раді мали своє заступництво не тільки українці, але й національні меншини — жиди, росіяни і поляки, і всі вони рішали про долю народу, про долю всього населення України.

Українська революція мала національний характер. Це вперше від часів Гетьманства в Україні українська мова набула урядового значення. Всеукраїнський Національний Конгрес, який відбувся у квітні 1917 року у Києві, зібрав півтисячі представників із усіх кінців української землі, і став справжнім українським парламентом. На чолі Української Центральної Ради став найкращий із найкращих Михайло Грушевський — історик, — автор монументальної історії, що була метрикою-паспортом, з яким український народ увійшов повноправним членом у сім'ю модерних націй. В Україні вперше від часів Хмельницького і Мазепи віджило українське військо, якому припав почесний обов'язок боронити свободу свого народу і кордонів України. Саме той національний характер української революції повів державно-правні акції Української Центральної Ради в розбудові самоурядування в Україні до проголошення Четвертого Універсалу, згідно з яким Україна стала вповні самостійною, ні від кого незалежною Українською Народною Республікою. Треба було великої сили духа у провідників української національної революції, щоби в країні — експлуатованій довговіковою неволею, знесилений війною і розбитий чужою пропагандою, зважитись на це велике діло: проголошення незалежності, що роком пізніше — 22 січня 1919 року — завершилось ще й актом об'єднання всіх українських земель в одну Українську Народну Республіку. Розум Грушевського, кришталевий характер Петлюри, полум'яний ентузіазм Винниченка, великий патріотизм інших передових діячів, які у переважаючій більшості вийшли з революційної Української Соціалістичної Демократично-Трудової Партії, наділили українську революцію тією руйнівною силою, що довела її до повного завершення, до створення української незалежної держави.

Про цю народну і національну силу української революції говорять універсали Української Центральної Ради, про неї говорить довга затяжна війна з переважаючим і підступним агресором, про неї постійно нагадує незаможна пам'ять, що живе в серці української людини — де б вона не жила: в Україні, чи на чужині. Українська національна революція незакінчена. Вона триває. У велике п'ятидесятиріччя треба про це голосно говорити. „Неначе олімпійські бігуни, що передають горючий смолоскип один одному, доки донесуть живий вогонь до цілі, — так під час урочистих свят 22 січня старше покоління передає живий звук Софійських дзвонів молодшим, щоб перейняли вони святий вогонь, і понесли його, і передали далі, аж доки щасливе покоління донесе його до цілі, до перводжерела, до Києва”. Це слова нашого незабутнього Редактора, що покинув нас перед роком, д-ра Миколи Шлемкевича промову якого з нагоди від-

Микола Степаненко

СЕСІЯ ОМОЛОДЖЕННЯ Й ДИНАМІЗАЦІЇ

Якщо Першу Сесію Української Національної Ради, що відбулася 16-20 липня 1948 року, називали Сесією перебудови й оновлення Державного Центру Української Народної Республіки, то цьогорічну Шосту Сесію, скликання якої було приурочене до 50-тилітнього ювілею створення Української Центральної Ради можна без перебільшення назвати Сесією омолодження й динамізації Державного Центру УНР.

Понад вісімнадцять років тому архітекторами перебудови й оновлення нашого передпарляменту в екзилі й авторами Тимчасового Закону були батьки української новітньої держави і творці тих вікомних діянь та урочистих документів, які на протязі останнього півстоліття були й залишаться на майбутнє змістом і гаслами національно-визвольної боротьби вже двох поколінь. Будова нашого передпарляменту в екзилі витримала пробу часу й не раз гострих атмосферних змін еміграційного підсоння. Вона вистоялась і зміцніла як інституція української демократії, як школа державницького виховання, як видимий символ героїчної боротьби нашого народу за волю і справедливість, як промовистий вислів нашої національної гордості, як протиставлення й заперечення облудної фікції, що її у формі УССР брутальною силою накинuli московські комуністи на шию поневоленого українського народу. Вона не тільки вистоялась і зміцніла, ставши загально визнаним авторитетом для всіх державницьких і політично дозрілих сил українства. Омолодженою й динамізованою вступає Українська Національна Рада в період нових світових катаклізмів, що ними буде невідклично вивонений кінець двадцятого століття.

На Шостій Ювілейній Сесії було тільки шість її членів з числа тих тридцяти шести, які приймали участь у Першій і Другій Сесіях: проф. Панаас Феденко, ред. Спиридон Довгаль, ген. Микола Капустянський, інж. Дмитро Андрієський, Микола Лівницький і Микола Степаненко. Гостро і часом дуже болісно відчувалася відсутність тих державних мужів, які були уособленням розважного розуму, великого політичного досвіду, всіма шанованих знань, джентльменства й темпераменту: президентів А. М. Лівницького й д-ра С. Витвицького, віце-президента І. П. Багряного, прем'єрів і міністрів проф. І. П. Мазепи, д-ра С. Барана, проф. М. Встухова, д-ра М. Шлемкевича, ред. В. Мудрого, судді В. Соловія, проф. А. Рябишенка, ред. С. Підгайного,

значення пропам'ятної дати 22 січня переддрукуємо в цьому числі, щоб пригадати його погляд на значення проголошення Української Народної Республіки для історії українського народу.

Смолоскип, що загорівся вогнем Української Національної Революції перед п'ятдесяти роками, тепер у наших руках. В цей ювілейний рік зрозуміймо повагу і відповідальність нашого становища і перед минулим і перед майбутнім; достойно піднімим цей святій вогонь живого українського духа, щоб чистим і несплямованим передати його у той час, коли він заясніє справжнім світлом свободи.

інж. Ф. Пігиди, проф. М. Смолянського, голов УНРади проф. Б. Іванницького й інж. О. Бойдуника та членів фракцій — проф. М. Олексіва, проф. І. Сенька, д-ра А. Чарнецького, проф. Г. Денисенка, проф. Б. Андрієвського, проф. К. Кононенка, д-ра В. Болюха, дир. Ю. Павликівського. Через це в багатьох, і може навіть аж забагатьох, моментах політичний зміст і цілеспрямованість Шостої Сесії сходили до громадського рівня, який, насамперед, характеризується нестримними вибухами тієї хвороби, яку д-р Б. Олесницький дуже влучно окреслив „громадською неврозою” („Лікарський вісник”, ч. 45, квітень, 1967, стор. 58).

Та не зважаючи на це, Шоста Сесія стала межовою, переломовою подією і завдяки цілому ряду фактів і постанов, що виникли в процесі її підготовки й наслідком успішного перепроводження, вона буде справедливо згадувана поруч із історичною Першою Сесією 1948 року. Назвимо деякі з них.

Вперше після п'ятнадцятирічного вродання в життя Нового Світу, який гостинно прийняв багатотисячні маси українських емігрантів, в тому числі й велике число політичного активу та безпартійних прихильників Державного Центру УНР, поважно відчувся не лише матеріальний, а й духовий та організаційний потенціал американсько-канадійського українства, представники якого брали активну участь у готуванні й перепроводженні Шостої Сесії. Зокрема ж ті організації, які стоять на платформі Державного Центру УНР у США і які об'єднані в Координаційному Комітеті, зробили великий вплив на своїх однодумців у Європі й у значній мірі забезпечили прийняття далекойдучих рішень. Із США й Канади на Шосту Сесію поїхало дев'ять представників різних організацій, що приймали активну участь в нарадах Сесії, як члени УНРади або спостерігачі й дорадники (д-р Л. Марголіна, інж. І. Янішевський, полк. П. Самойлів, д-р В. Михайлів, д-р З. Городиський, д-р Т. Сендзік, мгр. Ю. Нагорний, П. Дорожинський і М. Степаненко).

Вперше за довгі роки після виходу ЗЧ ОУН серйозно поширено консолідаційну базу УНРади прийняттям активної групи — ОУНз, міцно зв'язаної із силами українського резистансу й наставленої на глибоке вивчення процесів, що відбуваються в сучасній Україні.

Вперше склад членів УНРади, а через це й склад новообраних керівних органів Державного Центру, було ґрунтовно відмодифіковано діями другої генерації — спадкоємцями й продовжувачами великої справи, dokonаної батьками відновленої Української Держави. Вік основної частини членів фракцій тепер коливається між 40 й 60-ма роками з виразною перевагою народжених безпосередньо або „в огні і бурі революції”.

Вперше в структурі УНРади передбачено місце для непартійного, суспільно-громадського сегменту нашого організованого життя.

І вперше, як вислів певного роду призначення ваги й відповідальності цього сегменту, сталося іменування Голови Виконного Органу на основі ділових кваліфікацій, а не партійної приналежності. Як відомо, Головою Виконного Органу став д-р Атанас Фіголь, визначний науковець, що його енергії й наполегливості українська еміграція у великій мірі може завдячувати появу Енциклопедії Українознавства, відомий громадський діяч і виховник нашої молоді в дусі державницьких традицій.

Нарешті, вперше суто числова перевага в складі членів УНРади перехилиється на бік організацій, основне членство яких рекрутуєть-

Всеволод Голубничий

ИДІТЬ ДО ВЕРШИН!

(Промова на випускному вечорі Українського Студентського Клубу при Торонтському Університеті, 4-го лютого 1967 р.)

Можливо, те, що я скажу, прийдеться декому з присутніх не до смаку. Але ж була вже смачна вечеря, цілий бенкет і тому я вірю, що врешті-решт сьогоднішній вечір припаде до вподоби всім...

Побоююсь я, що моя промова вийде гірчицею на десерт, головню тому, що ви ось влаштуєте бал, радієте із закінчення студій; на залі напевне є й такі, що хоч ще й не скінчили, але мріють про те, щоб скінчити й свої студії якнайшвидше. — а я, от, буду говорити вам щось наперекір! Закликатиму вас учитися далі, не закінчувати науку на досягнутому. Тому дехто й скаже чи подумас: запросили його святкову, привітальну, похвальну промову виголосити, а він робить навпаки і псує гарний настрій... Однак, даруйте! Я не звик задармо хліб їсти, та ще й на бенкетах! Я собі міркував так: раз мене запросили, значить я повинен віддячитися не дзвінким, але порожнім, славослов'ям, а чимось вагомим, корисним і справді потрібним. Тим більше, що й ваш Президент — панна Ліда Любинська — навіть на письмі дозволила мені говорити про що я захочу, „навіть і про грушки на вербі!“

ся із вихідців з західньо-українських областей, що складають переважачою більшість нашого організованого життя. Цей факт буде вирішальним у забезпеченні відповідних до завдань і стабільних матеріальних засобів, брак яких у минулому поважно гальмував діяльність установ Державного Центру. Разом з тим цей факт є запорукою припливу до установ Державного Центру великого числа підготовлених фахівців не тільки зв'язаних з політичними організаціями, а й безпартійних, яскравих індивідуальностей і людей великих здібностей та небуденної працьовитости, які зможуть забезпечити ведення справді великої й незалежної органічно української політики.

Як і кожна межа чи переломова подія, процес омолодження й динамізації Державного Центру УНР не приходить гладко й безболісно. Замічні ще „прояви злощасної громадської лихорадки“, симптоми якої встановив д-р Б. Олесницький у згадуваній вище статті, — „нетерпимість, взаємне недовір'я, хвороблива підозрливість, догматична безкомпромісовість і безпідставне наклепництво“. Досить ослабленими і неімунними виявляються характери деяких громадських і політичних діячів в наслідок „нервової нестабільности та перечулення... непригожою політичною кон'юнктурою“. Без великих зусиль ще вдається; на жаль, ворогам і недругам нашим підсичувати й визискувати для своєї користи дрібні упередження й ресентименти, розвогнювати пристрасті й різні патологічні комплекси. Але щоразу більше й більше стає до праці на державному поприщі політично освічених, фахово підготовлених, життєво впорядкованих, тверезо мислячих — та всебічно дозрілих людей.

Шоста Ювілейна Сесія УНРади дала для того багато прикладів і підстав для виправданого оптимізму.

Так, от, вислухайте ще одну, може для деякого й справді останню лекцію.

Я нітрохи не схильний применшувати значення того, що ось сьогодні ми тут всі разом святкуємо закінчення навчання цілою групою українських студентів — аж 49 осіб! Навпаки, я від усього серця вітаю наших градуантів, бажаю їм далішніх успіхів у житті, і кажу: Слава їм! Нашого полку прибуло!

Але поруч із цим я теж хочу сказати, що нас разом, нашого цілого полку — ще дуже мало: далеко менше, ніж потрібно! Вища освіта серед нас, українців, стоїть далеко нижче, ніж у багатьох розвинутих націй. Зверніть, будь ласка, увагу на ось такі числа. Кількість студентів у вищих учбових закладах (на 10,000 душ усього населення) в Канаді й УРСР приблизно однакова — 130-140. Але на кожних 10,000 українців в УРСР припадає тільки біля 80 студентів української національності, а решта — це росіяни та інші неукраїнці. [Так є головним чином тому, що українці ще й досі переважно живуть на селах, закінчують сільські середні школи, які, як правило, стоять на нижчому рівні, ніж школи в містах, а тому українцям і важко здавати вступні конкурсні іспити до університетів та інститутів. На цих іспитах їх перемагають ті, що приходять з міських російських шкіл чи найжджають на Україну з міст Росії. Російський студент, якого не прийняли до Московського чи Ленінградського Університету, швидше здасть іспит до Київського чи Львівського Університету, ніж українець, що прийде з села й з української школи.] Такий сумний стан є зараз „на нашій, несвоїй землі”. Але ні трохи не краще є й на еміграції. Навіть гірше! Українських студентів у Канаді на кожних 10,000 українських емігрантів зараз припадає, за моїми підрахунками, приблизно 45-50, тобто в два-три, а то й чотири рази менше, ніж у інших національностей. Подібна ситуація склалася і в Америці.

Отже за кількістю студентів вищої освіти українці дуже відстають. І це — якраз у той час, коли значення вищої освіти й науки безперервно зростає, коли від кількості і якості людей з найвищою освітою все більше й більше стають (і ставатимуть!) залежними історія, і політика, і розвиток та збагачення культури, і особистий успіх та щастя людини в житті, її змагання з іншими, її просування вгору по соціальній і економічній драбині. Отже, стверджуємо і б'ємо на сполох: справа з вищою освітою серед українців стоїть незадовільно й загрозово.

Це, так би мовити, про вищу освіту взагалі. Погляньмо тепер на неї конкретно й диференційовано. У нас не тільки й не просто замало студентів та людей з вищою освітою, але й поміж тими, що мають вищу освіту чи здобувають її, дуже й дуже мало людей з найвищою освітою та студентів, що намагаються продовжувати студії, щоб досягнути ступенів „мастера” і особливо „доктора”. А це останнє може навіть ще більше важливе, ніж просто загальна кількість людей з вищою освітою, бо тут уже йдеться не про кількість, а про якість освіти.

Звичайно, ми всі щиро радіємо, коли в нас щораз більше й більше людей кінчає коледжі. Одначе, дозвольте мені й на цьому місці трохи зіпсувати святковий настрій і сказати, що цього ще дуже мало, зовсім недостатньо. Адже ж ми всі знаємо, що справді значить кол-

ледж. Може родичі наші не завжди на цьому розуміються, але ми, ті, що його кінчали, знаємо йому справжню вартість. Як правило, в колледжі молода людина виявляє лише свої нахили, а не здібності й таланти. А нахили, як знаєте, бувають різні — нахил до легкого життя, наприклад, що мало чим відрізняється від нахилу до ледарства; нахил проти науки; нахил до того, щоб одружитися й забути про все на світі тощо. Однак ті студенти, у яких колледж виявляє нахил до науки, — ті продовжують вчитися на „мастера” й на „доктора”. Здібності й таланти молоді людини розвиваються, розкриваються й усталюються щойно на вищому й найвищому щаблі освіти, а не в колледжі. Це повинні зрозуміти й знати як молодь, так і її батьки.

Навіщо пориватися до вершин науки? Я вже не кажу, що навіть тому, що індекс кмітливості (IQ) в докторанта дорівнює 130-140, а в абсолювента колледжу — тільки 115-120, при середньому для цілого населення — 100. З індексу кмітливості можна легко кепкувати! Не кажу й про те, що в спеціальних політичних умовах, у яких зараз перебуває українська нація, „треба розумом надточити, де сила не бере”, як радить наше прислів'я. Хочу натомість сказати знов узагальнююче, що на найвищій освіті, на зрості кількості й якості справжніх учених-науковців залежить українській нації дуже багато з кожного боку.

**

Візьмімо такий аспект. Зараз вже витворюється й за часом все більше й більше виникатимуть можливості й потреби перенесення з еміграції на Україну культурних і наукових ідей та національних вартостей. Досі ми всі наголошували українознавство, інформування Заходу про Україну, як найголовніше завдання освічених українців-емігрантів. Це залишається нашим завданням і надалі, я не збираюся применшувати його значення. Але я хочу поруч з цим наголосити, що заходознавство, інформування України про Захід і про цілий світ взагалі стає вже також на часі, стає актуальним завданням особливо молоді української інтелігенції, що виросла на еміграції. Можливості, що витворюються й витворюватимуться ще більше в майбутньому, значно розширюють приналежність, придатність і потрібність Україні її інтелігенції за кордоном. Коли українознавство для Заходу є тільки вузькою дисципліною, в якій лише дуже небагато одиниць може спеціалізуватися й досягнути вершин знань, то заходознавство чи світознавство для України — це таке широке й велике поле для наукової спеціалізації, як цілий широкий світ, ціла наука.

Візьмим конкретно. Наприклад, правник може зробити докторат з теорії чи історії, скажімо, російського або радянського права, вивчавши при тому й українське історичне право й право, що панує зараз на Україні. Такий фахівець може бути дуже корисним, йому будуть відкриті всі дороги викладати цей предмет на найкращих університетах західного світу. Але багатьох фахівців з такої вузької ділянки, ясна річ, не може бути. Тепер погляньмо навпаки. Візьмімо правника-українця, що зробив докторат з теорії чи історії, скажімо, англійського чи американського права. Для нього теж відкриті всі найкращі двері на Заході, але й не тільки на Заході, а також і на Україні. Річ бо в тім, що я не маю сумніву, що з обігом часу все більше й більше виникатиме можливостей і потреби для фахівців іздати з Заходу

на Україну, читати там лекції й наукові доповіді, приносити, так би мовити, на Україну заходознавство. А значення цього не можна переоцінити. Адже ж Україна, як і Росія, ніколи як слід не знала й не знає основ справжнього права, справжньої законності, справжнього конституційного, народоправного ладу...

Це, що я тількищо сказав про правознавство, в рівній мірі стосується й чистих наук (математики, фізики, біології, хемії), а також і таких наук, як медицина чи агрономія, філософія чи літературознавство, аеродинаміка чи мовознавство, музикологія чи генетика, археологія чи океанографія. Коротше кажучи, усі без винятку західні науки потрібні Україні. От чому треба опановувати кожну науку максимально й до кінця!

Поруч із цим, не забуваймо, що в цілому ряді наук можна й треба зробити безпосередні внески до української науки й культури, перебуваючи на еміграції. Візьмімо для прикладу історію України. Здавалося б, на перший погляд, вклад до неї можна робити тільки на Україні. Але це не так. Закордоном лежать величезні недосліджені джерельні скарби, що ще ніколи не були доступні українським історикам. Наприклад, архіви Туреччини. Треба вивчити турецьку мову й дослідити їх, бо їх ще ніхто не досліджував. Інший приклад: — Ватиканські архіви, архіви різних грецьких та візантійських церков і монастирів; архіви Венеції й Генуї, які тримали торгівлю українськими невольниками з Криму; жидівські архіви, що стосуються історії жидів на Україні та українсько-жидівських стосунків; французькі й бельгійські архіви, що стосуються індустріялізації України франко-бельгійськими компаніями при кінці XIX сторіччя і т. д. Такі ж величезні безпосередні можливості для наукових осягів існують, наприклад, і в порівняльних ділянках — в порівняльному літературознавстві, в порівняльній лінгвістиці, в порівняльній антропології тощо. Для цього всього треба прямувати до докторатів, — колледж тут нічого не дає.

Одначе може хтось гірко подумас: добре тобі говорити! „На тобі мільйонів стан стоїть“, „від тебе Україна залежить“ тощо, — це все не нове. Одним патріотичним говоренням каші не зварить, а їсти хочеться. Й жити хочеться, а не губити час. А наука до докторату, як дорога на найвищу гору — тяжко підійматись і взагалі хто його знає, чи оплачується з погляду коштів, часу, власних інтересів...

Я відповім на це: гаразд, згода. Особистими інтересами людини ніколи не можна нехтувати, їх завжди треба брати до уваги. Тому подивімося на все це з чисто особистого погляду. Не треба мабуть багато говорити про те, що освіта взагалі, а вища й найвища освіта зокрема, це в сучасних умовах головний ключ до матеріального достатку й добробуту, — особливо серед нас, емігрантів, у яких немає значної власності, щоб передавати своїм дітям у спадщину. Зайво, певно, теж казати, що сьогодні, як правило, освічений заробляє більше від неосвіченого, навіть і в „бизнесі“, на підприємстві. Американці при цьому залюбки покликаються на слова свого президента Теодора Рузвелта, який казав: „Чоловік, що ніколи до школи не ходив, може щось вкрасти із залізничного вагону. Але коли він має університетську освіту, то він може вкрасти цілу залізницю!“

Фактом теж є, що „доктори“, як правило, в усіх ділянках зароб-

ляють у 2-3 рази більше за „мастерів" і в 3-4 рази більше за „бакалаврів". Але можна твердити й ще інше, — а саме, що взагалі, чим більше освічена людина, тим більше вона щаслива, спокійна і вдоволена з життя. Найвища освіта — це ключ до найвищого тривалого щастя. [Як ви, певно, помітили, я відрізняю це від вищого, але короткотривалого, на жаль, щастя — щастя раннього кохання!] Це так тому, що людина з найвищою освітою набуває разом з нею таку потрібну дозу знань і досвіду, яка уможлиблює їй нарешті розрізнати поміж великим і важливим у житті й тією безкінечною буденною суетою, яка найбільше псує життя всім тим, що не в стані розрізнати. Павло Грабовський колись писав про це так:

„Не смерть страшна, не довгий час неволі, —
Не важко бути героєм проти них;
А страшно жити, запрягшись мимо волі
В ярмо дурниць та клопотів дрібних".

Він навчився розрізнати. Так от, загально й є визнано, що чим більшу освіту й культуру має людина, тим більше визволяється вона з ярма дурниць і клопотів дрібних, і тим більше є вона щасливою. Взагалі можна сказати прямо, що ніколи не знатимеш того, що освіта могла б для тебе зробити, аж доки не спробуєш і не здобудеш її!

Тепер про кошти, час і чи оплачуються всі зусилля. Зусилля для здобуття найвищих, серед можливих, наукових ступенів, ясна річ, потрібні величезні. Це не таємниця. Але зовсім не надлюдські! Не святі горшки ліплять, як знаєте. Візьмімо для конкретного прикладу максимум можливого: одну з найкоштовніших і найвищих освіт на Заході — здобуття докторату в одному з шістьох американських університетів, що входять до "Ivy League". Якщо вступити тут до graduate school" сьогодні, то мінімально тут на академічний рік потрібно 1,500 доларів на оплату навчання й 1,800 доларів на прожиття, книжки і всі інші кошти; разом, значить, 3,300 доларів на 9 місяців. Щоб здобути „мастера", треба 2 роки; щоб здобути „докторат", треба 6-7 років (включаючи „мастера"). Таким чином один з найкращих „докторатів" на Заході коштує в сумі своїй 20,000 — 25,000 доларів та 6-7 років студій. [В інших американських університетах, як наприклад, в мосму Нью-Йоркському Міському, а також в кращих канадійських, докторат пересічно коштує 15,000 доларів за той же період навчання.]

Найпершим, зрозуміло, постає питання, де взяти стільки грошей? Ясно, що наші батьки-емігранти не можуть так легко заощадити й назбирати такі великі суми. Проте розв'язки є дві. По-перше, треба добре вчитися в колледжі, бо тоді існує багато можливостей здобути ту чи іншу державну чи фундаційну, а то й університетську стипендію для продовження студій.*) По-друге, якщо стипендії немає, завжди можна одержати позичку, і таку позичку варто брати, бо вона оплатиться. Позички дають самі університети, банки, різні уста-

*) Я, звичайно, не маю на думці ті т. зв. „стипендії", що їх пропонують нашої студентській молоді деякі ізші „народні" фундації: дві-три „стипендії" на тисячі студентів, розміром по 100 чи 500 доларів на рік(!) та й ті... з поворотом, бо то не стипендії, а тільки позички. Не дай, Боже, якби справді наші бідні студенти залежали лише від отакої „допомоги"!

Богдан Цимбалістий

ПАРАНОЇДНИЙ СТИЛЬ СЕРЕД УКРАЇНЦІВ

(Дещо про патологію українського політичного думання)

В наш час, коли питанням психічного здоров'я присвячується стільки уваги, коли книжковий ринок засипаний публікаціями з ділянки психопатології, психоаналізи, психотерапії тощо, такі терміни як „паранойя“, „параноїдні типи“ і т. п. мабуть усім відомі. Властиво, в підручниках психіатрії розрізняється три окремі форми захворювання: „паранойю“, „параноїдну шизофренію“ і „параноїдний стан“. Але чимало фахівців вважають ці розрізнення радше другорядними, які лише точніше характеризують різні аспекти того самого в суті, психічного, ненормального стану. Між ними є більше спільного ніж того, що їх відрізняє.

Як проявляється оцей параноїчний вимір думання і поведінки? Найголовнішими ознаками цієї серйозної психічної недуги є присутність ілюзій, тобто фальшивих, самообманних уявлень і переконань, що позбавлені логіки і не мають ніякого опертя в дійсності. Найбільш

нови. Увесь „докторат“ на позичені гроші можна оплатити із заробітків після його закінчення протягом яких 4-5 років, а то й швидше. Таким чином на здобуття найвищого наукового звання в найкращому й найдорожчому університеті навіть виключно на позичені гроші в цілій сумі треба затратити яких 10-12, максимум 15 років життя. В дешевших університетах — на яку третину менше. Чи це оплачується, коли вам, скажімо, не 20, а вже 30 років віку? Зважте й подумайте самі. На мою думку, без жодного сумніву, — так!

Коли я готував цю промову, мені пригадалася одна орієнтальна притча. Дозвольте нею й закінчити. Давно колись, у сиву старовину, зродилася десь на сході ця притча. Вона не цілком пасує до нас з вами, але дещо є в ній повчального й для нас.

Жило собі колись плем'я одне, народ такий, що не мав ні країни своєї, ні землі, ні багатства, а блукав він по світу в пошуках долі і щастя. Втомилося те плем'я, нічого ніде не знаходячи, та й вирішило запитатись поради у інших людей. Зустрівся якимось їм у долині під високими горами старий бородатий „бодисатва“. Вони й запиталися у нього:

— Скажи нам, отче, чому не маємо ми ні землі своєї, ні держави, ні багатства, ні щастя, як є в інших людей?

А старий їм на те й відповідав:

— Якби ви знали те, чого не знаєте, то й мали б те, чого не маєте!

Зрозуміло плем'я, що бракує йому знання.

— А де ж його шукати? — питають старого. А він їм показав на гори та й каже:

— Ідіть до вершин! Там, за горами — велика рівнина, безмежний простір, усе видно. Там і побачите дорогу, якою всі інші віддавна ходять...

поширені ілюзії — це уявлення про власну велич і післанництво та ілюзія (часто говорять — манія) переслідування. Параноїк, зокрема коли він хворіє на параноїдну схізопренію, може вірити, що він є „спасителем світу”, Христом, Наполеоном, або царем і т. п. Інший знову може відчувати, що проти нього існує змова, що зовнішні сили або люди стараються здобути владу над ним і керувати його думками та діями. „Ворог” мовляв, підслуховує його при допомозі різних схованих апаратів, він проникає його невидимими проміннями, випадково зустріті особи стають в очах параноїка агентами ворожої затії. Коли параноїк побачить кількох людей, що розмовляють, усміхаються, кивають головами, він швидко робить заключення, що ці люди напевно говорять про нього. Найменша подробиця є для нього „знаком”, за яким криється глибше значення. Параноїк шукає таких знаків і втягає їх у псевдологічну пов’язаність, у певну систему. Можливо, що деякі подробиці є правдиві, можливо, що деколи хтось про нього розмовляв і його критикував, але параноїк надає усім подробицям надмірної важливості і творить з них систему, про недоречність якої ніхто мабуть не є в силі його переконати.

Типовою рисою параноїка є його надмірна ворожість і агресивність до людей. Параноїдний схізопренік являється завжди потенційно небезпечною людиною. Це вони поповняють часто вбивства, навіть серед власної родини, — випадки усім відомі з преси. Параноїки є людьми надмірно і хворобливо підозрілими, вони звичайно додають агресивність у інших осіб і тому вдарляють перші. Психологічний механізм, що діє при таких підозріннях і взагалі є типовим для параноїчного та параноїдного думання і поведінки, називається проєкцією. Проєкція — це приписування власних, часто неусвідомлених мотивів, почуттів, тенденцій, яких дава особа не може толерувати в себе самої, другим особам чи групам. Так напр. параноїк не є свідомий глибини свого людоненависництва і своєї агресивності (бо таке усвідомлення було б потрясаючим пережиттям для нього), він приписує таку агресивність іншим, тим самим він чується жертвою цієї агресії і змушений до самооборони. Очевидно, самооборона параноїка є дуже агресивна, але він вважає, що на це він має моральне право, бо чейже він тільки реагує, він тільки жертва. В такий спосіб переконання про те, що він є жертвою, не лише рятує, чи боронить його перед самоусвідомленням власної ворожості і агресивності (тому проєкція є одним з т. зв. механізмів оборони, що їх людське „я” витворює в зустрічі з власними несвідомими імпульсами і вимогами довкілля), але також витворює почуття моральної вищості, тобто служить іншій ілюзії, а саме ілюзії власної величч. Обидві ілюзії часто виступають разом, бо хто переконаний, що проти нього організується змова, мусить у глибині душі думати, що він є дуже важливою особою.

Існує певна протилежність думок про те, що є психічною недугою, а що нормальним станом. Згідно популярного погляду, психічне здоров’я (нормальність) і психічна недуга (ненормальність) — це протилежні стани, які себе виключають. Людина, мовляв, поводиться нормально, коли вона реагує раціонально, логічно і коли вона контролює свідомо свою поведінку. Коли ж вона перестає думати і не поводиться раціонально, вона не може панувати над своїми реакціями

і не може бути відповідальною за них, її вважається ненормальною, психічно хворою людиною. Втрату оцих суттєво людських якостей, як раціональність і здібність свідомо себе контролювати — вважається ознакою психічного занедужання. Тому в популярному думанні, психічна нормальність і психічна ненормальність це два протилежні, виключаючі себе стани.

Зовсім інакше дивляться на ці справи психологи і психіатри. Для них психічне здоров'я і психічна недуга це тільки екстремні пункти на одній лінії і різниця між ними є тільки різницею ступеня. Іншими словами, ці самі риси і тенденції, які так видні в умово хворої людини, існують також серед „нормальних” осіб, очевидно в далеко меншому ступені. Крім того, сучасна психологія вважає, що людська поведінка, навіть у нормальної людини не є повністю раціональна, вона не залежить виключно від свідомої самоконтролі, але мотиви людської дії дуже часто сховані в несвідомості. Цей фаховий погляд на різницю між нормальністю і ненормальністю може декого заскочити. Зрештою вкінці можна погодитися, що дійсно нормальна і ненормальна людина мають дуже багато спільних людських характеристик, що поведінка обидвох є зумовлена несвідомими потребами та імпульсами, але все ж таки існує дуже виразна, суттєва різниця між нормальною і ненормальною людиною. Нормальна людина здає собі справу з вимог дійсності, може прознутися з іншими особами і не загрожує ані собі ані іншим. Психічно хвора людина втратила контакт з дійсністю, вона не здібна порозумітися з іншими особами і часто вона небезпечна для життя інших і себе самої. На нашу думку, між станом нормальності і ненормальності існують такі важливі феноменологічні різниці. Як їх погодити з прийнятим в психології і психіатрії поглядом про „континуум” тобто про одну неперервану лінію між психічним здоров'ям і недугою? На нашу думку — вияснити можна, коли усвідомити собі приклади переходу різних явищ з однієї форми в другу під впливом квантитативних зростань їх. Діалектики говорять про перехід кількості в якість. Якщо якийсь явище квантитативно зростає, воно доходить до певного переломового пункту, на якому воно виступає вже в новій формі (якості). Тут можна привести для аналогії приклад з фізики: якщо збільшувати температуру води, вона переміниться в пару. Можна собі уявити, що якщо деякі реакції нормальної людини почнуть загострюватися, тобто квантитативно зростати, вони можуть досягнути пункт перелому, після якого починається ненормальність, тобто психічна недуга. Напр. нормальні люди час-до-часу можуть попадати в мрійництво, або стан знеохоти чи суму, але коли ці тенденції зростають так, що людина всеціло почне жити у власному світі мрій, без ніякої уваги на вимоги дійсності, або коли попаде в стан безперервної глибокої депресії, вона, так би мовити, скочила в новий стан, який зведе ненормальністю або недугою. З повипцих міркувань стане ясно, що риси, які характеризують думання і поведінку параноїків, тобто людей психічно хворих, можуть виступати — що правда не в такому яскравому виді — і між т. зв. нормальними людьми. Для них вживається таких визначень як „параноїдний характер” або „параноїдний тип”, щоб відрізнити їх від психічно хворих на „параною”, „параноїдну схізопфренію” чи „параноїдний став”, як їх описує офіційна психіатрична термінологія і яких ми в цій статті називатимемо коротко „параноїками”, (хоч, на нашу думку, для ясшого відмежування було б доцільніше вживати термі-

ни „параноїчна схізопренія" і „параноїчний стан"). Іншими словами: в нашій статті „параноїчність" означає психічне захворювання, тоді коли параноїдність визначає певні риси, що виступають у людей „нормальних".

В кожній суспільності та в усіх часах існували люди параноїдного думання. Їх бачимо між різними диваками, які хотіли б утщасливити чи спасти людство своїми винаходами, або якоюсь докладно випрацьованою схемою побудови суспільства. Різні фанатики сект, фанатики певного способу життя чи харчування є людьми параноїдного способу думання. Цікаво, що ці люди здібні думати логічно, раціонально і реально, а також поводитися у згоді з вимогами дійсності в багатьох сферах життя, а їх патологічність є обмежена до якоїсь одної ділянки, одної ідеї, чи манії.

Але існують також люди з параноїдними тенденціями думання, що не проявляють якихось дивацтв чи „маній", не виготовляють дивацьких плянів утщасливити людство, вони уходять більше за нормальних людей і навіть відіграють керівну роль в суспільстві, проте їх думання і поведінка є виразно параноїдна. Характерним для параноїдного стилю є те, що він проявляється в різних ступенях і формах. Є між ними люди назверх скромні, тихі, але постійно підозріливі й недовірливі. Інші знову можуть бути дуже аrogантні, агресивні з перебільшеним уявленням про себе самих. Американський психолог Д. Шапіро проаналізував різні невротичні стилі, між ними й параноїдний стиль думання та поведінки.*) Згідно з його дефініцією — стиль це „спосіб думання, спосіб вислову своїх почуттів і потреб", це „типові реакції і настанови". Стиль є, так би мовити, підложжям, з якого виростають певні симптоми, що опісля можуть довести до психічної недуги певного типу. Тип недуги є зумовлений способом думання і поведінки („стилем"), які існували в людини перед появою недуги. Він вказує на підозрілість, догматичність, ворожість, приписування другим негідних мотивів, постійну напруженість і внутрішню мобілізацію, постійну готовість до дії проти „ворогів" і подібні риси, що характеризують параноїдний стиль думання і поведінки. Якщо ці риси загостряться так, що людина втратить контакт з дійсністю, вона найбільш правдоподібно захворіє на якусь з „параноїчних" недуг („параною", „параноїдну схізопренію", чи „параноїдний стан".

Серед людей параноїдного думання дуже часто появляються рухи, які своєю ідеологією та дією є точним колективним відзеркаленням стилю думання тих людей. Н. Кон в своїй відомій студії**) описав релігійні і соціальні рухи, що панували в середніх віках у Європі за часів криз, спричинених чи то голодом, чи хворобами, чи іншими нещастями. Автор пише навіть про „синдром параної" серед тих рухів, який проявлявся в таких симптомах, як месіаністичні аспірації, очікування повороту Месії, самообожнювання власної групи, — як свос-

*) David Shapiro: NEUROTIC STYLES. Basic Books, Inc. New York, 1965.

**) Norman Cohn: The PURSUIT OF THE MILLENNIUM. London 1957.

рідного центру й уосіблення всіх чеснот, — і рівночасно ворожість до інших груп і рухів.

Щоправда деякі психологи, як напр., Г. М. Гільберт*) не погоджуються із вживанням терміну — параної, взятого з ділянки індивідуальної психопатології для опису суспільних явищ і тому пропонують вживати вислову, псевдо-параної". Він уважає, що людина, яка захворіла на параною, втратила контакт з дійсністю, тоді, як члени політичного чи релігійного руху або секти, цей контакт ще мають. Вони зрештою поведуться нормально в більшості ділянок життя. Це все правда, і тому в цій статті ми відрізняли параною, як недугу, і параноїдність, як стиль думання і поведінки, що може виступати і серед нормального населення.

В нашу добу поява Гітлера і його руху, а далі політика Третього Райху дали нагоду для аналізу тих явищ**). Вони стали просто класичним прикладом параноїдності політичного думання і дії. На ґрунті економічної і політичної кризи ваймарської Німеччини, німецька суспільність була готова психологічно регресувати, тобто повернутися на нижчий, менш зрілий, спосіб думання. Тоді появляється людина (А. Гітлер), типово параноїдна, розбуджує співзвучні і дрімаючі елементи параноїдного думання в багатьох своїх земляків і здобуває між ними підтримку. Він впоїв у німецькі маси ідею спеціальної місії і величі, переконав їх про існування світової змови, скерованої проти Німеччини і веденої жидами й масонами, визволив агресивно-деструктивні імпульси в них і штовхнув Німеччину на війну проти всіх. Американський психолог, Гордон Алпорт***) вказує, що люди параноїдного стилю думання дуже швидко захоплюються різними тоталітарними ідеологіями і методами. Лідери таких рухів вміють розбуджувати в часи кризи латентні параноїдні тенденції в масах і, пропонуючи їм легкі розв'язки складних соціальних і політичних проблем, здобувають їх послух та мобілізують до дії. Ідеологи руху вміють знайти різного роду раціоналізації для виправдання власного людоненавистництва і агресивності. Встановлюючи авторитативну організаційну структуру, вони рівночасно звільняють їхніх співробітників на нижчому щаблі від почуття моральної відповідальності за свою деструктивну дію. Такий меншого калібра фанатик шукає опертя і виправдання за свою дію не в собі, в сфері власного морального сумління, але в лідері і його наказах. Це є регресія до інтелектуальної і психологічної незрілості юнака, який вірно слухає провідника юнацької групи або вуличного гангу. Згадуваний Алпорт ілюструє свої тези про масову регресію прикладом з нацистської Німеччини.

Політичні рухи з параноїдними тенденціями появляються і в інших народів. Американський історик Р. Гофстедтер опублікував недавно книжку****), в якій описує кілька явищ з минулої і сучасної американської історії, які служать для нього ілюстрацією параноїд-

*) G. M. Gilbert: The Psychology of Dictatorship, The Roland Press N.Y.

**) Richard M. Brickner: Is Germany incurable? J. B. Lippincott 1950. Co. 1943.

***) Gordon W. Allport: The Bigot in our midst. Commonweal, Vol. XL. (October 6, 1944).

****) Richard Hofstadter: The Paranoid Style in American Politics. N.Y. A. A. Knopf, 1965.

ности політичного думання серед американців. В них усіх те саме переборщування, та сама хрестоносна ментальність і те саме переконання, що всі лиха світу походять від одної сили і тому їх можна усунути і світ врятувати тільки тотальною остаточною перемогою над цим „ворогом“. Центральним є почуття переслідування, що є основою для грандіозних теорій про світову конспірацію. Раз тими світовими змовниками були масони, то знову католики, опісля жиди. Для одних капіталісти, а для інших комуністи. Автор застерігається проти закиду, мовляв, історія знає повно прикладів змови і тому, коли про це говориться, це ще не означає, що маємо до діла з параноїдним фальшуванням дійсності. Очевидно, змови були і є. І про це можна говорити. В тому нема нічого параноїдного, — твердить автор. Політична дія вимагає часто законспірованості, як частини стратегії. Параноїдність виступає однак тоді, коли історію чи долю народу або людства пояснюється як вислід дії гігантської світової змови. Згідно з таким думанням, „історія — це змова, керована демонічними силами якоїсь надлюдської могутності, і щоб їх перемогти не вистачить звичайних політичних засобів, але треба вести хрестоносний похід“. „Параноїдний речник бачить ролю цієї змови в апокаліптичних формах“, „він постійно живе на зворотному пункті історії: тільки тепер, а не пізніше прийшла пора організувати спротив цій змові“. Тому, що йдеться про конфлікт між абсолютним добром і абсолютним злом, потрібним є — не компромісовість, але воля боротися до остаточної перемоги. Вораг — в такому думанні — має чіткий образ: він є втіленням самого зла, він певного роду аморальна над-людина: темний тип, всюди присутній, могутній, жорсткий, змісловий, „Він витворює кризи і катастрофи, а потім втішається з людських терпінь“. „Він контролює пресу, керує публічною opinією, має необмежені фонди і т. п.“. Як дивно воно не виглядало б, але, організуючи рух проти такого всемогутнього ворога, параноїдні люди стараються наслідувати всі його методи, тобто організовують свою протизмову. Це означає, що всі ці негативні риси, приписані ворогові, є проєкцією власних почуттів та імпульсів, яких важко і прикро собі самоусвідомити. Тільки почувачишись жертвою темних змовницьких сил, їх власне людоненависництво стає морально для них виправдане. Далі Гофстедтер вказує на мегаломанію параноїчних типів, які переконані, що вони та їх рух є єдиною доброю. І хоч тепер вони переслідувані, проте остаточна перемога за ними. Між іншим, згаданий американський автор вважає „псевдоконсервативну“ (за його термінологією) ідеологію Гольдвотера і тих груп, що його підтримували під час останніх президентських виборів, — прикладом параноїдності політичного думання частини американської суспільності в наш час.

Варто тут згадати коротку студію Ф. Ноймана про „Страх і політику“*) в якій він, також між іншим, з'ясовує „концепцію історії як конспірації“, згідно з якою всі невдачі, лиха і кризи народу є нібито наслідком дії групи змовників. Небезпека такої теорії, — стверджує автор, — полягає в тому, що вона може спиратися на зерно правди...

*) Franz L. Neumann: Angst und Politic. Verlag J. C. B. Mohr, Tubingen 1954. Це була доповідь виголошена у Вільному Університеті в Берліні в 1954 р. Переклад її опублікований в збірці есеїв того ж автора: Franz Neumann: The Democratic and the Authoritarian State. The Free Press, Glencoe, Ill, 1957.

За термінологією автора це становить т. зв. „фальшиву конкретність теорії". Це зерно правди діє дуже переконуюче на людей, що бажають бачити всі явища спрощено, зокрема на маси, які завжди шукають конкретних винуватців їхніх недочетів, терпіння і лих. У своїй студії автор наводить з історії релігійних та політичних рухів Європи низку прикладів існування такого спрощеного розуміння історії. На його думку, в історії Європи виступили такі головні типи (моделі) „теорії історії, як конспірації:" теорії про світову змову єзуїтів, масонів, комуністів, капіталістів і жидів. Дійсно, з історії тих рухів чи груп можна вишукати факти, часом лише у формі якоїсь заяви одного чи більше фанатиків, щоб на основі їх творити цілу теорію про світову змову і пояснювати все, що діється в світі, як прямий наслідок цієї змови.

II.

Українська суспільність може бути також прикладом поширення параноїдного думання до такої міри, що воно стало майже панівним у нас. Спираючись на власний досвід (а не на статистичні дані), можна заважити, що найбільш поширеною формою схізопренії і психічних захворювань українців є параноїчні недуги, зокрема з маніями переслідування. Це вказувало б на те, що панівним стилем думання серед поважної кількості українців, мабуть є параноїдний стиль, про який пише Шапіро, а його екстремні прояви — є параноїчні форми психічних недуг.

Серед нас є відомий тип людей, окреслюваних „хитрими малоросами". В Галичині популярними також були вислови: „хлопський філософ", або „мудрагель", які характеризували людину, що завжди мала свій, дуже своєрідний, погляд на все, що претендувала все знати і вміти все пояснити, яку ніхто ні в чому не міг переконати ані змінити, бо вона завжди вміла себе різними штучками викрутити. Така хитрість і така постава доморослого „філософа" походить з недовірливості до інших людей та егоцентризму. Недовірливість та підозрливість — це основні риси параноїдного характеру.

Недовір'я поширюється не лише на особи, але й на їхні знання, здібності та погляди. Звідси тенденції вважати тільки власну думку єдиною правдивою і правосильною. До думки іншої особи навіть не прислухається з належною уважністю. Фактів, наводжуваних кимось іншим, не відкидається, їх просто ігнорується і не приймається до уваги. Параноїд виявляється нездібним зрозуміти іншу людину, тобто поставити себе в ролі іншої людини. Через це, інша людина є для нього чужим, незрозумілим ством, здібним до наймерзніших діл, і сповненим злісними намірами. Так взаємне недовір'я, яке панує серед українських людей, не лише паралізує будь-яку спільну акцію, але й робить діалог чи дискусію неможливими.

Думання параноїда завжди штивне і догматичне. Його свідомість не може знести неясностей недоговорень, бо в нього забагато страху перед несподіваним, або (за психологічною термінологією) його „я" почувається заслабким, щоб дати собі раду з тимчасовим станом непевності і дезорієнтації, що їх приносить кожна несподіванка. Щоб охоронитися перед таким неприємним пережиттям, люди того типу становлять собі несвідомо штивні рамки і схеми інтерпретацій, за якими класифікують усі явища. Те, що не вміщається в них, просто не допускається до свідомості. Образ дійсності виходить, очевидно,

скривлений. Мабуть вершком раціоналізації власної штивности, — що в дійсності є ознакою недорозвиненості і незрілості людського „я”, — є намагання вважати цю штивність моральною чеснотою. Звідси насміхання з тих, що не можуть чесно сказати на деякі питання „так” або „ні” і не можуть погодитися, що щось є тільки „біле” або „чорне”; з тих, що для їх зрілішого ума дійсність є багато складнішою.

Підозрілива особа фальшує дійсність ще в інший спосіб: вона дуже уважлива до дрібничок, бо ці дрібнички є для неї „знаками” якогось закритого сенсу. Тому вони знамениті обсерватори дрібничок, хоч інтерпретація тих дрібничок фальшива. Українці відомі зі своєї дрібничковості, на яку нарікав між іншим І. Франко (у своїй промові з приводу 25-річчя його письменницької діяльності). Не суттєві справи роз’єднують українців, але радше другорядні, зовнішні дрібнички: наприклад, справа правопису, кольорів у національному прапорі, календаря, або питання, чи можна і треба слухати доповідь якогось совєтського представника або йти на концерт київського ансамблю. Ці — такі маловажні — справи, які в дійсності не матимуть ніякого впливу на розвиток подій, стають „знаками”, „символами”, за якими криється глибший „сене”, „ворожа загроза”, „смертельна небезпека” для всієї нації та її майбутнього і т. п. В той спосіб наші полеміки і кампанії починають тратити сенс міри і пропорції.

Параноїдні люди живуть у стані постійної напруженості, внутрішньої змобілізованості. Вони завжди готові до акції, яка в їх очах є лише самообороною, а по суті є агресивністю. Як було згадано перед тим параноїдні типи в глибині є дуже ворожі до інших людей, вони ладоненависники. Часто їх агресивність виявляється лише на словах: тоді вони сварливі і люблять сперечатися до безконечності, бо не можуть знести того, щоб вони не мали рації. Параноїдні типи є небезпечні, коли їх агресивність не обмежується до слів, коли вони виладовають свою ненависть і гнів ділами. Зі страху перед такими неконтрольованими вибухами власної агресії, „я” деяких параноїдів зуживає велику частину психічної енергії на репресію тих агресивних імпульсів. Це добавляє до того, що їх думання і поведінка стають дуже штивні. Недиво, що деякі параноїди назверх дуже педантичні і конвенційні в поведінці. Відомо, що в особистих зустрічах наші люди часто штивні і формалістичні, зокрема у відношенні до чужинців, вони смирні, пасивні, некомпетивні, або, як одна чужинка завважила, „поводяться як стадо овець”. Зате здушена агресивність переноситься на внутрішньо-українські взаємини, про що буде мова пізніше.

Параноїдні люди не мають нормального стосунку до влади і авторитетів, тобто не мають відношення до влади опертого на самопошані, певності себе і свобідному акцептуванні їх. Параноїд має звичайно глибокий ресентимент за те, що він змушений підпорядкуватися комусь. Один раз він надто покірливий, іншим разом надмірно арогантний. Але він ніколи не почувається свобідно в присутності влади. Його постава в глибині антагоністична до влади й авторитету, сповнена здушеної люті і ресентименту, хоч назверх може бути покірлива. За словами І. Франка — це наша „укрита злість, облудлива покірність”.

Про себе самих параноїдні типи думають дуже високо, хоч назверх можуть виглядати скромними. Риси мегальоманії очевидні в них,

чи через почуття, що вони переслідувані іншими, чи через перечуленість на пункті їх гідності. Будь-яку критику сприймається як образ, яка викликає інтенсивний гнів та бажання відплати. Думання наших параноїдів егоцентричне, бо в ньому і задоволення власних, здебільшого неусвідомлених чуттєвих потреб, грає більшу роль, ніж відданість справі або об'єктові думки чи дії.

В поставі параноїдних мегаломанів є переконання, що всі інші — або й уся суспільність — це отара простих собі „дурачків“, нездібних глибше і правильніше думати, а єдино важливими і правдивими є їхні власні погляди та опінії. Таких осіб зустрічаємо в нас серед публіцистів, політичних і громадських діячів, а також між пересічними людьми. Психоналісти підкреслюють існування в параноїда несвідомої потреби пасивно підпорядкуватися якійсь сильнішій індивідуальності та ідентифікуватися з нею. Це може бути політичний лідер, демагог або людина пера, тобто блискучий публіцист, поет або мислитель. Тоді одні стають сліпими, недумаючими, фанатично відданими прихильниками якогось „вождя“ чи ватажка, інші вибирають з минулого або сучасного одну чи кілька постатей і починають їх обожнювати без міри й потреби. В одних і других потреба самозвеличання задоволена через ідентифікацію себе з обожнюваною особою.

Дотепер ми описували параноїдність серед українців так, як вона проявляється в особистій поведінці одиниць. Варто тепер приглянутися до того, як параноїдний стиль проявляється в політичному думанні українців, як групи, у тих справах, які стосуються долі і становища її в світі, її відношення до зовнішнього світу, а також планування і реалізування власної політики.

Спершу звернемо увагу на деяку українську пресу. Ось попало нам до рук одне число „Гомону України“ (з 13 серпня 1966-го року) і в ньому опубліковано статтю п. н. „Нове обличчя Антихриста“. Тонном розгніваного пророка, сповненим ненавистю до всіх інакше думаючих, автор намагається цілком серйозно переконати читачів, що Антихрист є емпіричний фактор дійсного життя і його прямою дією є модерна філософія (в термінології автора абстракція про „Божество“, Абсолют) скізми, інквізиція, голод, зорганізована економічна депресія, диверсія Рузвельта (дарма, що це Рузвельт переміг депресію в Америці, тобто він, агент Антихриста, діяв проти іншої дії того ж Антихриста!), залякування атомовою загрозою і т. п. Але цих заходів не вистачило, мовляв, Антихристові, тому „він створив синтезу всіх випробуваних методів, що в результаті породили легіони Антихриста, цупко пов'язаві нитками односпрямованості безчисленних видів цієї організації, тасмичної по своїй суті та надхненної позаземським духом. Це легіони новітніх гуманістичних лібералів, це ж й — оте нове обличчя Антихриста“. Антихрист, за автором, „сплотив також Святця з Ясною Поляною“ (Л. Толстого), „щоб вговорювати людину не торкати діавола“. Автор не погоджується з тим, вевов би Христос вимагав не лише любови ближнього, але і любови ворога. „Але ж бо Христос“, — каже автор статті, — вимагав ясного одреділення людини ‚за‘ або ‚проти‘, ‚так‘ або ‚ні‘, а не ‚так-так‘ — ‚ні-ні‘”.

Ще більше нелюдяно: він загрозив співіснувальникам, лібералам, ві-теплим — ві-зимним потворам виплюненням із уст Господа! Вів

же мав відвагу заявити, що не мир, а меч привів Він на землю, і при тому домагається признання Його ж божественності! Іншим пророком Антихриста автор вважає Арнольда Тойнбі, бо він висунув тезу „що всі релігії еволюціонують від виключності, нетерпимости та войовничости в напрямі гуманного лібералізму та логіки і практики конечности співіснування”. „Антихрист створив не лише конспіративний рух, але теж і конспіративну основно неясну і невідому у своїх остаточних джерелах доктрину” (лібералізм). „Мудрий та вельми досвідчений Антихрист”, — признає автор статті, — „вкоренився добре. Він же оволодів майже всією т. зв. великою пресою, радіо й телевізією та великими фундаціями, видавничими домами, школами, банками”.

„Шлях Перемоги” з 11 грудня 1966 опублікував дуже подібну змістом і стилем статтю п. н. „Мир з Нечистим”. Згадуючи про різних вислужників Сатани, автор ієсинує, що між ними є і „високі провідники християнської любови, як приятелі Брежнєва або Хрущова чи Аджубєя, які розкрили свої обійми висланцям большевизму”...

Ми навели цитати зі статей з „Гомону України” і „Шляху Перемоги”, бо ці статті являються чи не класичним прикладом параноїдного думання, який своєю виразністю є мабуть єдиний у світовій публіцистиці. Щоб з'ясувати свої погляди, автор вживає майже тих тих самих слів, що їх вжив Р. Гофстедтер для опису параноїдного способу думання. Хай читач зверне увагу на такі спільні елементи: інтерпретація історії світу, як грандіозної змови („конспіративна організація” і „конспіративна доктрина Антихриста), перенесення усіх конфліктів в апокаліптичну площину, включення між слуг Сатани дуже різnorodних груп, які нічого спільного зі собою не мають, навіпаки часто взаємно себе поборюють, переконання про всемогутність і всюдиприсутність ворога, який опанував пресу, видавництва, економіку і т. п.

Ми навели довші цитати зі статті „Нове обличчя Антихриста” ще й тому, що вона дуже вимовно нагадує стиль і зміст деяких авторів львівського „Вісника”. Ми хотіли б пригадати читачам, на якій то літературі політично виховувалося українське молоде покоління західної України перед другою світовою війною.

Факт, що є в наш час, у Канаді й Німеччині, газети, які далі друкують подібні зразки політичного думання, лише доводить, що таке думання мусить бути співзвучне і що воно вдовольняє потреби читачів тих газет. Який наслідок мають такі питання на їх політичну зрілість, не варто говорити. Повертаючи до самих статей завважимо тільки наступне: параноїдний ум автора не бачить подій, як наслідків певних, різnorodних людських акцій і рішень, але, як вияв дії однієї надлюдської сили, Антихриста. Доводячи свою тезу до абсурду, він прямо вказує пальцем на своїх ідеологічних противників, як на агентів Антихриста. Автор вибирає також з життя і вчення Христа приклади, які б виправдували його людоненавистницю й агресивну життєву філософію, не беручи до уваги цілості християнської етики. Далі автор мабуть не завважує, що його інтерпретація історії, є по суті фаталістична. Бо якщо цей Антихрист добився таких успіхів впродовж усієї історії, якщо він тепер опутав науку, опанував пресу, видавництва, економічне життя і т. п., то хто ж має силу його перемогти? Де ті нові хрестоносці? Засуджуючи демократію, лібералізм і гуманізм, як витівки Антихриста, кого ж він ставить за зразок? Він

про це не говорять, але легко додуматися, кого б він поставив. Пристиснутий до муру, він мусів би повернутися до тих зразків „нової“, „недемократичної“, „неліберальної“ Європи, що їх „Вісник“ та його кварталники ставили за взірці у Львові своїми статтями про „Розмах третього Райху“, „А. Гітлера“ та його співробітників (як бельгійського Дегреля, французького полковника Ля Рока, яких бельгійці і французи вважають просто зрадниками й агентами Гітлера). Після їх упадку почали у нас ідеалізувати аргентинського диктатора Перона, але і тут не було щастя, бо народ вигнав Перона. Залишився генерал Франко, але він, мабуть, попав на службу Сатани, бо останніми часами почав демократизувати політичне життя Іспанії і навіть старастарсья встановити якийсь модус вивенді з СССР. Хто ж тоді залишається в світі, щоб служити зразком у боротьбі проти Сатани?

В тому самому числі „Гомону України“ була друкowana інша стаття п. н. „Українське москвофільство“. Автор висуває тезу про існування свідомого і неусвідомленого москвофільства серед українських діячів доби визвольних змагань і нашого часу, як причини нашої бездержавності й усіх наших лих. Знову ж приклад параноїдної редукції усіх явищ нашого політичного життя до дії москвофілів серед нас. Далі автор пише, що з того москвофільства походить „ота непогамована й несамовита ненависть наших демократів до українського націоналізму“..... „начебто українська нація не має і не мала більшого і небезпечнішого ворога поза націоналістами“. Говорити про ненависть демократів до націоналістів є прикладом параноїдної проєкції, мовляв, „не я ненавиджу інших, а це вони, оці інші, ненавидять мене, я ж тільки боронюся“ (очевидно агресивно). Цитати з попередньої статті ілюстрували, з якою ненавистю автор ставиться до демократів, лібералів, гуманістів, вважаючи їх просто агентами Сатани. Всім відомо, що в ідеологічному вишкілі наших націоналістів вимагалось ненавидіти, а не любити своїх противників. Тут можна нагадати події 1941-43 років на Україні, а описавши вияви терору, фізичного й морального, по ді-півських таборах, щоб переконатися з якою „любов'ю“ і „лагідністю“ ставилися націоналісти до своїх інакше думаючих земляків-демократів. Автор згадуваної вище статті не свідомий своєї проєкції, тому його параноїдність мабуть невилічима.

Цитати з „Гомону України“ можуть спонукати деякого думати, що параноїдний стиль характеризує лише прихильників та ідеологів однієї політичної групи. Це правда, що в керівних і некерівних людей цієї групи параноїдність доведена до екстремі, і часто до абсурду. Але параноїдні риси притаманні прихильникам також інших груп і взагалі дуже поширені в політичному думанні українців. Чимало українців переконані про існування змови масонів, жидів, лібералів проти українських самостійницьких змагань і вважають таку змову єдиною причиною політичних невдач (параноїдна інтерпретація історії, як вислід змови-конспірації). (Між іншим, деякі українці відомі зі своїх упереджень до певних національних груп. Через проєкцію власних почуттів, вони схильні бачити таку упередженість в інших. Це не означає, що нема анти-українських настанов і кампаній у певних колах. Однак, на думку автора, ми їм приписуємо надто велику силу і вплив).

Рівночасно деякі українці переконані, що Україна займає в світі єдине, центральне місце, що вона покликана врятувати Європу і світ від світової загрози, що йде від Москви, що Україна єдина може

встановити тривалий мир в Європі і т. п. (національна мегаломанія). Багато в нас пишуть і проголошують, що після теперішньої неволі прийде воскресення України. Своє переконання спирають не на об'єктивну оцінку власних сил, міжнародної ситуації і силових відносин у даний період часу, але радше на вірі, що в світі йде боротьба між абсолютним Добром і Злом, що Добро вкінці й остаточно переможе і тим самим Україна „воскресне”. Це так би мовити мусить статися як нагорода за її теперішні терпіння. Чи дійсно так станеться? Звідки така певність? Існували народи, які довго змагалися за свою самостійність і вкінці улягли і стали частинами інших націй. Автор цих рядків також вірить у можливість створення незалежної української держави, але чи це станеться, залежатиме в першій мірі від зусилля самих українців та їх політичної зрілості.

На маргінесі годиться завважити, що повищі критичні міркування не стосуються деяких основних правд християнської віри, зокрема центральної правди про Воскресення Христа після мученичої смерті. Йдеться тут лише про правильне розуміння християнського вчення про Христові терпіння смерть, Воскресення, про остаточну перемогу Правди над силами Зла. На нашу думку, цих правд не можна застосовувати просто для пояснювання цьогосвітніх подій, бо це означає прагматизацію християнської віри, тобто її фальсифікацію. Християнське вчення про перемогу Правди, про остаточне Воскресення можна тільки тоді зрозуміти, якщо враховувати позасвітний, вічний аспект існування. В історії людства було чимало знущань і поневолень невинних людей. Племена і народи, нераз дуже релігійні і моральні, які мали священне право боронити свою віру, землю і свободу проти наїзників, теж могли вірити, що вкінці справедливості і правда переможуть: проте вони були знищені і ніколи не дочекалися своєї перемоги. Історія християнських місій в Азії і Африці має багато прикладів розквіту християнської Церкви в деяких країнах (напр. в Японії), але опісля довгого періоду переслідувань та мучеництва, число визнавців християнської віри зменшилося до мінімуму, і такий стан залишився дотепер. Говорити тут про перемогу Правди, про Воскресення, яке завжди приходить після мучеництва має сенс тільки тоді, коли береться до уваги позасвітне вічне існування. Лише приймаючи обидва аспекти людського існування, земний і вічний, можна зрозуміти і добачити дію Божої Справедливості в світі.

Хтось може вважати повищі думки еретичними. Автор їх висловлює з двох мотивів: з бажання розуміти християнську віру в усій її величній повноті, а не позбавлену трансцендентного виміру, тобто виміру найсуттєвішого в нашій вірі, і по-друге — з бажання очистити наше політичне думання від есхатологічних елементів. Іншими словами: хочемо звернути увагу на те, що наше визволення не прийде автоматично, як наслідок остаточної перемоги сил Добра і Правди над силами Сатани, і не як нагорода за наш терпіння, але радше як вислід конкретних зусиль українських людей в даний історичний момент. Така постава і таке розуміння історії повинні б змусити нашу громаду активніше і серйозніше підготуватися до того моменту, і примусити кожного громадського, політичного чи культурного діяча критично призадуматися над наслідками їх теперішніх рішень і акцій. Кожне наше рішення і кожна наша дія тепер матиме свої об'єктивні наслідки, які знову ж матимуть вплив на розвиток майбутніх

подій. Дуже важливим видається нам, щоб ми навчилися оцінювати всі наші теперішні заходи, метушні, сварні, кампанії з ширшої історичної перспективи і перестали міряти людей та їх діла силою їх патріотичних почуттів — (про що мала б свідчити їх патріотична фразеологія), рівночасно відкликуючись до віри в остаточну перемогу нашої Правди, і пасивно її очікуючи.

Повертаючи до теми параноїдності в українському політичному думанні, звернемо увагу на наше ставлення до зовнішнього світу. Перед тим була мова про підозріливість, недовірливість і упередження деяких українців у відношенні до довоколишнього світу. В глибині такої постави існує ворожість до людей. Ворожість таких українців до зовнішнього світу проявляється також у поширених серед нас поглядах про те, що Захід, мовляв, гнилий, морально розкладений і в нашій безпардонній постійній критиці усіх чужих середовищ, в яких нам доводиться жити. В Німеччині деякі українці не могли знести „дипломних німаків" та їх звичаїв, у Франції погорджують „брудними, неморальними" французами, Америку критикується безпощадно за все: за корупцію, за „брак культури", за делінквентність молоді, за поширення умових недуг, за розводи і т. п. В парі з тим іде переконання, що українці це майже уособлення чесноти і праведності. Звідси постійні заклики зберігати українську молодь від впливу американського оточення, бо цей вплив, на думку деяких українців, не може бути інший, як негативний. Рідко звертається увагу, що від американського, німецького чи іншого чужого світу наше молоде покоління могло б навчитися багато корисного, що через це воно могло б ввести в наше життя нові елементи, елементи міри, глузду, яких так йому бракує.

При описуванні параноїдів як одиниць, ми згадували про штивність і догматичність їх думання, а також про глибоке недовір'я до інших осіб, що не дозволяє їм розуміти інших людей, вжитися і вчутися в інший спосіб думання і сприймання явищ. Інша людина залишається тому для них незнаною, чужою істотою, здібною до найтемніших діл (проскція власних неусвідомлених людоненависницьких імпульсів в іншу особу). Це саме проявляється у взаєминах між групами, зокрема політичними. Деякі наші політичні групи постійно підозрівають своїх опонентів у готовості зрадити спільні національні інтереси. Вистачить, щоб хтось влаштував зустріч або почав розмови з представниками наших ворожих нам сусідів, і закид зради готовий. Члени деяких наших політичних середовищ також переконані, що їх ідеологія і програма єдино можуть довести наші національні змагання до успіху. Вони не здібні добачати в своїх опонентів хоч частинку рації, яка вможливила б діалог і співпрацю.

Українське зорганізоване життя сповнене нечуваної взаємонависті, агресивності у формі бунтів, сварні, полемік, підозрінь чи очорнювань. Ніяка організована акція серед українців, загального чи місцевого масштабу, не обходиться без взаємних обвинувачень, підозрінь, образ, бойкотів, які залишають опісля в усіх несмак і огірчення. Замість сходиться і організовуватися, щоб раціонально обмірковувати, яких найдоцільніших засобів треба вживати, щоб виконати певні конкретні завдання та досягнути певні цілі, в нас дуже часто все зводиться до ялових полемік, злосних критик, боротьби за формальності, одним словом до великої і порожньої метушні.

Ідеології та рухи з параноїдними тенденціями викликали і викли-

кають серед багатьох українців незвичайно прихильний відгомін. Коли американський конгрес засуджував мек-картизм, серед нас збірано підписи на його оборону. Нагадаймо масову підтримку українців у США для Гольдводера та його прихильників. Це не була лише вдячність за включення справи визволення України у виборчу платформу республіканської партії, про що до речі Гольдводер у своїх передвиборчих промовах майже ніколи не згадував. Українці масово підтримували Гольдводера, бо його погляди і стиль його кампанії були споріднені думанню багатьох українців. (Не диво, Я. Стецько публічно заявив, що для нього немає ніякого сумніву, що всі українці повинні голосувати за Гольдводером). Їм мусіли імпонувати доктринерський, а не прагматичний підхід до реальних проблем, моралізаторський тон (добачування корення усіх лих у моральному занепаді суспільности), апокаліптичні візії хрестоносного походу проти зла і темних сил, проповідницький тон, пропозиції простих і спрощених формул як розвиток для складних питань, проповідь твердої руки (проти делінквентів, наркоманів, страйкарів, порушників закону і т.п.), нахил до аматорства в політиці в протизагуг „професійним політикам", нехиль до діалогу, переконування й компромісу, а зате проповідь власних ідей і вимога їх прийняти беззастережно, вікнці емотивно насажена фразеологія — все це, очевидно, дуже „рідне" українському думанню. Все це засліпило наших людей, які не бачили, що вони ставили на програну карту, бо ж такий рух і така платформа не відповідає більшості американців, не є виявом політичної зрілості.

На кінець постає питання, як пояснити собі таку поширеність параноїдного думання серед українців. Психоаналісти добачують генезу параної і параноїдності в переживаннях раннього дитинства, зокрема в емоційно насиченому конфлікті сина зі суворим батьком або іншим, сильнішим за нього чоловіком у родині (напр. старшим братом). Звідси така уважливість і перечуленість параноїка на пункті „влади" і „панування" (тобто опановування других). На це вказує ілюзія власної величчч або ілюзія переслідування (тобто страх, що хтось інший здобуде владу над ним і буде ним керувати). Під час описаного емоційного конфлікту дитини зі суворим батьком мала б народжуватися типowo параноїдна ворожість до інших людей, якої дитина не може виявити зі страху перед карою. Можна тут лише спекулятивно висунути гіпотезу, що можливо структура і динаміка життя в українських родинах, зокрема серед селян, у яких батько грав роль дисциплінуючого, караючого чинника, що вимагав абсолютного послуху, створювали умови пригожч для розвитку параноїдної вдачі в деяких дітей. Це очевидно тільки гіпотеза, яку треба би ще довести.

На нашу думку, існувало чимало інших причин, які могли посилювати параноїдні тенденції серед українців. Перш усього, думання українців є дуже емотивне, в ньому різні елементи сполучаються легко в одну псевдологічну цілість лише на базі їх емотивного спільного підложжя. В емотивному думанні дрібнички набирають надмірного значення, вони стають знаками якогось закритого сенсу. Емотивне думання є також егоцентричне: власна особа, її статус серед других є важніші як пізнання правди. Звідси тенденції творити власні „оригінальні" теорії та формулки, якими хочеться пояснити все, що діялося

і діється в світі. Звідси теж недовір'я до думки інших. Ще більшу ролю відіграло наше довговікове поневолення. Це мусіло витворювати постійне недовір'я до панівної верстви і до влади, яке стало постійною рисою вдачі. Крім того, впродовж останнього сторіччя українство мусіло звести довгу боротьбу проти тих власних земляків, які не хотіли ідентифікуватися з українським національним рухом (москвофіли в Галичині, малороси в наддніпрянській Україні). Це теж мусіло посилити недовір'я до власних земляків. Звідси таке голосне проголошування власного патріотизму, щоб заглушити всякі сумніви в собі самому і встановити свій статус між патріотичною частиною суспільності в протизвагу — „непатріотам”.

Вкінці факт, що українці не є партнерами в політиці, що українські справи вирішуються без участі українців, посилює тенденцію дивитися на події, як наслідки дії всемогутніх темних і злих сил, і вірити, що тільки остаточна перемога Добра над Злом змінить ситуацію.

Не треба забувати теж впливу деяких публіцистів і демагогів, що можуть заразити значну частину суспільності своїм параноїдним стилем думання. Як було згадано, такий стиль швидко поширюється в хвилини кризи і потрясень. Галицьке суспільство переживало таку кризу після невдачих Визвольних Змагань, з панівним почуттям огірченості та з пристрасним шуканням винуватців за невдачу. До того, безробіття, загальне зубожіння, безглузда політика Польщі супроти українців, безнадійність і безперспективність життєвої ситуації кожного створювали емоційний клімат, пригожий для ширення демагогічних гасел. Тоді то появилася відомий публіцист, який своїм блискотливим стилем, своїми візіями, своїми простими формулками і спрощеними інтерпретаціями суспільних та політичних явищ, захопив некритичну молодь, яку в більшості не допускали до студій та до західних, вільних осередків науки, і яка не мала нагоди критичні перевірити „глибини” його „теорій” і навіть „правдивості” його цитат. Від такого способу думання, частина галицького суспільства не отряслася й досі.

Хтось може запитати, чи можна таку параноїдність вилікувати. Відомо, що психотерапія людини параноїдного думання це дуже затяжний процес і часто процес без успіху. Шттивність і догматичність її думання не дозволяє ввести найменшого сумніву в її переконання. Згадуваний Альпорт пише: „Хто винайде засоби, щоб увести сумнів у параноїдний ум, зробіть для добра людства незрівняну прислугу”. Якщо іде про параноїдність у політичному думанні, то єдина надія на ті здорові прошарки суспільності, які не підуть пасивно за параноїдними демагогами, старатимуться активно не допустити їх до влади, бо знають, що це приведе до катастрофи для народу. Між поплентачами параноїдних провідників, є чимало людей, в яких сенс міри і пропорції ще існує, в яких ум досить відкритий і відважний, щоб бачити дійсність такою, якою вона є. Їх можна врятувати, усвідомлюючи їх, яким скривленим і фальшними є їх образ світу та якою небезпечною і катастрофічною може бути політика, оперта на таких фальшивих уявленнях.

Одиниці і рухи з параноїдними тенденціями появлялися і будуть появлятися серед навіть зрілих народів. Важке, щоб ці рухи за-

Роман Придаткевич

СПОМИНИ ПРО МИКОЛУ ШЛЕМКЕВИЧА

I.

Гарна соняшна погода, якраз для малих хлопців день для дозволя і доброї забави. Мої батьки щойно перенеслися з винаймленої хати, що була на краю міста Яворова, коло т. зв. валів. Там, у сусідстві тасмничого старинного цвинтаря, ми, діти, пізніми вечорами очікували появи духів, яких чомусь то ніколи не могли побачити. Тому, що ми перенеслися у трохи іншу сторону міста, я втратив нагоду, щоб мене подивляли крикливі сусідські дітиська (це особливо траплялося на попередньому нашому помешканні, що було на справжніх „валах” міста) як скрипаля-чарівника, що грав на всяких діточих розвагах. Наша нова, третя з черги, хата була власна, мурована, хоч стояла при не дуже приємній торговій вулиці, майже в середині міста, де близько торговниці, щопонеділка, відбувались додаткові торговельні трансакції з приїзджими селянами. Через вулицю, напроти нашої хати розспівувались професіонали-прошаки: про Сирітку — Марісю, Олексія Чоловіка Божого, Св. Варвару, про Нашу Славну Цісареву і т. д. Доброю стороною було те, що по-сусідськи було досить наших міщанських дітей. Вулиця Шашкевича провадила до рівнобіжної Торговій вулиці ім. Тараса Шевченка, що впроваджувала в серце Великого Передмістя. Значну частину року ми, діти, замість вулиці Шашкевича вживали для своїх забав величезний огород-поле Якубовича, що був як загумінок між нашим огородом і народньою школою ім. Шевченка при вулиці тієї самої назви. Часто я, граючи на скрипці якесь маршище, а за мною — молодший брат Артем, що валив патином у якийсь баняк, як у барабан, маршував куди попало, почавши цей дивний кортеж від хати сусідів Чопиків. Нова хата мала цікавих сусідських хлопців, особливо незабутнього шкільного товариша Миколу Чопика, поважного хлопця, з яким я любив розмовляти. Його батьки, хоч скромні і небагаті люди, були особливо шановані моїми батьками. З часом я зорганізував власну „військову” сотню, в якій було біля двадцятки дітей. В одностроях і з шаблями мого власного виробу під моїм проводом, як капітана-сотника ми парадували маршом по вулицях Торговій і Шашкевича аж до Шевченкової, звідки завертали назад. Команда, сказати правду, для цього „війська” була частинно німецька, тобто тих кілька фраз, які робили враження на членів мого „відділу”. Однак найцікавішу гру ми мали, розуміється, не в час науки в подвір'ях народньої школи ім. Шевченка. Директором школи, що жив з родиною у досить елегантному помешканні, був приятель мого батька, Андрій Маренін. Найстарша його дочка, Ірина, на протязі багатьох літ була моєю акомпаніаторкою. Вона та її молодша сестра уміли втягати нас, хлопців, у різні товариські забави,

лишалися на маргінесі життя суспільності, щоб навіть в моментах кризи та заломання, більшість громадянства думала і поводитися як зрілі та відповідальні одиниці. Іншими словами, найкращим забором проти впливу параноїдних ідеологів і політиків, є політична зрілість суспільності.

однак нашою найбільшою радістю була гра в „кічку“. Мій шкільний товариш Мирон Маренін і його брат Славко використовували кожну нагоду, щоб ставати до цієї, тепер забutoї, гарної гри. Тому, що „кічку“ треба поцілити грубшим костюром, так званою „палестрою“, і гнати її якнайдаальше, до того ж так, щоб противники її не зловили, я кілька разів розбив не одно вікно в сусідів школи, і мій батько — очевидно ж, із „упімненням“ для мене — платив за вставлення нової шиби. В той час я сам, і то досить часто, літом мандрував до Яворівського присілка, за Великим Передмістям, до т. зв. Наконечного. Вертаючи вночі тих кілька кілометрів, мені часто причувалися за спиною кроки нібито кудохвостого Антипка з рогами. Тоді я бігом спішив додому. В Наконечнім у о. Венгриновича, було два сини: Роман, мій товариш, і Степан. Разом із сільськими хлопцями ми бавилися в розбійників і поліцію. Ми бігали по луках і стріляли один на одного стрілами з луків зі сталевими вістрями. Луки я доставляв, а робив їх із обручів для бочок, які давав мені добрий чоловік, бондар Ружицький. Сталеві наконечники були із крісових куль, з яких я, під досить енергійний протест моєї мами, на кухні витоплював олово. Аж дивно, що тими стрілами ми собі не наробили якоїсь поважнішої шкоди.

II.

Вершком наших забав у Маренінів був час гостювань під час свят, дворіднього брата моїх приятелів, Миколи Шлемкевича. Цей син священика зі Сновидова над Дністром, недалеко Бучача, приїздив до Мареніних із двома своїми сестрами. Він був поважним хлопцем, старшим на один рік від Мирона і від мене. Це в тому віці робить між хлопцями чималу різницю. Особливо зблизились ми з ним під час гри в „кічку“, яку грав знаменито. Саму „кічку“ він без помилки поціляв „палестрою“ і „лупив“ щонайменше самі п'ятидесятки одну за другою. Як можна було його не поважати?

Більш інтимне напле зближення з Миколою відбулося десь 1910 року, а може роком раніше. Микола Шлемкевич, як Нестор Нижанківський (також Герасимів зі Стрия, Стеткевич, якого звали „Кадитом“, і Косаренко-Косаревич), були в мешканні пагі Попель і донечки на „станції“. Всі вони щойно перенеслися з інших міст і гімназій до Львова. Нестор мав у Стрию якусь неприємну пригоду, через недозволену привабливість на забаві з танцями, хоч він був там зі своїм батьком, Остапом. Причина переходу Миколи до Львова мала глибший підклад. Батько Миколи був політично консервативним „твердим“ русином, однак його діти, одне за другим стали українізуватись. Миколу в крутах „русинів“ дуже любили і, як він сам признавався, „носили на руках“. Однак, усвідомивши себе українцем, він вирішив, що мусить рішуче пірвати з тим оточенням. Батько, дуже гарна та розумна людина, згодився на синову зміну школи й міста, однак під умовою, що син перейде до неукраїнської школи. У Львові, в четвертій гімназії (польській) Миколу протягом цілого часу його студій вважали найкращем учнем серед усіх шкіл. Були навіть думки між його учителями, щоб дозволити Миколі закінчити гімназію на рік раніше, що було проти австрійських шкільних приписів.

Микола Шлемкевич мав неймовірну пам'ять. Завдані лекції ви-

учував, — один раз прочитавши, а виклади своїх учителів без труду запам'ятовував. Тому на самостійну власну лектуру він мав досить вільного часу і був також непересічним учнем фортепіану Вищого Музичного Інституту ім. Лисенка у проф. Марії Криницької. Він та Нестор Нижанківський були майже рівночасно моїми акомпаніаторами. Нестор, щоправда, мав замало вільного часу для себе, бо був менше зорганізований, ніж Микола. Пізніше Шлемкевич признався мені, що в ту недостатчу часу та різні інші „болі” Нестора він не дуже вірив, хоч аж пізніше виявилось, що Нижанківський не був цілковито здоровим. Хоч з Нестором ми нераз спільно імпровізували для себе і спільно виступали, все таки з Миколою ми солідніше працювали і точніше вивчували. З ним ми разом прилюдно виконували скрипковий концерт П. Роде, А-мінор і В. А. Моцарта А-мажор.

Микола Шлемкевич, як і Нестор, подавав великі надії як віртуоз-піаніст. Його виступи виявляли талант та технічну заавансованість, а як мій партнер він був просто вимірним. Однак при кінці першого року нашого успішного музикування несподівано щось сталося з Миколою. Він вирішив цілковито покинути музику, бо хотів стати науковцем. Музика ж, що вимагає багато нетворчої механічної праці, була б перешкодою для його філософських та літературних стремлень. Краще він волів бути любителем музики, а музичне мистецтво мало б стати для нього тією „Царівною Далекою” до якої смертна людина не може навіть зблизитись.

Нестор і я, похитуючи головами, мусіли признати, що Миколіне аргументування відповідає певного роду логіці, однак сам факт зривання Миколи з музикою, яку він сильно любив, ми уважали жорстокістю яка для душевного стану Миколи могла бути навіть шкідливою.

III.

Скінчивши з блискучим успіхом науку в гімназії і здавши державну „матуру”, Микола переїхав восени 1912 року на університетські студії до Відня. Я далі частинно виступав з Нижанківським, однак тепер моїм головним акомпаніатором став, знову за порадою пані Криницької, хоч мало досвідчений, однак солідний її учень, Зяновій Лисько, мій товариш з тієї самої класи. Він став пізніше моїм найуспішнішим партнером та добрим другом.

Протягом наступного року ми переписувались з Миколою і він діставав для мене всі відомості, як стати студентом державної академії музики у Відні. Додаткові інформації й поради я одержав від давнього приятеля-яворівця, студента медицини, Остапа Прийми. Він до своєї ранньої смерті уже як лікар разом зі своєю дружиною-музиком допомагав мені у моїх клопотах чим міг. У вересні 1913 р., після закінчення гімназійних студій, я приїхав також до Відня. В цьому царівному, передвосному місті ми бачилися з Миколою чи не кожного дня, то в університетській бібліотеці, то в академічній харчівні „мензі”. Ми довго розмовляли, реформуючи в нашій уяві світ і гаряче дискутуючи про нашу Україну, письменство, мистецтво, музику. Також часто відвідували придворну оперу чи замковий театр (Бург-театер). Пам'ятаю добре ті не то поранки, не то пізні ночі, коли ми ще заспані (а чи не від нового року або ще раніше я жив-гостював, немов якийсь кривняк на повному утриманні у добрих панства о. д-ра В. Пелліха, його дружини і її доброї мами, пані Прухницької) — при-

ходили під якесь університетське бюро і там чи не надворі вистовували кілька годин у черзі. Там ми діставали карточку, на основі якої вечером, також у черзі вже в оперному театрі, купували по низькій ціні квиток до опери, а потім знову до пізньої ночі стояли на „гальорці“ (на операх Вагнера по п'ять годин!). Микола, хоч активно не музикував, глибоко сприймав чудове музичне мистецтво. Очевидно, що ми були схвильовані приїздом до Відня для гостинних виступів у придворній опері Модеста Менцінського. Менцінський був невдоволений з мене за те, що разом із другими ентузіястами його мистецтва я стояв після вистави надворі без плаща, в досить погану зимову погоду. Мос щастя, що я справді не простудився. Ми переживали з обуренням усі шовіністичні витівки співацької бранжі, співучасників Менцінського по опері, а також його неуспіх у справі сталого заангажування для партій героїчного тенора. Все таки просити Миколу, хоч як мені кортіло, щоб знову грав зі мною, я не відважувався, респектуючи його зосередження над наукою. Миколу завжди можна було знайти над книжкою чи в університетській бібліотеці чи в книгозбірні слов'янського відділу університету, бо славістика вважалася його головним предметом. До української студентської організації, до якої належав колись мій батько ми з'являлися досить часто. Для нас побувати там було все присмно, бо пересічним типом українського студента у Відні, до війни, був серйозний молодий чоловік, що приїхав до цієї столиці, щоб набути якнайбільше знання. Він здавав собі справу з того, що його студії коштують багато виснаження для його батьків і для нього самого. Рідким винятком були такі як, наприклад розбавлений „вічний“ медик Б. син заможного нотаря зі сусіднього до Яворова містечка К., якому аж у час війни пощастило стати лікарем. На жаль, прізвищ тих усіх позитивних молодих українців після багатьох літ не пам'ятаю, хіба що кількох: студента Лазорчика, медика Герасимова, сина відомого патріота зі Стрия, і мало кого-небудь іншого.

Ми всі подивлялися Миколу Шлемкевича за бистрий розум, такт, доброту серця, а вершком нашого подиву було рециткування напам'ять (після його приїзду з Різдвяних Свят від своїх батьків) цілого „Мойсєя“ Івана Франка, якого він під час ферії прочитав тільки два рази. З Миколою ми обговорювали мої проблеми і він допомагав мені новими ідеями для моєї праці над лібретто плянованої опери, яке я розпочав був ще в гімназії під впливом мого незабутнього учителя, поета і драматурга Василя Пачовського. Я ще дотепер жалью, що так не славою, і то вже багато пізніше, в Нью-Йорку, у цей текст утратив, а, маючи забиту голову клопотами зарібків, головню тяжких скрипкових лекцій, зчасом забув подробиці.

IV.

Приїхавши на початках війни до Відня, я більше Миколи там не застав. Сам Відень, а ще більше українська громада, а ще багато більше студентська Січ мали цілковито інший вигляд. Тільки пізніше, під час моїх дуже рідких відпусток з італійського воєнного фронту до Яворова, я довідувався від кривняків Миколи, що російська окупаційна влада кудись його вивезла. В часи становлення української влади, я знав, що Микола активно допомагав будувати державу. Між першою й другою війною я мав деякі відомості, які подавали

о. Лев і пані Чапельська, його сестра. Мені було відомо, що Микола знаходиться у вирі політичної та журналістичної праці. Мій одинокий лист до нього з Нью-Йорку залишився без відповіді. — Чому? — я не дивувався. На відновлення давньої дружби в ході боротьби не було можливості. Тільки після другої світової війни передавали мені українські студенти, нові імігранти, про заслуги і виховну працю, яку в Європі в найгірші часи лихоліття виконував їх учитель у гімназії, д-р Шлемкевич.

V.

Десь 1949 року, в дорозі з Кентукі до Нью-Йорку, я і моя сім'я затрималася в Елізабеті, щоб відвідати панство Чапельських, людей, яких ми дуже поважали та любили. Затримавши авто, я тільки на хвилинку побачив симпатичного немолодого з сивавим буйним волоссям, невисокого добродія, що покидав резиденцію Чапельських. Ще не знаючи, що Микола вже приїхав з Європи, мені промайнула думка, що це був певно новий парафіяльний дякоучитель. Я, на жаль, у той час ще думав давніми американсько-українськими категоріями. А це був, як пізніше виявилось, мій давній приятель — Микола. Під час тодішнього побуту я не мав більше нагоди бачитись з Миколою.

Перші наші контакти були листовні. Ось уривки з першого листа Миколи (Елізабет, 14/VI 1949:)

„Ваша світлина при авті, що її показувала п-на Ганя і де Ви той самий тільки огрядніший, солідніший, — не може рівнятися з тою живою світлиною, що загостила була недавно до нас. Як тільки ввійшла п. Ганя, відразу пізнав Вас і разом із нею відчинились широко двері усіх спільних днів і вечорів: Яворів, наші поїздки на свята, Львів, Нестор Нижанківський, і потім Відень, наші довгі блукання по Фолькс-гартен-і і Штадт-парку, де Ви мені оповідали Ваші невідступні мрії про Покотигороха — Ви потім писали оперу на ту тему. І не знаю куди зайшли Ви із її обрізкою. Зате знаю, що і ми і тисячі і мільони Українців здійснили, — трагічно здійснили — Вашу мрію: Ми всі стали світовими Покотигорохами... Чи думали ми тоді про те, що доведеться нам — одному шляхом на схід, у Сибір, — другому на захід в Америку — обходити світ навкруги? Чи снилося нам, що після 35-ти років ми зговорюватимемось до побачення під Нью-Йорком...”

В цьому та інших листах його журба про приїзд до З.Д.А. та будучність Зиновія Лиська, Миколи Бутовича, Йосипа Гірянца, його апелі про відповідну поміч для М. Гайворонського, Р. Савицького, журба про нашу молодь, про нашу культуру, це калейдоскоп важких та нагалих справ, яких майже неможливо було якнебудь полагодити.

В листі з 16 лист. 1949 Микола писав:

„Ви сповіщали про те, що Стоковський думас виконати Ваш твір. Це справді мало б для Вас особисто велике значіння, і це було б ланкою в виході всього українства в широкий світ. Це було б те амбасадорство духа, як (мало б) виконувати наш головний обов'язок супроти батьківщини... Знайте, всі ми стежимо за цією Вашою боротьбою і знаємо, що в ній рішається частка нашої спільної справи... Ви правдоподібно знаєте, що місцева (в Елізабеті, — Р.П.) парохія тепер подібна до табору скитальців — та тепер після трьох місяців життя унормувалось і навіть іноді виглядає спокійно в хаті... Чекатиму вісток

від Вас, особливо щодо Стоковського і інших питань від Духа Святого. Здоров'ю щиро —"

А ось уривок з листа з 2-го травня 1951:

„З енциклопедією добивасмося до кінця. В осені цілість буде у передплатників... Поза тим маю ще досить роботи з Інститутом Заочного Навчання, себто кореспонденційним Інститутом, якого експозитуру в ЗДА веду. Вкінці політика і публіцистика забирає решту вільного часу...”

2-го квітня 1955:

„... При добрій організації Тави Гол може бути пристойно наповнена. Масло ж уже людей, для яких культура не є тільки додатком і прикрасою політики. А без манаджера тут нічого не піде! Тепер ще вчасно, але вже треба думати! От недавно була тут Христя Колесса, і мені було дуже болюче — порожній зал!”

В листі з 22 березня 1962 пише Микола про плянований мій власний концерт в УВАН:

„Хотів би вияснити, чи вони зможуть його зорганізувати так, щоб було пристойно, себто, щоб Ти не мусів грати перед на половину пустою залю (залі не можна було назвати заповненою, а фортеп'яні був до невідержання розстронені, Р. П.) — Проспект збірника Лиська вже готовий до друку... Вже масмо кандидата на постійного адміністратора...”

А 1-го травня 1962 подає:

„... Саме пускаю в рух Публіцистично-Науковий Інститут, якого ціллю є протиставитись отій фальшивій інформації світу про Україну — кожного місяця виходить бодай по кілька наукових книжок з цілком дикими вістями про нас. Така отрута лється з тисяча джерел а ми завважуємо тільки поверхню того коля щось добудеться до газет...”

17-го травня 1962:

„— назагал початки тяжкі. Журнал я починав без centa і ось доходить вже десятий рік. Зразу люди сміялись і запевняли, що до кількох місяців я провалюсь, тимбільше, що журнал не втішається ласкою властей імущих. — Та тепер маю багато жури з початками того Інституту. Та може і цим разом витягнемо воза. Про це писатиму Тобі докладно і скажу чого чекаю, і чого прохаю від Тебе і Лиська на цей рік. — При тім труднощі приватного життя: — Було весілля і всі ті приготування і т.д. що правда і мені трохи забирали часу, та все ж це ще була осолода тих днів. Гірше з тим, що дружина після третьої операції, що її перейшла весною, не прийшла до сил і далі її стан невідрадий — Важке, щоб прийшла до здоров'я. Уявляєш, як усе те відбивається на житті, на часі, на настроях...”

27-го березня 1963:

„... тепер саме друкую два еляборати в справі передачі Галичини Полякам, бо Поляки в 40-ву річницю знову підносять свої претенсії. Отже друкую еляборат проф. Кубійовича про етнографію західних земель і д-ра Ріпецького про боротьбу Українців за ті землі. Далі друкую еляборат про голод з нагоди 30-ліття. Все це по-англійськи... Переходжу до теми концерту (в УВАН). Дуже зрадив я вісткою, і очевидно зроблю все, що хочеш... Це все добре, поза одною річчю, яка може мене трохи обезсилити: дружина в шпиталі і завтра переходить опера-

цію... Я далі в розгонах і автобуси збанкрутують, коли перестану їздити. Та може це і добре: кажуть, що недуги посуваються поволіше ніж автобуси. Мене не здоганяють... Тож тримаймось, Романи!

VI.

Про своє власне життя в страшні часи він тільки загально казав, що багато пережив. Згадав тільки одну подію, коли одного разу тільки чудом вирятував власне життя, як німці мали і його як нібито жиди, в гурті тих нещасних людей, втопити в Дніпрі. Ми бачились з Миколою небагато разів в останні роки його життя. Великі удари падали на особу мого друга. Різні родинні ускладнення, недуга і вкінці смерть вірної дружини, а рівночасно гарячкова праця над журналом, здавалось, що доконають цю сильну та велику людину. На мій очікуваний ним концерт в УВАН він не міг з'явитись. Були його молодша донечка Марта разом зі своїм милим чоловіком, Романом Савицьким сином могого другого — також сильного українця-приятеля-піаніста, Романа Савицького старшого. Помимо таких всесторонніх акцій та зацікавлень Миколи Шлемкевича музика й даліше, а українська музика зокрема, без перестанку, займали в його думках визначне місце. Хоч не активно, як професіонал, але вірно, як філософ-естет, він думав про її розвиток та існування. В есеї, „Душа і Пісня“, — Серія Проблеми, Видавництво „Ключі“, Нью-Йорк, 1956, він філософ, колишній музик-піаніст, так висловився:

„З морського прибою почувань народилася українська краса: — пісня. Пісенна ліричність — це приблизне окреслення такої душевності... Історичні особи і факти. Український епос не намагається плястично їх зобразити, але занурює їх в українську душевну праматерію, в ліричну пісенність, і тоді виймає їх звідти переображеними і перетопленими в чудовому горнилі розпіваної, емоціональної настроєвості. Тоді перед нашими очима постають формальні парадокси, але все нове зразу здається парадоксальним. Тоді перед нами постають ліричні епопеї.

„В українському світі без спротиву співучість, пісенність приглушує уявність, зміст. — Музичний зміст наших пісень значно глибший і багатіший, ніж словесний, поетичний, уявний... та тоді уява досягає геніяльності мелодії — тому в музичній творчості знову пісня — це домінуюча форма. Ми є власники геніяльного примітиву і, вдоволені, не можемо розстатися з ним. Ми подібні до розпещених дітей, які мали щасливу молодість. — Невже і ми мусимо проклясти наше кохання-пісню, щоб здобути сгарб оформленої модерної культури і державної свободи? Щораз частіше чуємо нове гасло: — Геть із ліризмом, геть із настроєвістю, із пісеньками! Це виразна антитеза попередньому... Чи не є вона саме продовженням тієї настроєвості, душевної емоціональності? Бо для емоцій притаманно перебігати з крайності в крайності, від кохання в ненависть і навпаки... заперечення пісенної ліричності — це зречення самих себе. Це спроба самогубства, культурно зовсім безплідна! Але треба признати: — така антитеза має позитивне значення, бо вона підсилює інші сторінки нашої душі, наше „то алльон“ — „те інше“, плястичне, формотворче, і так приготує синтезу на вищому рівні. Вона підкреслює наше основне синтетичне культурне завдання: зрівноважити емоціональне мрійництво зусиллям і тугою творчої, формодавчої інтелігенції... З цього останнього погляду деякі оправдання мають і численні тепер розумово роблені, технічно добірілі, але холодні для серця

(Продовження на 34-й стор.)

Юрій Клиновий

П'ЯТИЙ З'ЇЗД ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ

Перед тим, як подати інформацію, а потім і зауваги про п'ятий з'їзд українських письменників у Кисві, хочу ствердити одну очевидну істину нашого еміграційного життя: майже все організоване українство в Канаді і в ЗДА все ще міцно зв'язане з Україною і з тими процесами, що там проходять. Оцю залежність, чи, може, співзалежність, коли мати на увазі теж незаперечний вплив еміграції на події в Україні, видно зокрема в українській канадійській і американській пресі. Ця преса відновлює важливіші події з життя українського народу на батьківщині, що можуть цікавити її читачів.

Поглянувши на недалеке минуле, треба сказати, що справді дуже важливою подією в СРСР стала смерть Сталіна в 1953 р. і прихід до влади Хрущова. Проте ледве чи можна вважати хрущовський період в історії СРСР ліберальним або навіть „лібералізаційним“, зокрема з уваги на загострену боротьбу панівного російського елементу з народами, що входять у склад імперії, а в першу чергу з українським і білоруським народами. Причина цієї боротьби лежить не так у тому, що мови цих двох народів, як і мова „старшого брата“, — слов'янські, але головню тому, що ці два народи своєю величиною ставали в минулому і могли б стати в майбутньому, небезпечними для цілості імперії. Цю боротьбу очолив Хрущов і комуністична партія СРСР. Вона й знайшла свій яскравий вислів і в шкільній політиці імперії і головню в ославленій резолюції, про злиття мов, ухваленій на XXII з'їзді Комуністичної партії РСоюзу в 1961 р., маючи на увазі насамперед злиття української і білоруської мов з російською мовою, тобто повне знищення двох перших.

Проте деякий лібералізаційний курс таки мав місце за володіння Хрущова, і, коли йдеться про Україну, проявився головню в тому, що дозволено посылати поштою посилки своїм рідним в Україні, а теж дедалі більше розширюванням дозволом відвідувати їх. Це й був, коли йдеться про Україну й українську еміграцію в Канаді й ЗДА, отой прорив у ославленій залізній заслоні, що дедалі поши-

поезії. Подібне явище заважається в композиціях, в яких пісня насильно вкладається в іноді зовсім непридатне для неї Прокрустове ложе музичної вчености. Та поруч таких невірвняних, невизрілих і однобоких спроб масмо і завдатки справжніх сповнень, передовсім у тому, що називасмо чудом: — у Шевченка... А (я) мушу любити „Царівну Далеку“, — золотий привид багатой душевної стихії, оформленої в своєрідній і завершеній культурі духа і життя”.

І це душевне прояснення було тим, що зробило Миколино перехід у другі світи чимось солодким і ясним. З почуттям докованого великого діла титанів, яке залишило розпочатий нестримний рух і дальшу працю для своїх духових нащадків заснуло його струдне тіло. А його душа? — Це було в день гарної та соняшної погоди. І „Царівна Далека“, та сама з юної молодости, з'явилася з-поза хмар, подала свою алябастрово-прозору руку і в полеті повела нашого спільного друга до незнаних, кращих світів, куди для нових і внеслих завдань летять чисті і добрі душі.

рювався також з приїздами сюди мистецьких ансамблів і делегацій українських культурних діячів та дещо вільнішим листуванням.

Ці вільніші зв'язки з Україною, — отже листування, допомога посылками і врешті особисті контакти через поїздки туди, — помалу відкривали очі українцям, громадянам Канади й ЗДА, і то навіть тим, що належали до т. зв. „робітничих", тобто прорадянських організацій, на справжній політичний і економічний стан українського народу на рідних землях. Зокрема вони побачили тяжке економічне становище, а також, що набагато страшніше, — знищування самої субстанції українства, отже української культури й мови через планову, послідовно проваджену русифікацію.

Для багатьох справжнім шоком було зневажливе ставлення до української мови в державних урядах т. зв. Української РСР, звідки її викинуто й заступлено російською мовою, в університетах і навіть в середньому й нижчому шкільництві. Відвідувачів вражав, і ще й досі вражає майже цілковитий брак української книжки в державних книгарнях, майже цілковита відсутність української мови на вулицях столиці України, Києва, і більших міських центрів, за винятком хіба міста Львова. Коротше кажучи давня українська еміграція знайшла доказ, що розповіді третьої української еміграції, яка приїхала після останньої світової війни, про затиск української культури в УРСР, — наскрізь правдиві, а навіть більше, — що дійсність чи не страшніша від тих розповідей. Це в свою чергу дало початок переоцінці її відношення до українства взагалі, яка все ще проходить, і у висліді дас поступове збайдужіння до проблем всеукраїнського масштабу. Чому ж нам, мовляв, турбуватися подіями і становищем в Україні, коли ми й так не маємо й не можемо мати ніякого впливу на те, що там діється? Те, що з нашого життя, ніби велетенськими кліщами, вирвано центральну пружину, отже віру, що український народ житиме в віках, зависло над живим серцем еміграції. Проте, саме життя, сама дійсність в Україні, розвіяли тіні смерті, прочистили смертельну глінь, наче холодні весняні води. Український народ, над яким російські шовіністи вже відправляли свої похоронні обряди, нагло прокинувся, на його могутньому тілі з великою силою і послідовністю почали з'являтися паростки нового відродження.

Оце відродження, треба сказати, було справою не старшого українського покоління, яке впродовж усього свого життя чуло на своєму горлі жорстокі пальці наїзника; його спричинило молоде покоління творців української культури: Костенки, Драчі, Коротичі, Віграновські, Сингайські і Дзюби, покоління т. зв. шестидесятників на чолі з Василем Симоненком, що Шевченковим голосом закликав народ до боротьби і передчасно згас. Цей заклик швидко перекладено на дію, а дія принесла реакцію: арешти, засуди, в'язниці, — такі до болю відомі симптоми боротьби кожного поневоленого народу.

Немає сумніву, що боротьба молодого українського покоління міцним електричним струмом пробігла в жилах цілого українського народу. Все, що було живе, піднялося вгору і ясним поглядом глянуло на ранкове сонце нового відродження. Ця боротьба, знайшла свій несподіваний вислів на п'ятому з'їзді українських письменників у Києві, що відбувався від 16 до 19 листопада 1966 року. З'їзд цей надзвичайно цікавий не лише тому, що тут, уперше від кінця 20-их років, коли залунав голос Миколи Хвильового „Геть від Москви", українські письменники голосно заперестували проти русифікації

і знищення української культури, але й тому, що цей протест ви-йшов з середини однієї з офіційних комуністичних організацій, не тільки акцептованих Кремлем, але й ним офіційно визнаних.

Стенограми й матеріали з'їзду, що в деякому скороченні були опубліковані в офіційному органі Спілки письменників України, в „Літературній Україні", ч.ч. 90 — 94, вже стали предметом широкого обговорення в українській еміграційній пресі, хоч покищо не видно, щоб преса вільного світу глибше зацікавилася тим, що сталося в Києві. Коли ж аналізувати емансипацію сателітів з-під впливів Росії, спочатку Польщі й Румунії, а потім Чехословаччини, Болгарії та інших, то форми української емансипації ще дуже анемічні. Це ще не народ устами своїх, хай і комуністичних, провідників заявляє свою присутність і свої бажання, спираючись на своїх власних національних інтересах, а не фікційних інтересах комуністичної чи соціалістичної спільноти; це радше немовля, що ледве підносить голову і пробус самотійно сказати своє власне слово.

Обговорення з'їзду почнемо з того, хто брав у ньому участь. Прибуло 698 делегатів, 178 з правом ухвального голосу і 520 з правом дорадчого. Національний склад з'їзду такий: українців — 521, росіян — 98, євреїв — 72, інших національностей — 7. Пишуть вони такими мовами: українською — 553, російською — 123, єврейською — 18, іншими — 4. Вже з цих коротких статистичних даних можна витягнути багато цікавих інформацій. Коли українського населення в УРСР є 76.8 відсотка, то українських письменників на з'їзді було 74.7 відсотка, отже на 2.1 відсотка менше, ніж повинно б було бути. Коли ж ідеться про мову, якою пишуть письменники, то статистика йде на користь української мови, бо нею пишуть не 76.8 відсотка, але 79.2 відсотка, отже на 2.4 відсотка більше. Різницю, очевидно, завдячуємо єврейським письменникам, частина яких пише українською мовою; між ними є такі видатні письменники і поети, як Леонід Первомайський і Натан Рибак.

З'їзд почався промовою великого, але все ще до півсмерти заляканого українського поета Павла Тичини, що, як і можна було сподіватися, нічого цікавого не сказав, крім звичайних чолобитень у бік партії, уряду і, обов'язково, у бік великого російського народу. Проте і він несміливо ствердив прихід нового відродження такою фразою: „Та такого ж чудодійного народження творчих сил молодих чи й міг собі уявити наш геніяльний попередник Тарас Шевченко, коли в далеке майбутнє посилав свій могутній заклик". Ніби далекий передсмак того, що прийде, прозвучали оці слова Павла Григоровича:

„Не за славу свою власну думає нині кожен з нас, хто присутній в оцьому великому залі, а про славу народу свого думаємо ми. Бо народ дав нам і мову свою золоту, бо чисті живодайні криниці творчости народної всі душі наші напоїли, бо велике богатирське серце народу в наших серцях творчою силою відлунює, силою нечуваною, революційною".

Після вибору керівництва і декількох комісій слово взяв не хто інший, тільки Петро Шелест, перший секретар ЦК КП України, „вірний син народу і партії", один з найвірніших проконсулів Москви

в Україні. Його доповідь, довга і місцями нуднувата, розказала письменникам про великі, на його думку, досягнення українського народу в ділянках економічній і культурній, наказала їм „служити народові”, (під народом розуміючи партію, очевидно ж, партію із столицею в Москві, а не в Києві), а врешті згадала про розкольніцьку діяльність компартії Китаю. В його доповіді не обійшлося без звичайних нападів на українських „буржуазних націоналістів”, які, і ми цитуємо, „давно втратили людську гідність”. В цьому місці Петро Шелест дав надзвичайно цінну науку тим „буржуазним націоналістам”, які пишуть про події в Україні. Він сказав:

„А ми всі знаємо, що коли ворог тебе хвалить, то напевне ти десь припустив політичну помилку. І з цього кожна чесна радянська людина, а тим більше письменник, повинен робити необхідні висновки — бути пильнішим, більш гострим, більш непримиренним до ворогів свого народу”.

Проте, як це не дивно, в довгій промові Петра Шелеста знайшовся також короткий уступ про українську мову, уступ, очевидно, розрахований на те, щоб зілляти оливу на хвилі розбурханого штормом моря, а також, можливо, щоб, ніби модерний Пилат, обмити руки від страхітливого геноцидного процесу, мета якого — вирвати українському народові язик і викинути на смітник історії німим та безголосим. Петро Шелест сказав таке:

„В цих умовах розквітає і міцніє наша рідна українська радянська література і мистецтво. Ви — її творці, її будівники. Розвиток соціалістичної української культури і мови багато в чому залежить від людей, які зібрались сьогодні тут. І перш за все не від розмов про необхідність такого розвитку, а від вашої творчості. Треба бережливо, з повагою ставитись до нашої рідної, чудової української мови. Це наш скарб, велика спадщина, яку кожний з нас і в першу чергу ви, письменники, повинні берегти і розвивати. Романи, повісті, новелі, поезії високого ідейного звучання, написані прекрасною українською мовою на високому художньому рівні, — ось те, що необхідно для дальшого збагачення і розвитку національної культури і мови. Ваш труд у цьому напрямку підтримувався і завжди буде підтримуватись Комуністичною партією”.

Яке фарисейство, яка облуда, яке лицемірство! Хіба ж не комуністична партія, яку на З'їзді репрезентував Петро Шелест, ухвалила резолюцію про злиття мов у СРСР, очевидно маючи на увазі злиття інших східнослов'янських мов з російською мовою. Хіба ж хоч в одному державному уряді, — а всі вони підлеглі Петрові Шелестові, — державною мовою є мова українська. Адже приблизно в одній третині шкіл т. зв. республіки, тобто УРСР, української мови взагалі не вчать, а тільки й виключно російську та інші чужі мови! Адже ж в університетах, що існують на території України, українська мова займає становище парія, убогого наймита на своїй рідній землі, а виклади в них відбуваються на 90 відсотків російською мовою!

Тому й повищий уступ, виголошений ніби в обороні української культури й мови, є насправді оказамлюванням, є ще одною спробою заколисати „хахлів” до міцного, а, може, й вічного сну. А в тім уваж-

на аналіза цього уступу насуває цілий ряд очевидних висновків, найважливіші з яких такі:

1. Петро Шелест пояснює, чому взагалі він порушив цю дразливу тему. Він стверджує, що, мовляв, розвиток української культури й мови залежатиме, цитуємо, — „не від розмов”. Отже розмови на цю тему не лише є, вони мають такий масовий характер, що аж самого „височайшого” примусили заговорити.

2. Той розвиток, — знову цитуємо, — залежатиме „від вашої творчості”, отже ніби від творчості українських письменників. Яка нахабна увага: Мовляв, якщо ви, „хахли”, не здібні створити нічого вартого уваги, то за загин української культури винуйте не комуністичну партію, але самих себе! Проте Петро Шелест добре знає, як знають це й українські письменники та весь український народ в Україні, що українські книжки, навіть Шевченкового „Кобзаря”, не допускають до українських мас не тільки при допомозі жалюгідно низьких тиражів, але теж при допомозі інших адміністративних заходів. Про ці заходи й тиражі українські письменники широко говорили на своєму з’їзді.

3. Петро Шелест твердить, що добрі з ідейного і мистецького погляду твори необхідні, знову цитуємо, — „для подальшого збагачення і розвитку національної культури і мови”. Що ж насправді означають фрази „національна культура”, „національна мова”, в тому контексті, в якому вживає їх перший секретар, чому ж раз уживши терміну „українська мова”, другий раз він соромиться його вжити? А може він хоче підсунути думку, що крім національної культури і мови є ще інша, шпирша, любіша і більш інтернаціональна, всесоюзна мова, мова російська. Це останнє припущення, на нашу думку, найправдоподібніше.

Проте повище цитованим уступом про „національну” культуру і мову, Петро Шелест нехотючи відчинив скриньку Пандори, з якої вилізло багато поганих гадюк. Правда, ті гадюки ще не зовсім вилізли в довгій-передовій промові Олеса Гончара, голови правління Спілки письменників України. Треба сказати, що, не зважаючи на свою довготу і панегіричні похвали під адресою комуністичної партії і „старшого брата”, такі неминучі в теперішніх доповідях в Україні, Гончареві таки вдалося подати цікаві підсумки досягнень української літератури, якщо такі там можливі в теперішніх умовах. Він навіть не завагався висловити критичні уваги, такі за які в сталінських часах треба було б попроситися з волею, а може навіть із головою. Ось декілька таких уваг: „Пора б уже видати й Кулішеву „Чорну раду” після затьняжкої і нічим не поясненої мовчанки”. А далі: „Треба не ізолюватись, треба знати, чим жило і живе мистецтво в цілому. Нам треба знати і Лорку, і Антоніча, і Елюара, не повинен бути обійденим ні Бунін, ні Вінниченко”. А ось критична увага про низькі тиражі української книжки, що потім повторяється луною майже у всіх промовах понад сорока учасників з’їзду:

„В той час, коли тільки зараз збираємося здійснити 50-тме видання творів І. Франка, коли досі не спромоглися видати спадщину академіка Яворницького та Михайла Драгоманова, коли мізерними тиражами видаємо твори всесвітньовідомого арабі-

ста Кримського, коли в книгарнях не знайти перекладів „Одисеї", не знайти „Фавста", не завжди дадуть вам твори Тичини, Рильського, Довженка, хоч такі речі завжди мусять бути в книгарні; в той час, коли нестерпно заниженими тиражами видається сучасна українська поезія і не може навіть близько рівнятися з тиражами, скажімо, республік прибалтійських, — в цей час ми витрачаємо зусилля і папір на видання ремісничьких пустопо-
рожніх grosбухів, та ще й пояснюємо це тим, що на них, мовляв, с чималий попит".

От і потвердження наших коментарів до доповіді Петра Шелеста. потвердження майже неправдоподібне, неймовірне, таке, що в нього не повірив би навіть найбільший український шовініст. коли б воно не вийшло з уст такої авторитетної особи, як голова Спільки письменників України. Бо ж Гончар інформус, що тиражі українських книжок нижчі, ніж тиражі книжок мініатюрних балтійських народів. А тих балтійців є разом навіть не чотири і пів мільйони, докладніше — литовців 2,151,000, латвішів 1,298,000, а естонців 900,000. Українців тільки в самій Українській РСР є понад 32 мільйони. Чи можна уявити собі переконливіший доказ тяжкого гноблення української культури в СРСР, знущань над українським друкованим словом.

Нема сумніву, що Гончареві думки — диктовані глибокою турботою за долю української культури, просто за саме життя українського народу. Ось ще один уступ з його доповіді, в якому він з таким боєм говорив про долю рідної мови:

„Неприпустимо, коли підручники для дітей пишуться су-
конною канцелярською мовою, коли тексти для читанок підби-
раються небало, так що замість заохотити — можуть, навпаки,
відохотити дітей від вивчення творів красного письменства й рід-
ної мови, про яку справедливо ж говоримо — співуча, милозвуч-
на, повна краси.

Не можна не сказати на з'їзді взагалі про стан викладання української мови в середній і вищій школі, про те, що в силу певних умов рідна мова в школі часом опиняється в становищі гіршому, ніж іноземна. Мова народу — це найбільший національ-
ний скарб, і ми всі маємо його оберігати, в тому числі й автори-
тетними державними заходами, маємо наполегливо розвивати,
оновлювати, збагачувати мову народу своєю літературою твор-
чістю. Святим обов'язком мистця є невтомно шліфувати, гранити,
вияскравлювати алмази народного слова".

Бідний Гончар, бідні всі інші українські письменники в т. зв.
„суверенній українській державі"! Він вимагає „авторитетних дер-
жавних заходів", щоб зберігати свою рідну мову, ту мову, яка, за
його ж словами, на своїй рідній землі опинилася „в становищі гір-
шому, ніж іноземна".

Та ж ніхто інший, тільки та держава, СРСР, в якій Гончар про-
сить допомоги, винесла присуд смерті українському народові, зо-
крема його мові, як видимій ознаці того, що він ще живий, що він
ще дихає.

По доповіді О. Гончаря порядком дискусії виступало багато пи-
сьменників, першим — народжений на Кіровоградщині Василь Ко-
заченко, прозаїк, хоч далеко не першорядний. Козаченко говорив

цілком з позицій, що їх там звуть „марксо-ленінськими” нарікав на нас ту молодь, що „не обстріляна в ідеологічних битвах”, стас „носіями чужої нам ідеології”, нападав на „закордонних панів-націоналістів”, щоб у кінцевій частині своєї промови таки визнати, що ті ж „закордонні панове” мають рацію. Він бо говорить під адресою „теоретиків” в Москві:

„В них „найпевнішою ознакою завершення комунізму обов'язково являється такий стан, коли в світі чи в країні залишились лише одна мова. І все це з такою легкістю та простотою, ніби всі інші проблеми в нас давно вже вирішені. Тільки одя одна залишилася. Мені ж, наприклад, на сучасному стані така проблема видається не лише товченням води у ступі, а ще й таким пустомельством, яке нічому не допомагаючи, лише дратує людей (теж „закордонних панів” — прим. автора), часом зачіпає людську гідність, частенько підживлює животіючі ще деінде бацили націоналізму і шовінізму”.

От і логіка Василя Козаченка! Коли „теоретики” з Москви пишуть й мріють про ліквідацію української мови, то для нього вони не є „націоналістами” і „шовіністами”. Коли ж хто хоче обороняти свою рідну мову перед загиною, о, тоді справа інша, він — націоналіст, фашист і всяка інша рогата потвора. А все таки цей же, повністю інтернаціональний Василь Козаченко заявляє себе таки по боці отих „націоналістів”, а не „теоретиків” з Москви. Робить він це зовсім недвозначно такою заявою:

„Так само передбачає комунізм і єдину високу загальнолюдську культуру. І йдемо ми до такої культури (до речі, вона складатиметься вже й сьогодні) через всебічний розвиток національних культур, отже й мов. Положення ці для кожного, хто хоч трохи обізнаний з діалектикою, зовсім не суперечливі. Навпаки, вони на диво гармонійні”.

Не вважаю, що треба далі цитувати Козаченка, чого доброго він переконає нас, що й ми — марксиста чи діалектика. Бо ж ми, як і він, вірямо, що майбутнє людства не в знищенні національних культур, але в найбуйнішому їх розквіті! Закінчуючи наші уваги про доповідь Козаченка, скажемо, що він був першим на з'їзді, який відважно порушив питання української мови й культури, який став у їх обороні, правда заслоняючись діалектичним димом, та врешті ствердив, що таких, як він, що готові обороняти своє, в Україні — мільйони.

По Козаченкові виступало багато письменників, і всі вони просто і криво, тобто стаючи на лєнінські барикади, посередньо і безпосередньо, ставали в обороні прав українського народу. Деякі з них обвинувачували „партію і уряд” у зловмисному маніпулюванні папером, щоб ограбувати народ з найціннішого його скарбу, його рідної літератури і мови, деякі, як Віталій Коротич, били поклін і дякували Петрові Шелестові за те, що „нагадав нам про високий обов'язок плебанія рідної мови, як однієї з заповідей народного безсмертя”. Він, між іншим, заявив і таке:

„Нам багато потрібно від мистецтва інших народів. Але завоювати його належить на рідному ґрунті, з революційним світоглядом. Космополітичного мистецтва не існує. Космополітичні,

безнаціональні лиш дурні, які не робили чести ще жодному з народів, і всі вони однакові — чи Урагваї, чи на Україні, чи в князівстві Монако".

А відомий еміграції Юрій Смолич, що видавав фінансовану за совєтські гадючі фонди газетку за повернення на „родину", таки дуже гостро виступив проти затиску українського друкованого слова:

„Або кому не доводилося клясти бога і чорта з приводу того, що не пощастило придбати якусь книжку через її сміховинню й злочинно мізерний тираж".

Він же на повний голос заявив, що сумнівається в нестачі паперу, коли мільйонними тиражами видаються партійні брошури „навздогін уже відбутим політичним кампаніям"; „не можеш стримати здивування, чому економити папір треба саме на художній літературі, адресованій до душі й серця, до совісті нашого народу".

Проте найповнішою і найвідважнішою в обороні ідентичності українського народу і в обороні його мови треба вважати таки промову літературного критика Леоніда Новиценка. Новиченко, як ніхто інший, не тільки з залізною логікою розстрошив русифікаційну політику комуністичної партії, але й розкрив позакулісові ходи з метою знищити український народ і його культуру. Тому з його доповіді подамо досить широкі цитати з надією, що читачі з цікавістю їх прочитають. Після такої довгенької аступу Новиченко приступас до теми.

„У глибокій за змістом промові першого секретаря ЦК КП України тов. П. Ю. Шелеста про цю принципову єдність національного й інтернаціонального в сучасній радянській культурі було підкреслено важливим нагадуванням про потребу бережливого ставлення до української мови, нагадуванням, яке з таким зрозумілим схваленням і підтримкою було сприйняте з'їздом письменників.

Слід сказати, що за останні роки в питаннях розвитку національних культур і національних мов народів Радянського Союзу ми зустрічалися з неправильними поглядами, що суперечать ленінській національній політиці. Ми часто згадуємо у зв'язку з цим ім'я А. Агасва. Як теоретик він величина покищо незначна. Але біда в тому, що за Агасвим, чий одіозні виступи з'явилися років чотири-п'ять тому, стояли дуже впливові на той час нахили до вольових рішень, тенденції до волюнтаризму, суб'єктивізму, які завдали немалої шкоди і в інших галузях життя нашої країни. Тому його виступи викликали широкий і тривожний відгук майже в усіх братніх літературах.

Фактично в статтях Агасва містилася вимога ліквідації національних мов і переходу письменників на мову російську".

В дальшому Новиченко із вдячністю згадує російського письменника Володимира Солухіна, який став у обороні української та інших мов, а потім удавано дивується з того чому радянські філософи й соціологи не розробляють проблеми „Ленін і національне питання", бо ж, мовляв, у творах червоного божка всі проблеми давно передумані й вирішені. Новиченко продовжує:

„Викликає подив, більш того, — рішуче заперечення позиція деяких авторитетних органів у питаннях мовознавства. Я маю

на увазі одну з передових статей у журналі „Вопросы языкознания", яка, щоправда, була опублікована в 1962 р., але й досі серйозно не спростована. Називається стаття „XXII съезд КПСС и задачи изучения закономерностей развития современных языков Советского Союза". Я вже не кажу про дивну для мовознавців і моволобів стилістику цієї фрази з її потворним нагромадженням родових відмінків. Звичайно, справа не в стилі. Автори цієї статті доводять, що національні мови Союзу з погляду своєї „перспективности" розподіляються на три групи. До першої групи вони відносять мови, які мають надійну перспективу подальшого розвитку, називаючи серед них мову російського народу, а також вірменську, грузинську, литовську, латиську та естонську. Друга група, на думку авторів, уже зараз приречена на історичне зникнення оскільки, мовляв, ці мови й тепер функціонують лише в побутовій сфері. У третю групу журнал виділяє ті мови, які покищо мають перспективу, але дуже обмежену, тільки тимчасову перспективу, тому, що вже зараз сферою їхнього вживання є тільки художня література, трохи — преса і ще деяка частина роботи в початковій школі. Мені здається, що така „класифікація" є цілком антинауковою. Хочу звернути увагу також на те, що в статті журналу немає й згадки про мови двох найбільших після російського народів Радянського Союзу: мови українську та білоруську. Чому? Невже мовознавці, які складали і редагували статтю, забули про них?! Ясно, що справа не в цьому. Просто, як це легко догадатись, автори вважають, що українська й білоруська мови не належать до „перспективних", хоч і не говорять про це вголос. Я ціную науковий авторитет журналу „Вопросы языкознания", але вважаю, що стаття, про яку йде мова, — глибоко помилкова. Не протиставлення російської мови і мов братніх народів, яке об'єктивно випливає з подібних концепцій, а братнє співробітництво цих мов у всіх сферах щоденного життя, — такою, на мій погляд, повинна бути наша позиція".

Повищої довгої цитати з промови Новиценка, здається, вистачає, щоб дати уявлення, як логічно і зручно грає своїми картами доповідач. Він же блискуче розгромив заходи русотяпів, — а під ними треба розуміти теж партійний і урядовий апарат, — такі з точки зору т. зв. ленінських принципів у постановці національного питання. В кінці своєї доповіді Новиченко витягав найтяжчу гармату — зріст українського націоналізму в Україні. Він каже:

„Адже шкода від тенденцій, які відбилися у виступах А. Агасва, полягає не тільки в тому, що вони намагаються нав'язати нам грубо невірні рішення, але і в тому, що вони викликають у деяких людей таку ж односторонню реакцію, закривають їм очі на все реальне багатство нашого життя і примушують бачити та відчувати лише власні „національні болі", ставлять в ущербну позицію вічного скаржника, вічно ущемленої людини, а інколи й просто збивають на ідейні манівці, на яких так звана „національна свідомість" стає альфою і омегою всієї людської мудрости.

Поклавши руку на серце — хіба ми можемо закривати очі на цю небезпеку!

Яке щастя, що в нас є лєнінізм!
Будемо ж завжди і в усьому вірні лєнінському курсові, без-
смертному лєнінському прапорові!"

По доповіді Новиченка майже кожний промовець, у більшій чи меншій мірі, торкався проблем ним порушених. Так, наприклад, Дмитро Ткач і Олександр Ковінька твердили, що на комуністичну макулятуру паперу є скільки завгодно, а на твори української літератури — нема; Віктор Корж говорив про повний брак української дитячої літератури; закарпатець Іван Чендей — про знищування пам'ятників української культури. Цікаво, що і представники т. зв. братніх народів, як секретар Спілки письменників російської федерації, Сергій Баруздин, і делегат Грузинської РСР, Бесо Жгенті, торкалися питання т. зв. національних мов і культур, а Жгенті навіть закликав українців берегти свою мову і культуру. Він, між іншим, сказав: „Наш великий поет Акакій Церетелі закликав грузинський народ любити свою батьківщину, свій народ так, як любив свій народ і свою мову Тарас Шевченко”.

Немає сумніву, що українські письменники запротестували проти петлі, яку ще від битви під Полтавою суче українському народові його північний сусід. А перед українською еміграційною пресою стоятиме на цілу ширину проблема, чи цей протест — аранжований Москвою, щоб з українського кїтла випустити трохи пари, чи він, плянований на малу скалю, вирвався з-під контролю і виявив справжнє, ненефальшоване слово українського народу. Що правдивим, на нашу думку, є радше перше припущення, показує хоч би заключне слово Олєся Гончара, який згадав про „окремі закулісні істерики", нема сумніву „істерики", зв'язані з мовною проблемою, що стояла в центрі уваги з'їзду. Про це свідчать теж привітальні листи центральним комітетам комуністичних партій України і Радянського Союзу, де, поза звичайними поклонами, не найшла собі місця ні одна жива думка, ні одно живе почуття, не кажучи вже про вгорі згадану центральну проблему з'їзду. А втім сьогодні ще рано висловлювати якесь заключне слово в цій справі, крім одного: П'ятий з'їзд письменників України стане одним з важливих етапів у боротьбі за життя українського народу. Які будуть його наслідки, сьогодні важко передбачити.

Українська еміграційна преса вже присвятила деяку увагу з'їздові письменників, хоч і не таку, на яку він заслуговує. Тут можна згадати вініпезькі тижневики: „Український голос" і „Новий шлях", едмонтонські „Українські вісті", та нью-йоркську „Свободу". Ця остання, ніби крізь затиснені зуби згадала про цю подію, очевидно, ми знаємо чому. Проте найцікавіший відгук находимо в органі канадійських комуністів, у торонто́нському тижневику „Життя і Слово". „Для нікого не було тасмницею, — пише цей тижневик, — що в місцях громадського обслуговування (в ресторанах, крамницях, книгарнях, трамваях тощо), в містах і містечках майже виключно вживалась російська мова замість української". Він осуджує також теорію „двох рідних мов" і теорію „злиття мов". Нарешті, скажемо, нарешті!

Повищі рядки написано яких чотири місяці тому, під свіжим, ще ненастояним враженням про п'ятий з'їзд письменників України. Сьогодні ж масмо багато відгуків про цю подію, як тут, на еміграції, так і там, в Україні. Реасумуючи їх, як і те, що сталося чи не сталося в батьківщині, можемо сказати з цілковитою певністю, що становище аж ніяк не стало лєншим, якогось прориву на даному етапі не було, нема зокрема ніяких протирусифікаційних „державних заходів”. Іншими словами, боротьба українського народу тривас з незменшеною натугою і, очевидно, триватиме так довго, як довго Україною володітиме Москва, а не Київ. Проте для повноти образу подамо ще деякі цікавіші відгуки, що з різних боків насвітлюють цю, безсумнівно, історичну подію.

Передусім подамо коротку цитату, до речі початку убогої статті Н. Короля, що п. з. „Про що не згадувалось на київському з'їзді письменників”, що була вміщена у щоденнику „Свобода” з 7 лютого ц. р. В ній сказано: „Переглядаючи нашу пресу, аж дивно стас, як багато приділяс вона уваги V з'їздові письменників України”. Очевидно, Н. Король є прихильником ізоляції української еміграції від українського народу, тому, для нього така увага (на нашу думку, далеко не завелика) є дивною.

Свій, аж ніяк не повний огляд почнемо з варшавської „Нашої Культури”, яка вважає з'їзд „великою культурною подією”. Маючи на увазі умови, в яких працює редакція „Нашої Культури”, не треба дивуватися, що вона воліла обмежити значення з'їзду виключно до культурної ділянки.

З голосів, що появились у вільному світі треба відмітити такі:

1. В. Чапленко: Національне питання на 5-му з'їзді письменників України, „Нові Дні”, лютий 1967.

2. М. Маркус: Істотні справи на п'ятому з'їзді письменників України, „Український Самостійник”, лютий 1967.

3. Б. Кравців: П'ятий з'їзд письменників України, „Сучасність”, березень 1967.

За найважливіший момент на з'їзді В. Чапленко вважає не безрації промову першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста, бо він „завдав тон дальшій роботі з'їзду”. Чапленко підкреслив також важливість помітного збільшення інтелігентських кадрів в Україні вважаючи, що вони повинні відограти „позитивну роллю в боротьбі українського народу за своє національне збереження”. Ставлячи питання про те яка буде користь з розмов про любов до української мови, що були на з'їзді, Чапленко відповідає: „Користь, безперечно буде”. І він вичислює ті ділянки нашої культури, в яких сподівається покращення. Все ж таки свою статтю він закінчує у дещо мінорному тоні: „Але боротьба тривас... Можна, либонь, сподіватися, що будуть якісь „державні заходи”, як на це натякнув Олесь Гончар. А втім, хто зна: „Натякнув же не Шелест, а тільки Гончар...”

В. Маркус характеризує важливість з'їзду таким сміливим і, на нашу думку, правдивим твердженням:

„Мені не відомо, щоб в УРСР, в кількох останніх десятиріччях, хтось публічно висував таку листу домагань на захист української культури. Вже з переліку було видно, що деякі вимоги виходять поза рамки чисто літературних і культурних постулатів. Це справа загально національного значення, посередньо

навіть державно-правного. Таким чином з'їзд письменників України прийняв на себе ролю речника загально національних прагнень. Письменники відчули в собі звання бути сумлінням народу. Те, що не зробив досі і мабуть довго не буде робити псевдопарламент, Верховна Рада УРСР в Києві, якоюсь мірою намагалися виконати письменники на своєму з'їзді".

В. Маркусєві також тяжко заперечити, коли він висловлює надію, що молодша генерація „зуміє використати цю атмосферу для відстоювання свого національного „я", своєї культури, рівноправного становища своєї нації.

Врешті Б. Кравців висловлює і уаргументовує тезу про те, що цілий з'їзд, дякуючи дбайливо підготованій режисурі „пройшов у дозволених межах". Його твердження, що конфлікт між режимним літературним проводом і молодю генерацією замазано, а у висліді не було засуду молодих, теж правильний. На його думку, „зламано кордон заборонених табу і започатковано, хай покищо тільки теоретичну, розмову про деякі з актуальних і тривожних питань радянської сучасності, — питань болючих не тільки для „деяких людей", на Україні, але й для загалу українців на рідних землях і на еміграції".

Коли ж ідеться про відгуки на з'їзд в Україні, то вони були і ще далі тривають. Передусім за повідомленнями „Літературної України" обговорення його вислідів відбулася в багатьох місцевостях у присутності письменників — учасників, проте вони, здається, не мали масового характеру. А промови П. Шелеста передруковано в багатьох газетах і журналах. Те ж саме стосується й промови О. Гончара, яку надруковано навіть окремою книжкою із сотисятисим тиражем. Але чи забарикадовані в книгарських пунктах русотипи допущать її до українських мас, — годі сказати. Теж появилася багато статей на тему з'їзду, у величезній більшості обережних і стриманих. Проте треба з радістю відмітити, що всі вони приймають, як непорушну аксіому, вимогу, що українська мова і національна культура мусить і буде збережена. Типовою під цим оглядом є стаття Євгена Шаблювського, лауреата лєнінської премії, що під „інтернаціональним" заголовком „У сузір'ї братніх літератур (Нотатки делегата V з'їзду письменників України)" була вміщена в січневому числі місячника „Радянське літературознавство". Коли б передрукувати цю статтю повністю, то можна б було побачити, як незграбно танцює автор на розпеченому залізі марксо-лєнінізму, ніби прославлений ведмідь під звуки циганської скрипки. Як і Новиченко, він б'є по буржуазних націоналістах з найтяжчих гармат, мовляв, вони „намагаються нацькувати один народ на інші". Проте він цупко стоїть на позиціях задержання української культури й мови, що, здається, і не є тепер проявом відваги, бо ж це в цьому моменті . . . партійна лінія. Він пише:

„Процес зближення націй, їх культур — це не процес нівеляції, як твердить буржуазна пропаганда, а багатобарвний процес невинного піднесення духовної культури народів. Мова йде не про „втрату" національною культурою тих чи інших її прогресивних рис, а про їх дальше збагачення і розвиток. У виступах делегатів V з'їзду письменників наголошувалось на тому, що близькість — це не ототожнювання, не копіювання; ототожнення — це втрата близькості. Нам потрібне не ототожнення, а вза-

(Продовження на 46-ій стор.)

Степан Волинець

СТОРІЧЧЯ КАНАДИ І КАНАДІСЬКІ УКРАЇНЦІ

В 1967-ому році канадійці відзначають 100-річчя своєї держави. Відзначають це 100-річчя й канадійські українці і з гордістю його зустрічають, бо вони відіграли поважну роль у її розвитку й вклали поважний вклад у той розвиток.

Коли в 1867 році народжувалась Канадійська Конфедерація, то українських поселенців ще не було в Канаді. За офіційною версією перші українські поселенці в особах Василя Єлняка і Івана Пилипова прибули до Канади в 1891 році, тобто тоді, коли Канада, як держава, існувала вже 24 роки. Новіші досліді показують сліди українців у Канаді далеко раніше, уже в 1875 році, тобто вони показують, що перші українські поселенці прибули до Канади вже на восьмому році її існування.

Починаючи від 1891 року ширша хвиля українських поселенців

збагачення оригінальних, неповторних духовних здобутків. Там, де своєрідність там є і творча єдність”.

Аргументація Шаблювського нагадує потрохи канадську теорію про інтеграцію. До єдності треба, мовляв, іти різними шляхами, між іншим т. зв. шляхом мозаїки, різнокольорових складових частин, що разом творять один образ. Я маю відвагу твердити, що застосування цієї теорії є вислідом великого, стихійного спротиву українського народу проти гнобителів, які за висловом В. Симоненка,

Прийшли забрати ім'я твоє, мову,
Пустити твого сина байстрюком.

Закінчуючи наші уваги, хочемо зацитувати уступ із статті Шаблювського, де говориться про мову. Вона ще раз підкреслює, що російський шовінізм мусів відступити перед наступом широких лав українських патріотів.

„З проблемою дальшого піднесення художньої культури щільно пов'язане питання розвитку й збагачення рідної мови, відстоювання її чистоти й самобутності. Ігнорування рідної мови, скептичне ставлення до її особливостей аж ніяк не є виявом „інтернаціоналістського світогляду”, а засмічування мови невинуватими запозиченнями і космополітичними „неологізмами” зовсім не свідчить про звільнення від „націоналістичних забобів”. Дурниця! Саме такий цинізм по відношенню до рідної культури, до її мовних скарбів і лле поду на млин буржуазних націоналістів. Процес взаємозбагачення національних культур і дальшого їх розвитку — складний діалектичний процес, що вимагає вдумливого підходу, глибоко патріотичного, лєнінського розуміння суті справи. Центральний Комітет Комуністичної партії України закликав учасників з'їзду письменників до дальшого збагачення і розвитку національної культури, мови, до наполегливої праці над українським художнім словом”.

прибувала в першу чергу з Галичини й Буковини. Вкорінилось таке переконання, що це була майже в цілості якась темна, безпросвітна маса, що не пам'ятала свого роду і що була без будь-якого політичного й громадського досвіду та традицій.

Не слід забувати, що в „старому” краї вже від 1868 року діяла „Просвіта”, через яку пройшло багато з тих, що пізніше приїжджали до Канади, що багато з них брало активну участь у австрійських парламентарних виборах до Віденського парламенту і до Галицького сойму а також у муніципальних виборах, які дуже часто супроводжувались гострою політичною боротьбою. Багато з них були членами політичних партій, що діяли в краю, а головню Української Радикальної Партії, що була заснована в 1890 році.

Були ті наші перші переселенці до Канади матеріально вбогі, як зрештою так само вбоге було все трудове населення цілої Східної й Південної Європи, але не приїхали вони до Канади з якоїсь Ботокудії, а з країни, де, з одного боку, йшла завзята боротьба за існування, а з другого гостра політична боротьба за свої права. Загартованість в тій боротьбі і завзятість у ній, привезли наші перші поселенці з собою з „старого краю” до Канади, яка їх радо прийняла, як своїх дітей.

Тими душевними прикметами, що ними були вивінені наші перші поселенці до Канади, можна собі пояснити оті чуда-дива, які вони творили на новому для них терені і на які не тільки канадійські українці, але й їх іншонаціональні співгромадяни глядять з подивом.

Хіба ж не викликає подиву оте завзяття й видержаність перших українських піонерів у Канаді, з якими вони перемінили дики західньо-канадійські прерії в родючі лани, на яких сьогодні родиться золотоколоса пшениця, зерно якої розвозять сьогодні по широкому світі.

Хіба ж не викликають подиву і пошани оті українські робітники, що допомагали в дуже тяжких умовах розбудовувати і вдержувати в порядку західньо-канадійські залізничні шляхи?

Хіба ж не викликають нашого подиву й пошани оті тисячі українських робітників, які допомагали розбудовувати канадійські, далекобіжні сухопутні шляхи (гайвеї), які допомагали розбудовувати канадійські міста, різні фабрики та заводи в них, і самі ставали до праці в тих фабриках і заводах.

Українські переселенці привезли з собою зі „старого краю” любов і розуміння для науки й освіти. Вже 23 роки перед прибуттям перших українських переселенців до Канади діяли в „старому краю” читальні „Просвіти”, а 10 років перед їх прибуттям діяло Українське Педагогічне Товариство, що дбало про розбудову українського приватного шкільництва різних ступенів.

Приїхавши до Канади, перші українські переселенці почали дбати про те, щоб побудувати школи для своїх дітей й постаратись учителів до тих шкіл. Про це свідчать численні опубліковані вже спогади українських піонерів. Вони дали початок не одній публічній народній школі в місцях їхнього поселення, чим причинилися з одного боку до розбудови канадійського шкільництва, а з другої створили основи для вирощення своєї власної інтелігенції, яка дуже причилася до піднесення культурного рівня наших поселенців у Канаді, до поживавлення серед них культурного життя. Ця вирощена вже в Канаді інтелігенція приготувала ґрунт для праці тих кадрів української ін-

телігенції, які з новими хвилями еміграції прибували до Канади після першої й другої світової війни.

Дуже важливу роль з-поміж тієї вирощеної в Канаді інтелігенції, відіграли українські вчителі, що в свою чергу виховували далішні кадри українських професіоналістів у Канаді й допомагали розбудувати культурно-освітній сектор українського життя в Канаді.

Докладної статистики української інтелігенції в Канаді на жаль, немає. Відомо лише загально, що є поважне число священиків, народних учителів, учителів середніх і різних технічно-промислових шкіл.

Відомо, що є поважне число професорів університетів та різного роду коледжів і асистентів тих професорів. Відомо, що є багато українських принципалів різного роду шкіл і кільканадцять українських шкільних інспекторів.

Відомо, що є в Канаді поважна кількість різного роду правників українського походження, як от, адвокатів, суддів, прокураторів і ін. Відомо теж, що існує поважна кількість так званих публічних нотарів українського походження.

Є чимало українських архітектів, інженерів і інших професіоналістів, але, на жаль, не знаємо докладного їх числа.

Дуже цікаву картину дістали б ми, якщо б могли статистично охопити кількість і якість наукових праць, що їх написали наші вчені, які працюють по канадійських університетах чи в канадійських наукових установах.

Те саме можна сказати про українських канадійських образотворчих мистців і українських письменників. Тут можна вже говорити більш конкретно, бо існують хоч скромні, але все ж таки солідно опрацьовані антології українського письменства й звідомлення з доволі частих виставок творів наших образотворчих мистців. Їхня праця — це теж поважний вклад у загально-канадійську культуру.

Просто монументальним вкладом у канадійську літературу є повний „Кобзар” Т. Шевченка, перекладений у Канаді на англійську мову і тут же виданий, „Вибрані твори Лесі Українки”, перекладені на англійську мову і „Антологія української поезії”, як теж українські новелі, видані англійською мовою.

Великим культурним скарбом канадійських українців є просто безцінні сьогодні їхні публічні, а ще більше деякі приватні бібліотеки.

Визначну роль відіграють українці в політичному, державному і громадському житті Канади. У кожній канадійській політичній партії є українці, а в деяких партіях вони займають навіть дуже відповідальні становища. Досить вказати хоч би на посла М. Стара-Старчевського, що в консервативному уряді Дж. Діфенбейкера був міністром, праці, а згодом став головою консервативної парламентарної фракції („гавзлідер”).

За три чверті століття, відколи українці прибули до Канади, післали вони до Оттавського парламенту і до провінційних парламентів цілий ряд послів, що належали до різних канадійських політичних партій.

В провінційних урядах Канади українці займали чи далі займають міністерські пости, як Іван Яремко — в Онтеріо, Михайло Григорчук — Манітоба, Олекса Кузяк — Саскачеван, та Амброзій Головач — Алберта. Серед урядовців різних ступенів федеральних і провінційних — знаходимо багато українців.

Людмила Коваленко

ООН ЗСЕРЕДИНИ

Нарешті маємо свідчення про те, що робиться всередині Організації Об'єднаних Націй, — і то свідчення від людини, що стояла майже в центрі основного нерва ООН, — Генерального Секретаріату. Гернан Таварес де Са був заступником секретаря для прилюдної інформації про діяльність ООН, отже, він не тільки знав і спостерігав усе, що діялося, але і підготовляв матеріяли до преси, радіо та розсилання до різних агенцій ООН.

Бразилієць з походження, п. Таварес де Са був на цій посаді від 1960 року до 1965 р., запрошений ще Дагом Гаммершілдом. Отже, він працював під керівництвом двох Генеральних Секретарів ООН, але до жодного не виявляв великого захоплення. Що правда, Гаммершілда він згадує, як справжнього державника, що працював для піднесення значення ООН понад значення великих держав, зокрема США і СССР. Це найбільше виявилось підчас кризи в Конго, яка закінчилась трагічною і тасмничою загибеллю Гаммершілда та його літака. Але водночас він називає Гаммершілда містиком і, — хоч не безпосередньо, але натяками, — фантастом, який взявся зробити більше, ніж на те мала сил уся Організація ООН.

У-Тана Таварес де Са характеризує, як питомного азійця, вихованого в англійській школі, для якого головне — це „врятувати обличчя“, тобто не бути зганьбленим чи пониженням, а який натомість дуже полюбляє пресконференції, де він є в центрі уваги, хоч часом

Важливу роль відіграють українці у самоврядних органах Канади. Бачимо їх на становищах посаджених таких міст як Едмонтон, Вінніпег, Віндзор чи Кенора, а також багатьох на становищах міських і шкільних радних.

Сміливо можна сказати, що сьогодні немає ні однієї ділянки публічного життя Канади де не було б українців і то часто на відповідальних постах. Беручи участь у відзначуванні 100-річчя Канади, українці не приходять з порожніми руками. Вони можуть похвалитися цілим рядом економічних і культурних установ та видавництв, що їх вони створили.

Замітним документом, що підтверджує осяги і вклад українців у розбудову Канади є бронзова пам'яткова таблиця, вмурована в одну зі стін Манітобського парламенту в 1951 році, коли відзначувало 60-річчя поселення українців у Канаді.

Із почуттям гордості з-приводу своїх осягів зустрічають канадійські українці 100-річчя Канади. З гордістю можуть вони теж дивитися на свою участь в організації святкувань того 100-річчя.

Передові канадійські українці подбали теж про те, щоб створити пам'ятки, які через довгі десятиліття, а то й століття, свідчитимуть про те, що українці — це культурна й далекозора національна спільнота. Ці пам'ятки — це чудовий бронзовий пам'ятник Тарасові Шевченкові на парламентарній площі у Вінніпегу і мільйонна Фундація ім. Тараса Шевченка, яка повинна бути завершена власне в цьому ювілейному році, коли Канада відзначає своє 100-річчя.

на цих прес-конференціях він робить найбільше дипломатичних помилок. Таварес де Са наводить епіграму одного з дипломатів, що Гаммершїлд був непорушним чоловіком Сходу, а Тан — директором англійської школи. В цілому, автор не сподівастись від У-Тана ніяких рішучих кроків вперед, а тільки боязьке бажання зберегти спадщину, яку йому лишили Трігве Лі і Гаммершїлд. Навіть і ця спадщина, на думку автора, здається часом У-Танові занадто вибуховою і небезпечною.

Із сторінок своєї книги, автор виступає, як людина обізнана з державами Латинської Америки, із Європою і США. До Північної Америки він ставиться, як і більшість мешканців південно-американських країн, з пошаною перед силою і з заздрістю до тієї сили. Тепер Таварес де Са повернувся до Католицького Університету в Ріо-де-Жанейро, де він був на такому ж становищі ще перед тим, як став під-секретарем ООН, цього, як він пише „найбільшого університету“, бо ООН та її агенції охоплюють практично всю гаму зусиль людства“, зусиль упорядкувати і якимось поліпшити життя людини на землі.

Автор виглядає людиною світовою, трохи цинічною, з іронічним підходом до справ і значення ООН, але з прихованою надією, що, може, ця організація і справді зможе врятувати людство від атомної катастрофи. Але він вважає, що основна сила ООН полягає в Раді Безпеки, де великі держави мають право вета і де, фактично, вирішуються між ними важливі справи світу. В одному місці Таварес де Са каже, що не вживати права вета може бути шкідливим, і що, осуджуючи СССР за зловживання цим правом, західні держави повинні час-до-часу все таки уживати його, щоб припинити небезпечні події, що можуть довести до війни. Як приклад він наводить катастрофальну для ООН участь у справах Конго.

Щодо складу самого Генерального Секретаріату та всіх його підкомітетів, то автор твердить, що найбільше місць у ньому зуміли захопити індуси, яких, як видно, не занадто полюбують в ООН, принаймні серед службовців цієї організації. Називають їх „індуським ланцюгом командування“. Взагалі, праця в ООН дуже поплатна. Платні дуже високі, настільки високі, що їх можна порівняти з платнями приватних фірм. А ми знаємо, що платня американських державних службовців не може дорівнювати платні відповідним особам у приватних фірмах. Коли ж якийсь службовець ООН висилається на працю „на місце подій“, то дісти і всякі додатки ніби чудом побільшують платню кількакратно. Тому існує жарт, що маршал Тіто є другою найкраще плаченою людиною в Югославії: його платня, як голови центру інформації ООН у Белграді вища за те, що він одержує, як голова держави. Так само, в кожній країні Азії, Африки чи Північної Америки, голова групи технічної допомоги ООН одержує звичайно більше, ніж міністер тієї країни.

На пенсію співробітники ООН виходять в 60 років, пенсія висока; цифр не показано, але Таварес де Са зазначає, що більшість службовців ООН готують собі приємні дні на пенсії у Французькій Рів'єрі. і більшість уже заздалегідь купує собі там дом, де й перебувають на літніх вакаціях.

Умови праці в ООН дуже приємні: офіційний час визначено від

пів-десятої до шести, але хіба тільки секретарки приходять так „рано”. а взагалі ніхто не показується перед початком одинадцятої. Влітку вони працюють з 9-ої до 5-ої, і незалежно від того, хто коли прийде на працю; о 5-ій годині ліфти переповнені тими, що вже йдуть додому. На „лонч” іде час від 1-ої до 3-ої години, а крім того є дві перерви „на каву”. Вакацій дають тридцять днів у рік (не враховуючи сюди неділь і субот, так, що звичайно набирається ще один тиждень), а кожних два роки працівник ООН має право на відпустку „додому”, при чому ООН платить дорогу туди і назад.

Таварес де Са, як людина латинської культури, безперечно почуває себе легше і приємніше із людьми цієї ж культури. — Тому він часто наводить слова й епіграми французьких дипломатів і видно, що з пошаною ставиться до де Голля. Але він добре знає, що основна сила Заходу — це США, і ніде не дозволяє собі якоїсь злої вихватки проти Америки, хоч часом злегка іронізує над „свіжою наївністю” американців.

Представники нових африканських держав втратили в його очах всяке значення. Він пише, що в 60-му році США чекали представників африканських держав, які прийдуть і скажуть нове слово і змінять напрям політики ООН. Нічого подібного не сталося, і тепер африканські делегації існують більше для задоволення національної гордості та для того, щоб впливові люди даної країни, влаштувавши своїх приятелів чи рідню на працю в ООН, дали їм можливість добре пожити, купувати в крамницях 5-ї Авеню, бувати на прийняттях і заощадити собі трохи грошей на життя вдома. Азійські держави не кращі. Наприклад, Таварес де Са розповідає, що коли Індонезія виїшла із складу ООН, то з Індонезії видалили всі оонівські комісії, але залишили центр Міжнародної Організації Здоров'я, бо дружина тодішнього міністра Субандіо була членом цієї організації і це давало їй змогу даром вигідно і приємно жити в Женеві під час різних конференцій.

Автор зазначає, що бюрократія ООН діє, як і кожна інша бюрократія, і що хоч СРСР чи США можуть переважувати ООН вагою записаного паперу, але ООН мало відстає від них, і що під зовнішнім хаосом бюрократичної писанини лежить чітка охорона власних інтересів і підвищень серед співробітників різних установ ООН.

Таварес де Са одверто визнає, що „майже всі африканці і більшість представників Південної Америки й Азії в Секретаріаті ООН роками давали дуже низький рівень виконання”. А проте, внаслідок політичних комбінацій, з кожним роком набирається на працю в ООН більше африканців і менше європейців, хоч вони незрівняно кращі працівники ніж перші.

Чим орудують різні національні і політичні угруповання в ООН? Як і в кожній бюрократії, їх зброя — меморандуми. Кожний кожному пише меморандуми, метою яких здебільшого є якась справа, про яку в меморандумі і не згадується. Як пише Таварес де Са:

„Оскільки кількості працівників Секретаріату (від нижчого ступеня Р-1 до пів-високого Р-5, а там Д-1 і Д-2) не мають нічого до роботи, то велика більшість їх віддається продукуванню меморандумів якомога частіше, а якщо можливо — то й щоденно... Майже всі ці

меморандуми недоцільні, їх спокійно заресструють і забудуть, але поки їх обміркують, передумають, передрукують, вишлють оригінали до відповідного шефа, а копії щедро розішлються до інших відділів, доти працівник ООН живе у багатому світі ілюзій".

Серйозну роботу в кожному відділі виконують кілька працівників з країн Західної Європи, головним завданням яких, на думку автора, є не допустити до праці в їх відділі советчиків. Для цього вони вживають силу різних бюрократичних засобів. Але, одночасно, майже кожний такий працівник має „свого” советчика, якого вважає винятково порядним і своїм приятелем. Коли раніше чи пізніше цього советчика спіймають на шпигунстві, такий свропесць сумно хитас головою:

— Як він міг таке мені зробити?!

Щодо самих советчиків, які працюють в ООН, то вони ніколи і ніяк не можуть собі усвідомити, що вони на праці в міжнародній установі і повинні дбати за її інтереси й престиж. Ні, вони цілком одверто і незграбно віддані тільки інтересам советської делегації в ООН і працюють тільки для неї і в її інтересах. Вони щодня бувають в контакті з своєю делегацією і передають їй кожен дрібний інформаційний пропуск, про яку лише можна довідатися. Звідтіля ж советчик одержує інструкції, а часом має їх щодня. А своїм колегам по ООН він проповідує партійну лінію щодо головного політичного питання даного моменту, якщо дістане інструкції своєчасно.

Тому, пише Таварес де Са, такий советчик в ООН „часом буває цілком безмовним, доки йому не постачать партійної лінії, що приходить до нього по довгій бюрократичній драбині аж із міністерства закордонних справ з Москви”.

Тому активним працівникам ООН, які дбають за працю цієї установи, не лишається нічого іншого, як „нейтралізувати” советчиків. „В добрі старі часи, пише Таварес де Са, їх просто систематично обходили і ніхто не інформував їх про те, що діється”. Під час секретарства У-Тана до советчиків вживають тоншого методу — їх засипають меморандумами та інформаціями. Їх щохвилини повідомляють про всі найменші речі, які відбуваються в різних відділах ООН так, що їм важко розібратись і вловити важливе від неважливого. Звичайно, не всі в Секретаріаті ООН беруть участь у таких маневрах супроти советчиків; є так зв. „інтернаціоналісти”, які намагаються дружити з советчиками, але які потім гірко каються, коли їх друзів виселяють з Нью-Йорку за шпигунство.

Одним із основних завдань працівників ООН є прийняття „лончі” і обіди, на які трохи вище рангою працівники зобов'язані ходити, бо тільки там є нагода довідатися останні новини із світу дипломатії та міждержавних відносин. Кожний з таких працівників відбуває якихсь сімсот прийнять чи обідів на рік. Зрозуміло, що ці „парті” стають одиоманітними, особливо, коли їх зроблено без смаку і вигадки. Таварес де Са пише, що добрі прийняття роблять французи, італійці, бразилійці, поляки, еспанці, аргентинці, югослави, пакістанці і, звичайно, англійці. Зате прийняття делегацій арабських, советських, африканських нецікаві, важкостравні й занадто претенсійні. Американці, канадійці, австралійці і скандинавці влаштовують присмні прийняття, без великого розмаху і без претесій.

На таких прийняттях п'ють дуже мало, бо треба зберігати свѣжк голову і спостерігати за тим, що і де робиться, хто з ким і як говорять і т. д. В цьому відношенні дружина дипломата має велике значення, бо від її такту і смаку у великій мірі залежить успіх прийняття.

Так виглядає праця в ООН всередині, не в рямцях делегацій, а в стінах отої великої шкляної сірникової коробки, яка пишається на Першій Авеню в Нью-Йорку і яку відвідує щодня кількасот туристів з Америки та інших країн.

Для нас, зрозуміло, виникає питання:

— Ну, а де ж Україна і яка її роль?

Оскільки справа йде про Тавареса де Са, що керував Інформаційним відділом в ООН, Україна, як така, не існує. Очевидно, українців із совєтської України, в штати Секретаріату не включено, українців всередині ООН немає, а якщо і є, то вони виступають від „родіни", вони є загальносовєтськими, тобто російськими представниками.

В книзі 309 сторінок, а про Україну згадано всього два рази, і я наводжу точно ці згадки:

На стор. 73, говорячи про можливість мати в ООН представників двох Китаїв, Чай-Кан-Ші і Мао-Дзе-Дуна, — Таварес да Са пише: „Нема нічого неможливого в тому, щоб одна нація мала двох членів у ООН, поскільки Росія має трьох: СССР, Українську ССР і Білоруську ССР.

А на стор. 95 автор пише, згадуючи про аферу Гісса:

„В Ялті, де президент Рузвельт погодився дати Совєтському Союзові три місця і три голоси в той спосіб, щоб трактував Україну і Білорусь як суверенні і незалежні держави, Гісс був впливовим членом американської делегації”.

Чи треба коментарів?

Оце і все, що знайшов сказати про Україну та її делегацію в ООН бразилісець, який мав за завдання інформувати світ про ООН. Це саме той погляд, якого дотримувався сам президент Рузвельт, якщо вірити спогадам його сина, Елліота. Той писав, що коли Сталін сказав на нарадах, що мусить дати місце і голос для України, бо інакше українці йому не простять, Рузвельт сприйняв це як хитрість „Старого Джо", тоб-то Сталіна, а не як необхідність для Сталіна якось задовольнити вимоги українців, що так жажливо потерпіли від війни і яким сам Сталін наказував дуже кадити протягом усього часу війни, щоб тримати їх лояльними. Наскільки це була хитрість, а наскільки Сталін мусів маневрувати в себе вдома зараз після війни, коли всі ставили вимоги на нагороду за втрати і страждання війни, — тепер важко сказати. Але очевидно, що ані українці в самій системі ООН не виступають, як українці, ані вся українська делегація не відіграє тієї ролі, яка їй належить. Не згадано ні про прийняття української делегації, ні про якісь її самостійні кроки в дипломатичних колах, — хочби навіть з погляду комуністичного. Адже румуни, чехи та поляки також репрезентують комуністичні держави, і також цілком залежать від Москви, але їх делегації вирізняються західними дипломатами. А українська чомусь — ні. Найшвидше тому, що совєтська влада не дає їй ні досить грошей, ні досить свободи, щоб та могла виявити себе. Іще добре, що ООН оплачує дорогу до Нью-Йорку п'ятьом делегатам кожної країни, а то, може, Українська Совєтська Соціалістична Республіка не мала б грошей на те, щоб вислати свою делегацію!

М. Дальній

КАР'ЄРА ХРУЩОВА І ДЕЩО ІНШЕ

Часто доводиться чути, що на Заході є тільки три справжні знавці Радянського Союзу: Чарльз Болен, Джордж Кеннан і Едвард Кренкшов. Професійний американський дипломат Чарльз Болен не був ніколи популярним серед української еміграції. Джордж Кеннан утратив популярність після того, як назвав Україну Пенсилвенією Росії. Зате популярність англійського публіциста Едварда Кренкшова постійно зростає і навіть преса ЗЧ ОУН прощає йому ті речі, яких не простила б, мабуть, нікому іншому.

Українську прихильність Кренкшов здобув передусім своїм об'єктивним теплим ставленням до України та українського народу. Крім численних газетних і журнальних статей, він є автором шістьох книг про Росію та Радянський Союз. Актуальність цих книг визначають уже самі їхні заголовки: „Росія і росіяни“, „Росія без Сталіна“, „Трищини в кремлівській стіні“, „Москва проти Пекіну“, „Хрущовська Росія“, й нарешті, „Кар'єра Хрущова“. У кожній з них трапляються принагідні згадки про Україну чи українців, але українського читача найбільше заторкує „Кар'єра Хрущова“, в якій Україна займає значне місце й яка заслуговує детального розгляду*).

Зупиняйтесь на самій кар'єрі цього брутального „віцекороля України“, мабуть, немає сенсу. Вона загальновідома, малоцікава й безповоротно запечатана. Все ж таки, мабуть, не лише одного автора здивувало відкриття, що Хрущов аж до 1918 року не належав до жодних революційних організацій і не брав ніякої участі навіть у робітничому русі в Донбасі. Навпаки, він мусів бути дуже лояльним до царської влади й дуже підслесливим до капіталістичної адміністрації шахт, якщо його звільнили від служби в армії, а тим самим від вислання на фронт.

До комуністичної партії Хрущов пристав аж після більшовницького перевороту, маючи в той час 24 роки. Але й тоді, видно, не рвався на захист республіки Рад, а виїхав в рідну тиху Калинівку, щоб, бува, селянин не розділили поміщицької землі без нього. До Червоної армії не зголосився добровільно, а був мобілізованим. За всі роки громадянської війни нічим не визначався, мабуть чекаючи, чия візьме верх. Це підтверджує не лиш брак усяких документів про революційні подвиги Хрущова, але й той факт, що його перша дружина померла від голоду вже за радянської влади, в 1921 році.

Справжня кар'єра цього пізнішого „диктатора великої імперської провінції, цілої 40-мільйонної країни зі своєю власною мовою, власною історією, з своїми власними гордими традиціями“ розпочалася щойно після його знайомства з „молодим українським революціонером Л. Кагановичем“ (ст. 29), який став його вчителем і протектором. Проте, навіть у ті часи, коли Хрущов, за допомогою Кагановича, пиявся по трупах своїх здібніших і більш освічених партійних товаришів на вершини комуністичного бюрократичного апарату, в його життєписі немає нічого істотно цікавого й індивідуального, що давало б підстави вбачати в ньому одного з можливих наслідків Ста-

*) Khrushchev: a career, by Edward Crankshaw. New York, Viking Press, 1966. 311 p.

ліна. На думку багатьох спостережників, Хрущов був напершом і найпримітивнішою особою в складі сталінського політбюро. Тому його й зроблено першим секретарем комуністичної партії після смерті Сталіна, що він був найменш небезпечний, цебто мав найменше даних стати справжнім диктатором.

Кренкшов не поділяє цієї думки. Він переконаний, що Хрущов мав від народження кваліфікації політичного провідника, бистру орієнтацію й витончений політичний нюх та бодай у післясталінській період зміг виявити свої справжні „гуманістичні і миротворчі прикмети”. На жаль, аргументи автора малопереконливі й раз-у-раз ідуть в розріз із фактами, зібраними ним самим. Едвард Кренкшов занавто вдумливий публіцист, щоб не помітити цих протиріч. Тому, він часто залишає свого малоцікавого „героя” і, щоб рятувати книгу, вдається до майстерної аналізи певних заплутаних явищ з часів революції, НЕП-у, сжовщини, радянсько-німецької війни та повоеєнних років.

Треба сказати, що автор знає Росію і Україну не тільки з книжок. Він був у Києві та в інших українських містах під час війни і в післявоєнні роки. І бачив там не лише те, що йому спеціально показували, але й те, що перед ним ховали. Наприклад, про голод в Україні в 1946 році він пише:

„Ні словом не згадувала про це радянська преса. Пригадую, як я написав про голод на початку 1947 року, а опісля відвідав Радянський Союз, — мене досадно запитували не тільки радянські службовці, але й англійські та американські кореспонденти, що саме я хотів осягнути своїми вигадками про голод в Україні?.. Та це не були вигадки. В Україні лютував тоді насправді жажливий голод. Україна була відрізна від зовнішнього світу” (стор. 157)...

Взагалі, як було згадано на початку, Україні та її історії в книзі присвячено чимало місця. На думку автора, „українці... завзяті працьовиті та горді. Їхня історія розвивалась окремо від історії Московщини... Донині багато українців мріють про свою незалежну, суверенну державу й ненавидять росіян, як ледачих, нерозважних, покірливих” (стор. 52). І ще: „Яскраву картину сили і тривалости українського патріотизму та огиди до московського уряду взагалі, а московського більшовицького уряду зокрема, можна уявити собі з інструкцій Троцького для групи комуністичних агітаторів, висланих в Україну, що боролась за збереження своєї незалежності під проводом Петлюри зараз після революції... Троцький писав:

„Про справи, про які ми тут, у Росії, вільно дискутуємо, в Україні можна тільки шептати”. Далі автор наводить повний текст цього більшовицького шедевру підступу, в якому можна прочитати таке: „На накидайте українським селянам комунізму, поки в Україні стабілізується наша сила... Переконайте людей у тому, що Росія взагалі не є комуністичною... Щоб забрати вітер з вітрил Петлюри, говоріть, що Росія цілком не проти незалежності України, якщо Україна встановить радянський режим... Часом доцільно поширювати погослки, що ми в союзі з Петлюрою, принаймні, поки буде зліквідовано Денікіна” (стор. 123-24).

Кренкшов добре поінформований також про часи українізації і про часи сжовщини в Україні. З цього приводу він пише: „Після громадянської війни, яка принесла більшу руїну українським землям, ніж будь-якій іншій частині Радянського Союзу, в 1923 році

зроблено Україні великі обіцянки: визнання української мови нарівні з російською, українізацію партії та адміністративної машини, автономію української літератури й культури в цілому. Десятьма роками пізніше, обіцянки призабулись. Тих, хто пригадував їх Сталінові, — знищено. Самих винищувачів, передусім Постишева й Косіора, знищено також... Щоб витиснути українську мову й традиції зі шкіл, — змінено всю програму навчання. Змінено правопис української мови. Переписано історію України так, що згідно з нею, українські національні герої стали ренегатами та зрадниками.. Хрущов почав вихвалити тих українських інтелектуалів, які готові були продатись, виректися свого походження й допомагати гнобити своїх власних людей за благословенням Сталіна" (стор. 125).

Подібних цитат можна навести з книжки Кренкшова безліч і за це його українська преса хвалить. На жаль, уважний читач може знайти в ній і інші речі. Наприклад, хоч автор і не вважає Україну Пенсилвенією Росії, проте, в багатьох місцях, він говорить про західноукраїнські землі так, немов би вони були Тексасом Польщі. Або, пишучи про „партизанські загони, що боролись за свою Україну як проти Червоної армії, так і проти німців", автор твердить, що „вони боролись під проводом легендарного лідера Степана Бандери, про якого неможливо сказати, чи був авантюристом чи патріотом... Він згинув, але пройшло ще декілька років поки Україну втихомирено" (стор. 151).

В останньому твердженні наплутано таки чимало, бо Степан Бандера не міг бути лідером партизанських загонів, перебуваючи в той час у німецькому концентраційному таборі, подруге, він згинув таки після того, як Україну було „втихомирено", і по-третє, можна різно ставитись до діяльності Бандери, але не можна ставити під сумнів його патріотизму.

Ці неточності треба, однак, вибачити авторові, коли взяти до уваги джерела, якими він користувався. Тяжко повірити, але поміж сотнею російських, польських, жидівських і західних джерел, що їх використав автор при писанні своєї праці, немає ні одного українського джерела, коли не рахувати кількох посередніх посилань на „Вісті ВЦВК" і „Більшовик України".

І тут насувається сумня і болюча думка: невже численні англomовні українські видання аж такі погані, односторонні й невірні, що від них відмовляються навіть такі прихильники української справи, як Едвард Кренкшов? А якщо є в нас і добрі видання, а вони безперечно є, чому ж за двадцять років ніхто з поміж нас не звернув на них уваги автора? Мабуть тому, що ми в усьому схильні дошукуватись „ворожої руки".

Рецензент „Свободи", К. Крупський, у своїй рецензії на згадану книжку пише, наприклад, таке: „з отамана Петлюри зроблено там „гетьмана". В індексі з гетьмана зроблено „Германа". Та знаючи, де ця книжка друкувалася, ми не здивувались би, якби з гетьмана були зробили „Гітлера" („Свобода", 30. 9. 1966).

Такі необгрунтовані репліки напевно не заохотять інших американських видавців друкувати книжки з українською тематикою. Якщо б цю книжку рецензував чужинець, то написав би, що коректу й індекс зроблено неуважно, бо перекручено „Огоньок" на „Огнюшок", Алелусву на Алелулсву, ген. Гамарника на Гамарніка, а прізвище албанського диктатора написано так, що й прочитати не можна. У нас з дрібної помилки роблять цілу „антиукраїнську змову".

А. Галан

ДВІ ЛЮДИНИ

Тут навіть не треба вибирати. Поставмо поруч: звичайного обивателя з так званого капіталістичного світу й „соціалістичної країни”. Перший звичайно дивиться на вас ясними очима, нічого не приховує в тому погляді, чекає такої ж щирої усмішки назустріч. Другий здебільшого оглядає вас із-під лоба, недовірливо й упереджено, в його погляді захований „скептицизм”, себто, „як би чогось не вийшло” з тієї зустрічі.

Причина — виховання, точніше — те, як складалося життя індивіда, хто ним керував, чого вчив, скільки було вже на тому життєвому шляху людини помилок, поневірянь, падінь...

А колись же люди не різнилися так явно. Ви могли проїхати з кінця в кінець світу, навіть не знаючи чужої мови, і ніхто не скористався б з вашого незнання правил, вбачали б у вас у першій мірі людину й старалися б допомогти у вашій мандрівці по білому світі...

Без жодного упередження розглянемо отих „двох людей”. Не будемо захвалювати перших і осуджувати других. Людина є продукт свого оточення, це не якийсь там „унікум”, хоч, взагалі, кожна людина неповторна.

Наш український „тип” ще з давніх-давен дивував чуже оточення своїми лише йому властивими рисами. Привітний, гостинний, співчутливий, довірливий, ладний поділитися останнім, віддати свою душу.

І що ж вийшло тепер із тієї людини в наслідок піввікового панування „соціалістичної” влади? Вже та, вихована системою, людина не дивиться на вас ясними очима, в неї в очах підозрілість, недовіря, прихована ненависть. Чому? Бо ви не з їхнього поля, ви приїхали з того світу, який щодня виклинають, ви уподібнилися білій вороні серед чорних, або, навпаки, чорній серед білих, а крім того, ваш „хітон” зраджує вас...

Не входьте в невідповідному „хітоні” в залю, де переважають куфайки... Не дражніть очей. Та й мова ваша трохи не така, іноді прорветься якесь чуже слово, іноді ви просто спинитесь на півреченні, бо не знаєте, в яку сторону краще його повернути. А там же за всім слідкують. Там привчили до так званої „бдітльності”, щоб, бува, не проскочив у совєтський огорог якийсь чужий ховрашок...

Дивно і прикро. Дивно тому, що ми вже відвикли від отого совєтського „способу життя”, ми звикли дивитися прямо в вічі, якщо не почувасмо за собою якоїсь вини; чужі закони навчили нас шанувати людину. Та навіть коли й провинимося, нема в нас отого почуття приреченості, безнадії. Бо ж ще мусять розслідувати справу, врахувати мотиви злочину. А може знайдуться якісь виправдуючі обставини й нас відпустять із миром, лише попередивши, щоб більше того ніколи не робили.

Комуністичне „виховання” — страшно. Там калічать, а не виправляють. Навпаки, існує закон: того, хто падає, штовхни! Не будемо оперувати старими, ще сталінськими, категоріями. Але ж і нова „відлигова” ситуація не набагато зміякшила совєтську дійсність. Коли ви, приміром, переїдете американський кордон, прямуючи до Канади, чи з’явиться в якогось митного чиновника бажання полізти до вас у кишеню? Ніколи! А на кордоні СРСР перевіряють не лише кишені,

а й жінці торбинки, навіть записки, що лежать у тих торбинках, навіть коробочки з сірниками. „Граніца на замке", тобто — боязнь, щоб у сірниковій коробочці не проскочила якась антисовєтська пропаганда. А в Америці й Канаді пропагуй скільки хочеш, ніхто не надас тому жодного значення, не боїться, бо не з'їли чужого м'яса, не брешуть у живі очі, змагаються одверто, а не заховавши ніж за спиною.

Повернемося знов до звичайної людини. Скажіть, чи ви зустрічали колись американця або канадця, що на запитання про дорогу відвів би вас натомість до поліційної станиці? А там відводять, виявляючи „бдітелність", ще лєнінську, яка конкретно висловлена в оцих словах: „Жодної пощади ворогові, хай це буде навіть батько, сестра, чи брат". Ось він, закон джунглів, закон „учителя людства".

Ми ніколи не можемо погодитись із спустошенням душі навіть в ім'я найвищої цілі. Та й ніяка найвища ціль не поставить своєю передумовою таку високу ціну, як відмовлення від вічних істин, відмовлення від самого себе.

Дві людини... Як це страшно, що між ними створено такий непереступний бар'єр. Диявольська рука розділила напіл дві душі, дві половини одного цілого, і нескоро, дуже нескоро зростуться ті дві половини.

Отже, маємо завдання: вперто, послідовно, обережно зрощувати. Доказувати свою правоту. Умілим словом засипати прірву між двома світами. Бо ж світ — один, він у своїй основі походить від Божеського початку, а те, що тимчасово взяла над ним владу чорна сила, не повинно нас лякати.

На великих просторах України загіздилися „хижі чорні круки". Коли б свого часу перемогла наша державність, очевидно, не було б отого „вовкоподібного" ставлення до людей і здійснився б шевченківський заповіт: „А буде син, і буде мати, і будуть люди на землі". За цю українську правду треба змагатися щодня й щогодини, усіма доступними методами й шляхами. Це брехня, що „граніца на замке". Замок збито ще під час „великого ісходу", залізна заслона тріснула і вже тяжко її залатати. Так само, як ми дістаємо інформації „звідти", просякають туди й наші слова. Не кожному вони адресовані. Не тим, що ладні свого брата втопити в ложці води, аби лиш самим лишитись на поверхні й користатись шматком гнилої ковбаси...

Наш народ — безсмертний. Україна ніколи не вмирала й не збирається вмирати. І українська людина так само чекає слушного моменту, щоб розправити свої плечі й приєднатись до людини вільної, що дивиться прямо в вічі, без підозрінь і ненависти.

То нічого, що зміна нібито відсовується в неозначене майбутнє. Зміна прийде, не може не прийти.

Вийшла з друку книжка есеїв

ОСТАПА ТАРНАВСЬКОГО

„ТУТА ЗА МІТОМ".

Книжку можна замовляти у Видавництві „Ключі"
через редакцію „Листів до Приятелів"
за надісланням 3.00 дол.

Володимир Безушко

НАЙНОВІШИЙ АМЕРИКАНСЬКИЙ ТВІР ПРО МИКОЛУ ГОГОЛЯ

Nikolay Gogol and His Contemporary Critics by Paul Debreczeny.
Translation of the American Philosophical Society, Philadelphia 1966.

Микола Гоголь належить до тих великих письменників, що викликають здивування при зустрічі з читачем чи слухачем — ради їхніх прикмет. Найчастіше називали цю прикмету геніяльністю. Але вона всієї істоти не охоплює: декому з них притаманна деяка неправильність, що також відмічувалося в Гоголя і Достоевського. Для обох знаменитим є те, що в другій половині їхньої творчості вони поєдналися з тим, на поборювання чого дали знамениті твори і так замкнули їхнє життєве коло. Про названих письменників написано чимало студій і ми оце бажаємо поділитися враженнями з однієї з них.

У творі подано, що Гоголь вийшов з-поміж українців, але думок українців-сучасників про нього не подано. Гоголь виступає згідно з офіційною етикеткою як російський письменник, хоч він належить також до української культури і літератури, що ми старалися уявити в студії „Микола Гоголь”, Вінніпег 1956 і в „Юкрейнісн Квотерлі”, Нью-Йорк 1959 („Гоголь енд Юкрейнісн Літеречер”). Микола Гоголь загадковий як своїм життям, так і творами. З життєвих проблем ставили запитання, чому Гоголь залишився неодруженим. В цьому добачували, що Гоголь органічно не був придатним до подружжя. Ця думка виявилася необгрунтованою. Мабуть, матеріальне незабезпечення стало цьому на перешкоді.

Миколу Гоголя проголошено творцем натуральної школи в російській літературі. По появі „Мертвих душ” Плетньов у „Современник-у”, 1842, поставився позитивно до цього твору, вказуючи на те, що його постаті взяті з життя і що Гоголь своїм твором започаткував натуральну школу в літературі*). В. Бєлінський („Современник”, 1847, ч. 11) назвав таких членів натуральної школи, як Панасєв, В. Сологуб, Герцен, Тургєнєв, Достоевський, Гончаров, П. Н. Кудрявцев і Грігоровіч.

Хоч постаті Гоголя відзначаються рельєфністю зображення і можна сказати наявністю накидаються читачеві, то вже сучасники Гоголя квестіонували їхню реальність. Консерватисти, як Бульганін і Сенковський, бачили в них образу Росії. Вже по інсценізації „Ревізора” чулися голоси, що Гоголь мильним відображенням Росії заслужив на каторгу. Це немало залякало Гоголя і він вкортці виїхав закордон, де залишився до сорокових років. Відмітити треба, що задум „Мертвих душ” випереджував „Ревізора”. Тему цього твору мав піддати йому Пушкін, що з ним він познайомився вже літом 1831 р. Пушкін поставився прихильно до автора „Вечорів” і навіть помістив прихильні зауваги 1831 і 1836 р.р.; У „Современник-у”, ч. 1, він звертав увагу на те, що Гоголь міг творити поезію з повсякденних речей. Про це пізніше дискутовано, як про вартість деталей

*) Погляди критиків наводжу здебільшого за автором дискусійної студії. — В. Б.

у Гоголя. Та був ще інший молодий письменник, до якого думки публіка радо прислухувалася. Ним був Вісаріон Бєлінський. Він ще студентом московського університету відзначив Гоголя в „Літературних роздумуваннях" („Молитва", 1834), коли „Вечори" Гоголя були вже добре відомі. Він звернув на нього увагу по появі „Миргороду" (в цьому числі й на „Тараса Бульбу" та „Арабески"). В „Молві" за квітень 1835 р. він назвав талант Гоголя чудовим, за його натуральність і простоту. А в „Телескопі", за квітень 1835 р. В. Бєлінський назвав його найбільшим мистцем російського оповідання і найбільшим сучасним російським поетом (хоч Пушкін ще жив).

Бєлінський був два роки безробітним. За цей час він познайомився з німецьким ідеалізмом. Німецький ідеалізм бачив божеське походження генія і тому визначував високу вартість творчості письменника, вважаючи, що письменник несе Боже послання до громадянству своєю творчістю. Гоголь наблизився переконанням до головної думки Бєлінського щодо місії літератури і Божого натхнення. З новим поглядом Бєлінського познайомився Гоголь в „Атсчественних Записках", р. 1839, ч. 10, в яких Бєлінський славив царя як сумління народу і як його провідника. Гоголь погодився з поглядом Бєлінського щодо ролі царя в державному житті, а також з поглядом про оздоровлюючу роль літератури в житті народу. Бєлінський був дуже вражений появою „Вибраного листування з друзями", нового твору Гоголя (1847 р.). Твір містить роздумування Гоголя на теми суспільні, державні, релігійні та літературні. Гоголь познайомився з численною літературою, особливо щодо ролі влади й церкви в житті народу і дав цьому вислів у своєму новому творі. В. Бєлінський листом до Гоголя висловив обурення проти того, що Гоголь вважав, що освіта не є необхідна народові, що Гоголь став оборонцем багата, звеличником царя і його режиму і що погодився на життя народу в панщині. Гоголь у відповіді писав, що Бєлінський не знає російського народу і його відданості цареві і церкві.

Публіка також була заскочена появою твору Гоголя. Перший перекладач „Фавста" на російську мову Е. Губер, писав („Атсч. Зап." 1847), що було б краще, коли б Гоголь і далі виказував суспільності недоліки ніж бавився в реформатора. А Ю. Ф. Самарін („Масквітін", 1847 р. ч. 2) доглянув у творі необхідність душевного очищення в автора, яке він і зробив своїм твором. Вже раніше зауважено в Гоголя хитання в різні сторони. Наприклад, говорили, що він задумував перейти на католицизм у Римі, місті, де зі всіх міст почував себе найкраще. Гоголь потім іздив у Святу Землю, де мабуть бажав знайти дорогоказ на ціле життя. Написав коментар до „Служби Божої". В останні роки свого життя користав із допомоги оберпрокурора Св. Синоду. Мав підірване здоров'я через безупинні подорожі. Помер в 1852 р. через голодування, приймаючи зовсім недостатню кількість поживи.

Чи Гоголь справді започаткував натуральну школу в Росії? Гоголь не копіював життя. Його стиль рельсфности постатей з багатою метафорикою — це скоріше стиль барокка і класици, а не реалістичний. Гоголь творив на реалістичному підкладі і бажаному для нього напрямі. Що творив Гоголь: типи, чи символи життя? І тут Бєлінський міняв свої погляди, бо хоч звичайно признавав типовість постатей Гоголя, то 1839 р. в „Атсч. Зап.", ч. 10 писав, що в „Ревізори" масмо до діла з тіннями, а не посталями.

Тут справа у невідповідній назві, тому, що стиль Гоголя не можна назвати реалістичним. Гоголь започаткував стиль викривача лихих людей і це знайшло відгомін в українській літературі і деінде. Варто згадати, що Григорій Квітка-Основляненко написав російською мовою викривальну повість п. з. „Пан Халаявський”.

Гоголь своєю вірою в Боже покликання письменника, так само як і Шевченко, поділяв погляд романтиків, до яких він близький фолклорними оповіданнями і героїчною постаттю Тараса Бульби.

Автор обговорюваного твору про Гоголя, д-р Дебрецені, завдав собі чимало труда, даючи перегляд критичної літератури, що появилася за життя Гоголя. Але ми не зовсім згодні з його висновками. На ст. 50 автор пише, що твір „Вибране листування” уявив душевну хворобу Гоголя. Це треба б спочатку довести, бо хоч майже до останньої хвилі Гоголь перебував у товаристві високоосвічених людей, то ми не натрапили згадки про душевну хворобу його. Що в Гоголя як і Достоевського, могли бути риси деякої неправильності, це можливе, але писати, що „Вибране листування” — вияв ненормальності, думаємо, не можна, без огляду на те, чи ми з тодішніми поглядами Гоголя погоджусмося, чи ні. Недемократична влада старша за демократичну і її не слід називати ненормальною. Тут треба абстрагувати від власних бажань. Автор закінчує свій твір такими словами (ст. 63): „Кар’єра Гоголя дає нам сумний образ вразливого в темпераменті і з недостатньою освітою, якого великий талант був найперше зле спрямований, а пізніше знищений критиками, в епоху, коли цінності соціальні і естетичні були поплутані”.

Ми знаємо, що Гоголь звичайно перебував у товаристві високоосвічених, а також заможних людей. — Те, що його скоро визнали Пушкін і Жуковський, відтак Плетньов, Шевєрьов, промовляє в його користь. У ніженському ліцеї, що в ньому він учився, мав добрих учителів. Чимало міг навчитися від власного батька, автора і директора театру. Шекспіра, Шевченка, Джейн Остен, Лєсю Українку і Гемінгвея вчили оточення сучасних їм Лондона, Петербурга, Парижа і інших міст. Не всі з них мали закінчену гімназію і тому тут говорити про брак офіційної освіти, не достатньо. Людина щось вище офіційної освіти. І генієм вона потрібна, але не вона вирішна. Оточення навчило багато Гоголя, в Петербургу, Парижі, Римі й деінде.

Як докладно аналізував себе Гоголь, бачимо хоч би з того, що він прийшов до переконання, що не вродився письменником. Він прибув у Петербург, щоб стати урядовцем, а не письменником. Під кінець життя знову забажав стати урядовцем, та не відомо, чи в цьому хтонебудь допомагав йому. В житті бажав догодити публіці своїми творами, та не догодив. Хотів здобути довір’я уряду, та не здобув його. Твір, що був написаний по лінії інтересів уряду, цей же уряд відмовився видати. В цей спосіб Гоголь залишився без засобів до життя. Кінцева містична фаза життя Гоголя не була несподіванкою, однак вона не дала йому опори в житті.

Певним є те, що Гоголь народився письменником. Коли ж він не знаходив змоги писати так, як бачив життя, він розгубився і це його сповнило бажанням відійти від оточення, в якому знайшовся. Шевченко з питомим талантом для поезії і малярства писав, що цар не міг видати гострішого присуду, як заборонити йому писати і малювати. В цьому сенсі випадок Гоголя потверджується випадком Шевченка: їм обом нищено життєву основу.

Гоголь створив знамениті оповідання, комедії та повісті, що стали окрасою світової літератури. Такі його типи як Чічіков, Плюшкін, Собакевич, Манілов, Коробочка живуть по всіх континентах, подібно до того як Дон Кіхот і Король Лір. Отже Гоголь належить світовій літературі, хоч це заперечував Вісаріон Бєлінський.

На жаль, автор студії не вніс нічого суттєвого до дискусії про Гоголя. Особи Гоголя не наблизив до нас, а й з творами цього не зробив, реферуючи тільки голоси критиків.

Кілька слів про Україну і Гоголя. Гоголь заніс найкращі речі в Московщину. Дав оповідання з українською тематикою, часто основані на фольклорі. Дав повість „Тарас Бульба”, винесену з українських дум та українських літописів. Його „Ревізор” територіально також пов'язаний з Україною, тому, що в ньому подано образи польських поміщиків, яких у Московщині мабуть зовсім немає; немає там і жидів, бо вони не мали права осілости на тій території. Булганін (1836) писав, що купці в „Ревізорі” це жида, тому й на це звертаємо увагу. Сад Плюшкіна з „Мертвих душ” нагадував власний сад Гоголя у тій місцевості, де він народився.

Ще одна справа. Ми думаємо, що д-р Дебрецені замало поважно віднісся до Гоголя. Більше двадцяти років Гоголь жив у світі, переважно закордоном, не маючи на те достатніх засобів. Користав при цьому з царських стипендій. Також із розпродажу його творів приходив деякий дохід. Шекспір писав, що цілий світ це театр і в ньому слід уміти грати свою роль. Шекспір у театрі придбав масток, а то й герб. Неприйнятий театром, Гоголь був добрим життєвим актором, але закінчення в нього вийшло сумне, про що ми вже згадували. Сказане не означає, що ми ставимо знак рівняння між Шекспіром і Гоголем. Ні! Але є щось шекспірівське в ньому: його заглиблення в людські душі, його багатий метафорами стиль; його поєднання веселого з сумним подібне до того, яке було у Шекспіра, що поєднував трагічне з веселим.

Гоголь — це трагічна постать, особливо під кінець його життя. Він стояв непохитно на християнській основі, думаючи, що християнський цар принесе добро всім без різниці походження. Та царський уряд був іншої думки. І в цьому одна з причин трагічного кінця Миколи Гоголя.

Декаданс — це всезростаюча перепродукція мистців: колосальні виставки, де справжні твори мистецтва губляться в цілому морі бур'яну, незліченний натовп наслідувачів, тих верескливих поросят, які з ненажерством накладаються на кожного більшого мистця, залязують і призводять до абсурду кожную велику ідею.

Теперішній палкий юнак відскочив би з жахом, якби показали йому його ж портрет у старості. Забирайте ж з собою в дорогу, виходячи з м'яких юнацьких літ сувору жорстокодійсну мужність, забирайте з собою всі людські почуття, не залишайте їх на шляху, не піднімете потім!

М. Хвильовий

М. Гоголь
(„Мертві душі”)

З КНИЖКОВИХ НОВИН

SVITLYCHNY AND DZYUBA — UKRAINIAN WRITERS UNDER FIRE
by Oсып Zinkewych, Smoloskyp, 1966, 52 p.

Кілька місяців тому появилася ця маленька збірка про життя і творчість українських радянських літературних критиків І. Світличного та І. Дзюби. Автором її є Осип Зінкевич, редактор студентського журналу „Смолоскип“, на сторінках якого було часто згадувано цих критиків, як і поетів „шестидесятників“. Кольоритна обкладинка Ореста Поліщука справляє дуже приємне враження.

Зміст цієї брошури складається із загального вступу про життя і творчість Івана Світличного та Івана Дзюби й уривків з їхніх статей на різні теми та списку друкованих праць. При кінці збірки дано пояснення до назв українських публікацій, згаданих у брошурці, а також відгуки західної преси на арешт цих двох критиків.

Такого роду видання англійською мовою є для нас надзвичайно потрібними, але їх треба старанно і сдано підготувати. Саме тому, хоча звернути увагу на деякі недотягнення цієї публікації. Ось вступ (разом ледви 900 слів) про недавній арешт цих літературних критиків. Він зовсім закорткий навіть для дуже поверхового вияснення ситуації необізаному читачеві, а спеціально не-українському, бо ж для такого читача ця збірка підготовлена. Багато тверджень не мають достатніх прикладів чи доказів, і тому вони часто звучать емоційно, непереконливо. Цей недолік зустрічається головню при згадках на тему російського шовінізму та русифікації українського культурного життя. На мою думку, тут треба було подати приклади із статистики з недавнього минулого, порівнявши свободу, яку дозволялося російським критикам та письменникам, з тим утиском, який далі висить над українською культурою. Можна було взяти приклади навіть ще з першої „відлиги“: коли Померанцев та Еренбург відкривали їй вікна в 1953-4 роках, то Олександр Довженко щойно в 1955 році міг про це писати, і то тільки в російській „Літературной газете“, — несміливо говорячи про розширення творчих меж соцреалізму. Далі можна було підкреслити дуже пізнє відновлення українськомовних фільмів, ставлення в Росії п'єс, яких в Україні не можна було ставити, навести статистичні дані про тиражі української книжки, пресу, школи і т. п. Взагалі в збірці відчувається брак ширшого вступу з певним числом прикладів та докладними виясненнями причин, які довели до арешту Світличного й Дзюби.

Опис творчості Івана Дзюби вийшов добре. Хоча він і короткий (яких 600 слів), та все ж охоплює найважливіші факти. Осип Зінкевич старанно позбирав бібліографію більшости друкованих праць обох критиків. На жаль він пропустив деякі цікаві статті, друковані в „Радянському літературознавстві“, „Прапорі“ й інших журналах. Разом для Світличного подано 29, а для Дзюби 38 позицій. Ці джерела є дуже корисними для майбутніх дослідників.

Шкода, що в цьому виданні є деякі кострубаті вислови (прямий переклад з української мови на англійську) або неграматичні форми, які можна було легко справити, бо ж книжечка малого формату.

Та, не зважаючи на ці недоліки й дрібніші технічні помилки, задум і план цієї збірки є надзвичайно вдалими.

Лариса Залеська-Онишкевич

Дмитро Кузик

НЕМАЄ КОНСОЛІДАЦІЇ

В передостатнім випуску „Листів до Приятелів” (Книжка 8-10, 1966) у моєму звіті п. н. „Дев'ятий Конгрес УККА” я ствердив наприкінці, що „УККА не є вже тим, чим був, або чим повинен бути. Події на терені УККА не скінчилися, вони тільки почалися”.

Тепер вважаю за свій обов'язок подати про дальший розвиток подій на тому важливому відтинкові нашого еміграційного життя.

Консолідаційний табір, що вже на конгресі УККА оформився в Комітет Громадської Єдності на чолі із ред. Ярославом Гайвасом, відбув чимало нарад із представниками кільканадцяти центральних організацій і установ у ЗДА, перевірів і узгіднив своє становище на конгресі та подав його до відома нашої спільноти у формі Резолюцій і Звернення, що поміщені в українській пресі ЗДА і в тій частині преси в Канаді, яка має своїх читачів у ЗДА.

Союзова преса — „Свобода”, „Америка” і „Народня Воля” — відмовилися помістити ці резолюції й звернення. Натомість та сама союзова преса помістила цілий ряд енуціяцій і статей звернених проти опозиції в УККА.

Екзекутива УККА чи радше її чолові і керуючі репрезентанти не визнають такої організації як Комітет Громадської Єдності (в скороченні КГЄ). Тому вони намагалися насамперед розбити опозицію ізнутри; хотіли переговорювати тільки із деякими організаціями і через певні обіцянки перетягнути їх на свою сторону.

Коли ж це не вдалося, Екзекутива вилонила із себе Консолідаційну Комісію, — навіть із добрим складом, додавши тільки „око й ухо” Визвольного Фронту і обмеживши права її тим, що вона сама не має права нічого вирішувати. Але й тут невизнання КГЄ забрало багато втраченого часу. На доручення секретаря Екзекутиви УККА директор його канцелярії, скликаючи на засідання вибраних членів Консолідаційної Комісії, не запросив представників КГЄ а тільки двох осіб, що не прийняли постів у розбитому УККА.

В міжчасі, щоб прискіпити справу і вияснити, чи є згода чи її немає, КГЄ вислав своїх представників до Українського Народного Союзу й „Провидіння”. В канцелярії голови УНС, п. Й. Лисогора, відбули довші розмови із ним і начальним редактором „Свободи”, п. А. Драганом. Ми, делегати КГЄ, також члени УНС, апелювали до них поробити швидко й негайно всі заходи, щоб привести до згоди і щоб УККА пішов правильною дорогою, а не котився до упадку поліції однієї партії. Ми звертали увагу на те, що у випадку незгоди, УНС має що до втрачення, коли його теперішній співпартнер в УККА може тільки відповісти приповідкою „голий розбою не боїться”. Ми просили не представляти у „Свободі”, нас — також членів УНС, — як злих духів, а видрукувати наші Резолюції і наше Звернення, щоб читачі і широка публіка у ЗДА знали нашу поставу і наші постуляти до УККА.

Нам виглядало, що ми в дечому переконали наших співрозмовців і, що вони відтепер будуть мати дещо іншу поставу до нас, та й до справ УККА. Але вкортці виявилось, що ми помилялися. В Джерзі Сіті ми тільки надаремне витратили час.

Аналогічні розмови мала наша делегація також у головній канцелярії „Провидіння” із всіма членами Головної Управи у Філя-

НАШІ ВТРАТИ

Юрій Мусій б. працівник „Маслосоюзу" у Львові, останньо урядовець у податковому відділі Онтарійського Уряду, великий любитель хорового співу — колись член „Бандуриста" й „Сурми" у Львові, катедрального хору у Вінніпегу, а відтак церковного хору й „Прометей" в Торонті, приятель „Листів", людина великої товариської культури — несподівано відійшов від нас назавжди на 57 році життя. Дружині й Родині Покійного — щирі співчуття.

Вічна Йому пам'ять!

дельфії, що її називають „містом братньої любови". І також виглядало, що все в порядку, всі, за винятком одного, вкінці гарно погодили й ніби всі хотіли згоди. Але наше враження виявилось також ілюзією.

Поминувши кілька гострих виступів проти нас перед тим, „Америка", орган „Провидіння", помістила в короткому часі „Деклярацію Українських Самостійницьких Політичних Організацій", (читай бандерівських) в якій написано неправду, про те, що політичні групи на конгресі УККА „вели нічим неоправдану тактику опозиції" і що „деякі опозиційні групи воліли вибрати тактику оборони тих кількох малих щодо членства груп, які вже віддавна проявляють таку діяльність, що в практиці є запереченням основних принципів статуту УККА і засадничих постанов Конгресів Українців в Америці, та яка змагає до переоцінки самостійницьких позицій УККА... капітуляцію перед ворогом".

Поміщення цієї декларації, до якої я ще повернусь, це не тільки непослуж закликів УККА не містити полемічного матеріалу аж до вислідів переговорів, а це вже прямий бунт проти згоди й консолідації.

Через кілька днів я не знаходив цієї декларації ані у „Свободі" ані в „Народній Волі", органі Українського Робітничого Союзу. Виглядало так, що УНС і УРС, головні „стовпи" УККА, мають відвагу опертися натискові бандерівців і дотримуються власної ухвали. Але це так тільки виглядало. Одного дня принесла пошта рівночасно „Свободу" і „Народню Волю" і... пиши пропало.

В міжчасі по більших осередках скупчення українців у ЗДА творяться самочинно місцеві відділи КГЄ. Перший такий був зорганізований під проводом проф. Грановського на стейт Мінесоту. Характерним знаком була участь трьох православних священників у тому Комітеті, поза всіми організаціями, що стоять на демократичних позиціях. Але чи цей характерний знак зробив яке-небудь враження на асеккураційні союзи і на їх редакторів? Того покищо не видно.

Другим більшим осередком, де постав місцевий КГЄ, було Чикаго. Тут, на зібранні громадянства, крім панелістів демократичного табору, був від УККА п. Ю. Ревай, який не мав причини добре почуватися після панелю.

І так у більших чи менших місцевостях потворилися чи комітети чи зв'язкові КГЄ. В деяких місцевостях наші люди беруть участь у зборах відділів УККА, деякі чекають зі зборами на вислід консолідаційних зусиль: чи мають далі лишатися в УККА чи перетворитися на відділя КГЄ? Приходять запити чи ще платити вкладки до УККА, просять посилати їм промовців на панелі і т. д. Канцелярія централі КГЄ вже не може чи не встигас в цій стадії задовольнити всіх інтересантів.

Тимчасом УККА, побачивши, що не вдається розбити опозицію штучками, рішився відбутися переговори із представниками КГЄ, якого ще й донині не визнає, хоч КГЄ такого визнання й не потребує. Консолідаційна Комісія має незлий склад, як я вже зазначив. Дуже активним і ініціативним, як виходить із пресових повідомлень, виявився д-р Ворох (від Лікарського Товариства); йому допомагали й інші (як інж. Балабан від інженерів, пані Пушкар від Союзу Українок і, розуміється, п. А. Батюк, през. УРС). По дискусії виглядало, що бодай персональна справа буде полагоджена. Тоді несподівано представник Комісії, през. УНС, п. Йосип Лисогір, витягнув з кишені картку і подав до відома, що й бандерівська сторона хоче додаткових місць у Екзекутиві.

Вся робота і всі гроші з каси Народного Фонду на покриття коштів засідання членів Консолідаційної Комісії — пішли намарне.

По певному часі КГЄ дістав повідомлення від УККА за підписом директора канцелярії УККА з порученням п. Й. Лисогора, як заступника голови УККА, Лева Добрянського, про те, що УККА може признати трьом визначеним організаціям по одному мандатові в Екзекутиві УККА, але рівночасно прийме стільки ж саме від сторони бандерівців.

Про речі засадничі, як от: відношення до екзильного уряду УНР, справа патріярхату, культурні зв'язки (як їх урегулювати), англізація чи українізація, притягнення до орбіти діяння УККА організації із Великої України, включно до їх церковних громад, і т. д. — ані словечком. Про закид, що всі ключеві позиції в органах УККА є в руках тільки однієї партії, — ані словечком.

А голова КГЄ виразно про це все подав писемно у ширшій листі. Ще виразніше писав про це я в „Українському Житті". Хоч їм ці всі справи були відомі — вони їх зігнорували.

Вони оферують кілька місць в Екзекутиві і зараз же стільки для своїх, щоб голоси зневалізувати. А вже перед тим, як писала „Свобода", прийняли до Екзекутиви одного „свого" і двох інших, також своїх, — агресивно-своїх, — до Політичної Ради.

І чи це не кпиня? І чи ще хтось має сумнів, що ця група людей хоче згоди? І чи з такими людьми ще можна переговорювати? Тут вже треба було б запережити власну гідність і твердо закусити зуби. Це вже не для мене, — на всякий випадок.

Малі люди не можуть зрозуміти, що тут важнішими є оці засадничі справи. Належати до Екзекутиви УККА, тратити дорогий час і то головню на товчення води в ступі, — це таки неприємний обов'язок і за нього ніхто не буде змагатися, — хіба тільки ще на те, щоб допилювати правильних дій УККА.

Для кращого розуміння речей варто насвітлити деякі справи, що мають більший чи менший вплив на те, що називається консолідація.

Деклярація

Вище згадана „Деклярація" — це перша публічна опозиція до згоди на терені УККА. Її підписали ООЧСУ, Гетьманська Організація, Спілка Визволення України, Союз Земель Соборної України — Селянська Партія і два ближче невідомі союзи політичних в'язнів. Так Селянська Партія, якої членство можна почислити на пальцях однієї руки, як і не багато більша від неї Спілка Визволення України — це групки людей, керовані бандерівцями для звичайної диверсії серед імміграції з Великої України. Ця група свого часу дала бандерівцям ініціативу до розбиття віча в Нью-Йорку. Союзи політичних в'язнів мають всі три групи ОУН. Мають їх бандерівці: їх члени майже в цілості є членами ООЧСУ.

Спеціальний чи дещо інший випадок є з гетьманською організацією. Ще минулого року визначний член цієї організації, д-р Бачинський, виступав і підписував декларації спільно з опозицією в УККА. Прямо не хочеться вірити щоб він, а також його і мій приятель ред. Е. Зиблікевич, усуненний свого часу з редакторства „Америки", та інж. Л. Савойка, що свого часу був співтворцем „Фронту Національної Єдності", щоб вони три і до них там подібні дали свою згоду на спільний виступ разом із бандерівцями проти консолідації! Мабуть і в консервативну організацію закралося якесь консервативне бандерівство?

Цей здогад чи його підтвердження впливає із різдвяного писання в „Америці" п. Д. Левчука.

Збори Відділу УККА у Філядельфії

Відділ УККА у Філядельфії очолює один із лідерів опозиції в УККА, проф. д-р Б. Гнатюк. Може й через те не створено там Відділу КГС. Цей голова Відділу ще на самому конгресі УККА робив усі зусилля, щоб таки там на місці, чи в самому зародкові, не допустити до незгоди. Нормально й політично думаючи люди, відповідальні за долю УККА, робили б усі старання, щоб співпраця із цим діячем була якнайкраща, щоб при його допомозі дійти до згоди.

Але й тут бандерівці дали ще один доказ того, що вони не хочуть згоди. Перед зборами Відділу УККА вони зорганізували всі свої сили, щоб д-ра Гнатюка і його співпрацівників усунути із проводу Відділу. І здавалося б, що в цьому місті, де виходить „Америка", де живе бандерівець ч. 1 та інші бандерівці із низькими числами, де головою ООЧСУ є найбільш оплескуваний бандерівець на останнім конгресі УККА, який, між іншим, доказував, що для них назва „бандерівець" є почесною назвою, що саме тут дуже легко витрутають за двері немилото собі голову Відділу. А вийшло інакше, ... бо хлопців із сусідніх місцевостей не можна було привести командним способом.

І що в цім ще цікавого: централь УККА, не вислухавши другої сторони, ухвалила уневажнити збори. І так місто братньої „любови" перемінилося у місто братньої ненависті, як і Нью-Йорк. „Америка" й „Свобода", як повідомляють, не хочуть помістити ані спростувань ані списку вибраних членів місцевої Екзекутиви Відділу УККА. От тобі й інформативна, безстороння, вірна і незалежна преса!

Оптимістичні передбачування

Не може бути нічого гіршого, коли в часі переговорів чи взагалі в якійсь непевній ситуації хтось виступає публічно з неоправданими оптимістичними твердженнями чи передбачуваннями. Це тільки впроваджує в блуд у першій мірі тих, які стараються щось зробити для вияснення тієї непевної ситуації, в нашому випадку — для консолідації. Бо, скажіть, навіщо робити ці всі старання і зусилля, коли вам, наприклад, „Свобода” заздалегідь надрукує „передбачування” д-ра Галана чи п. Й. Лисогора, що „до двох тижнів буде згода”. Та ж сама „Свобода” принесла оптимістичну вістку, що й у Філадельфії, мовляв, уже „є згода”, якої, на ділі, ніяк не видати.

Близько 90% інтелігенції, не конче тільки тієї із середньою й вищою освітою, є по чинній чи пасивній стороні тих ідей, що їх пропонує Комітет Громадської Єдності, Державний Центр УНР, чи провадить українських церков. Щоб так нараз ця група визбулася своїх переконань чи амбіцій і пішла за кількома вождями ООЧСУ, що підступом чи спритом перебрали контролю над УККА, — трудно повірити. Або, щоб ті всі лікарі, інженери, професори, бизнесмени та інші незалежні люди організували й обирали делегатів на найближчий з'їзд, (або щось у тім гатунку, як говорив один журналіст), для того щоб перекричати хлопців чи вже й стариків, зорганізованих бандерівцями, — також у те не повірю.

Коли провідники, відповідальні за долю теперішнього УККА, самі не знайдуть статutowого виходу, вони цієї публіки вже не побачать на конгресі. Наступний конгрес УККА може так гладко перейти за півдня, без нових думок, без дискусії, — як і перейшов останній з'їзд ООЧСУ.

Не треба забувати, що коли голова лікарського товариства, д-р Олесницький, складав заяву в імені всіх професійних організацій (на конгресі УККА), що вони приймають пропозиції їм пости в органах УККА з наміром причинитися до консолідації, то при тому він також заявив, що ще десять хвилин тому він готовий був скласти заяву від імені тих же організацій, що вони не візьмуть участі в керівних органах УККА, подібно до того, як склали такі заяви представники опозиційних організацій.

Яка справжня позиція Скрентону?

Багато треба було зусиль, щоб УРС і його „Народну Волю” притягнути до табору УККА. Я також багато на те витратив часу, про що добре знають його провідники. З тієї сторони все було недовіря до провідників УККА — і, як виявилось, слушне. Та раптом той тижневик, що мав би бути забором демократії й остерігати бандерівців та їх поплентачів, щоб не йшли задалеко, став по їхній стороні, зрівнявши остаточно всі зв'язки з демократичними організаціями. Для нього й нинішній статут добрий, і його президент добрий, і конгрес перейшов добре, і все-все там знамените. Тільки опозиція погана. Як якусь новинку про дії КГБ й подасть, то звичайно на горі напише „З документів часу”, мовляв, дивіться до чого ті розбивачі вже докотилися.

Очевидно, що така раптова зміна напрямку не може знайти апробати серед кіл і читачів, які творять головну силу УРС. І тому йдуть протести по цілій Америці.

Резолюції УККА

Протягом довшого часу союзові органи писали, що резолюції на конгресі УККА були ухвалені одноголосно. Отже: чого та опозиція властиво хоче? А коли нарешті ті резолюції появилися друком і ми їх могли прочитати, то виявилось, що вони ніколи не були читані нам в тій остаточній формі і тому не могли бути одноголосні.

Вони були тільки зреферовані в обідову пору при дуже малій кількості втомлених делегатів. Опозиції тоді на залі майже не було, її провідники були на переговорах, пробуючи рятувати ситуацію.

Я завдав собі труда простудіювати й проаналізувати їх. Висліди були видруковані в „Українському Житті“, від 26 лютого 1967, п. н. „Завваги до Резолюцій УККА“.

Я там вичислив аж 10 точок (можна їх поставити й більше), під якими ніякий критичний, не тільки сторонник КҐС, але навіть свідомо думаючий, бандерівець не підписався б. А їх редагували в першій мірі редактори союзних органів. Хоч була прийнята засада, що до Резолюційної Комісії мають увійти редактори всіх друкованих органів у ЗДА, всеж редакторів „Листів до Приятелів“, „Українського життя“ і „Лікарського Вісника“ ухвалою Екзекутиви УККА і останнього конгресу не допущено.

Також вимовний факт.

Участь ворожої руки

В той самий час, коли союзова преса стримується від видрукування Резолюцій і Звернення КҐС, мовляв, таке рішення УККА, щоб не підсичувати пристрасів, та сама союзова преса пише про діяння ворожої руки серед нас (див. „Свобода“ з 11 березня ц. р.).

„Америка“ в такому випадкові не дає випередити себе „Свободі“. В передовиці „По похилій площі“ вона пише між іншим: „Опозиція до УККА (а не в УККА, бо така потрібна й корисна), фактично хоче, щоб УККА змінив своє ідейне обличчя, щоб перестав бути незалежною й самостійницькою організацією і станув на платформу коєкзистенції з комуністичною Москвою...“

Я знаю, що ворожі сили намагаються увійти в середину організації і там впливати на те, щоб шкодити українським справам, щоб не допускати їх до єдності. Але вони в першій мірі є там, де провід партії схований від його членів. Барановський не діяв ні в УНДО, ні в радикальній партії, ні у Фронті Національної Єдності. І в демократичних організаціях не діяли ані Джугало ані Матвієнко (шеф СБ)... Кілька тижнів тому французька поліція в Парижі, як мене повідомляють, арештувала ще іншого большевицького агента, що діяв у бандерівських рядах.

Але коли „Свобода“ й „Америка“ бачать ворожу руку, то повинні б виразно і ясно показати на неї пальцем, щоб нас усіх остерегти. І коли вони про ту руку пишуть, щось невиразно натякаючи й киваючи в якусь сторону, то ми маємо право спитати їх, де вони цю небезпеку бачать? І вони повинні вказати на неї. Адже ж до них також стосується недавно ухвалений ними самими кодекс журналістичної етики! Багато вони писали й про „жовту пресу“ і про „гуляй-поле“ серед журналістів. Чи це окреслення відноситься тільки до їхніх противників?

З'їзд ООЧСУ

Про цей з'їзд реферувала широко „Америка“, як неофіційний орган цієї організації. А що ця організація тепер контролює УККА, то варто трохи і до неї приглянутися.

В самому наголовкові стоїть грубими літерами, що ООЧСУ виявив поважний зріст впливів. Цебто: дивіться — ми масмо в жмені центрально українців у ЗДА і „врата адова нас не одоліють“.

Все там пішло гладко. Не пишуть про ніякі непорозуміння, ані про те, що хто в дискусії говорив, бо там правдоподібно ані одного ані другого не було. Ми знаємо, що в тоталітарних організаціях не може бути якихось суперечних виступів. Ті самі молодці, що були непогамованими (за директивною проводу) на конгресі УККА, мусіли на своєму з'їзді поводитися, як при війську, — на команду.

Справа вибору Головної Управи видно також не зустріла якихось труднощів. Вибрано майже повністю ту саму управу, що була дотепер, а це означає признання за дотеперішню працю, включно з її діями на терені УККА.

Але коли б там були бодай трохи політично і дипломатично думаючі люди, коли б вони мали бодай якусь малу політичну „штубу“, то напевно не лишили б п. І. Білінського (секретаря централі УККА) першим заступником голови ООЧСУ, п. Лева Футалу (заступника президента УККА) другим заступником голови і мгр. І. Базарка (директора канцелярії централі УККА) членом головної управи ООЧСУ.

При цьому ще треба додати, що на потреби УККА бандерівці вручили на бенкеті на руки їх приятеля, проф. Добрянського, 10 тисяч доларів. Професор Добрянський звертаючись до „справжніх і щирих приятелів“, підкреслив високу суму. Він мабуть ще й тепер не знає, що в Заклику до цієї збірки було написано, що „списки жертводавців і перші копії блючків будуть передані Відділам УККА, для втягнення в списки платників“. Хитруни і свого приятеля піддурили!

Зрештою, хоч це й була б спеціальна вкладка, то ледве чи вона покріє річну платню самого приятеля президента — і члена Управи ООЧСУ — директора канцелярії.

Треба тут підкреслити ще один характерний момент. „Свобода“ подала у своєму звіті, що відчитуваний писемний привіт від кардинала Сліпого прийняли присутні не тільки оплесками, але й повстанням із місць. Але офіційний звіт у „Америці“ цього повстання не подав. Тут нехай собі шановні читачі вже самі додумуються: чому і для чого.

Рівночасно із нарадами ООЧСУ відбувся перший з'їзд жіночого ООЧСУ. Якщо Союз Українок не протестує голосно за розбиття жіночих сил, то і я не буду протестувати.

Але коли „Вільне Слово“ викрило заміри та інструкції Визвольного Фронту, чи радше ЗЧ ОУН, опанувати нашу молодь, згуртовану в Пласті, і запрягти її до свого воза, то тут нам усім вже треба пильно стежити, щоб із Пластом не сталося те, що сталося з УККА.

Коли з-поміж усіх тварин сміх є властивий самій тільки людині, то я не думаю, щоб його було дано їй без причини і щоб не дозволялось ні самому сміятися, ані смішати інших. Правда, більшість

зневажає жарти, не відаючи, що нема нічого труднішого, як мати в цьому ділі успіх.

Шарль Сорель
(„Кумедний життєпис
Франсіона“)

ВІД ВИДАВНИЦТВА

ПРО НАШІ СПРАВИ

Із цим числом „Листи до Приятелів” входять у новий, уже 15-ий рік існування а другий рік починають без свого основника й довголітнього редактора. Почесне завдання продовжувати діло св. п. Миколи Шлемкевича, яке він почав у 1953-му році та з малих початків розбудував свої друковані листи до поважного журналу української наукової, громадської і державницької мислі — не легке. Під кінець життя його журбою і бажанням було, щоб „Листи до Приятелів” існували і після його смерті. Наші читачі в минулому році, в несподівано численних листах до редакції й адміністрації, висловлювалися за тим, щоб конечно продовжувати видавання „Листів”. Ми будемо робити все, що в наших спроможностях, щоб „Листи”, існували далі завдяки Вашій, ВШ. Читачі, моральній і матеріальній підтримці, продовжували виконувати в нашому суспільстві ролі, яку їм накреслили їх основник.

ПОДЯКА

Подасмо до відома наших Читачів, що п. д-р Василь Рудко зрезигнував зі становища редактора „Листів до Приятелів”. Свою вслику й віддану працю для нашого журналу закінчив він, приготувавши до друку 11-12 число, тобто останню книжку за 1966 рік. П. д-р В. Рудко погодився був редагувати журнал у, можливо, найтяжчому, переломовому часі його існування. Після смерті д-ра М. Шлемкевича запанувало зрозуміле збентеження й непевність щодо дальшої долі чи й самого існування „Листів” узагалі. І за те, що саме в той час д-р Василь Рудко прийшов до нас із допомогою, а також за його великий вклад праці й часу для того, щоб не тільки втримати журнал при житті, але його дальше розбудовувати, — ми складаємо п. д-рові В. Рудкові наше велике спасибі.

НА НОВОМУ ЕТАПІ

Це число „Листів до Приятелів” виходить приготоване вже новою редакцією, чи точніше Редакційною Колегією, яку творять Дмитро Кузик, Микола Степаненко й Остап Тарнавський. Інж. Д. Кузик і ред. О. Тарнавський зв'язані з „Листами” від самих початків і відомі нашим читачам. Проф. М. Степаненко знаний українській еміграційній суспільності зі своєї журналістичної, громадської і політичної діяльності. До „Листів” він завжди ставився як до провідного журналу української незалежної думки, як до сміливого речника громадського правопорядку й послідовного борця за соборність українського духа. Цим ідеям будуть „Листи” служити й надалі. Редактори будуть старатися продовжувати діло Миколи Шлемкевича в щирій „лояльності” до його духової спадщини. „Листи” не були ніколи органом якоїсь політичної партії, чи замкненого гурта людей. Визнаючи Українську Національну Раду і її Виконний Орган, як пересмників мандату законного уряду України 1917-1920 років, „Листи”, як незалежний орган, з доброзичливим наставленням зберігали за собою тоді та зберігатимуть і тепер право критичної оцінки їх поодиноких дій і прагнень. „Листи” накресливали дорогу українського правопорядку

і спрямовували зір наших душ на „верхи життя”, визначені великими датами 22 січня 1918 і 1919 років. Будемо старатися в ім'я цих ідей поширювати коло наших співробітників, будемо намагатися об'єднувати довкруги нашого журналу співзвучні духові сили, і дбати про те, щоб у „Листах” жваво відзеркалювалися проблеми нашого сучасного й важливі питання минулого та майбутнього.

Нам особливо присмно вітати проф. Миколу Степаненка з великим відзначенням, яким українська суспільність на еміграції наділила його, вибираючи на 6-ій сесії Національної Ради віце-президентом УНР в екзилі.

ЗБІРКА НА ПАМ'ЯТНИК

У перші роковини смерті д-ра Миколи Шлемкевича ми вирішили почати збірку грошей, потрібних на те, щоб на його могилі поставити пам'ятник. У цій справі ми дістали вже чимало листів від читачів, які запитують, що робиться в цій справі, або пригадують нам про наш обов'язок. Повідомляємо, що керівництво цвинтаря визначило форму й розміри пам'ятників на цвинтарі. Саме тому на плянованій гранітній плиті буде виритий хрест, під ним прізвище, а внизу імена й дати уродження й смерті Миколи Шлемкевича і його дружини Константиної. Читачів, а в першій мірі приятелів і друзів покійного доктора, охочих допомогти в тому ділі, просимо свої датки слати на адресу „Листів” з допискою „на пам'ятник”.

Вісті з Українського Публіцистично-Наукового Інституту, Відділ у Трентоні

Відділ Українського Публіцистично-Наукового Інституту в Трентоні при співпраці Т-ва Українських Істориків плянує влаштувати конкурс для студентів американських і канадійських університетів на працю про Україну, її змагання за свободу, страждання під окупаційними режимами тощо.

Щоб дістати ступінь магістра чи доктора студенти мусять так чи так написати якусь довшу працю; запроєктований нами конкурс має на меті заохотити їх до писання праці про Україну. Тому й нагороди мусять бути досить високі: 1-ша 1,000 дол., 2-га 500, 3-тя 300 доларів. В склад журі входили б наші найкращі історики. Оповідки про конкурс, із поданням тем і джерельних матеріалів, будуть розіслані по всіх університетах Америки і Канади, з тим, щоб цією справою зацікавити й студентів не українського походження.

Таким чином може почастило б придбати бодай декількох чужинців із високою освітою, які були б поінформовані про українські проблеми. При цій нагоді американські й канадійські університетські бібліотеки, які ще не мають потрібних книжок про Україну — можливо з огляду на домагання заінтересованих студентів мусіли б їх закупити. Зросло б також зацікавлення українськими справами навіть серед нашої молоді.

На перешкоді до здійснення цього задуму стоїть брак грошей на покриття нагород і мінімальних адміністративних видатків.

Відділ у Трентоні буде дуже вдячний усім, які схочуть своїми пожертвами сприяти до проголошення й успішного переведення цього конкурсу.

Дарія Кузик, — секретар Відділу

ЧОМУ?

● Чому нема „Чому"? Ми так до нього привикли.

● Ми також. Тому й не диво, що Ваше питання в різних формах повторялося у багатьох інших листах. Сл. п. д-р М. Шлемкевич у живому листуванні, якому присвячував багато часу, діставав готові питання й матеріали, які аж просилися, щоб їх помістити у рубриці „Чому"? І він умів на них відповідати не тільки з глибоким знанням справи, але часто ще і з серцем, чи — з перцем. Запрошуємо до співпраці. Пробуємо на наш лад продовжувати цю популярну колись рубрику.

● Довідався я недавно, що редактора „Листів до Приятелів" не запросили до Резолюційної Комісії недавнього Конгресу УККА, до якої входили представники всієї нашої преси у ЗДА. Чому?

● Спійтайте їх, з яких то шляхетних спонук це зробили. Вони, прости Боже, знають, що роблять,

то ж хай дадуть відповідь на Ваше питання.

● Мене вже від кількох років млоїть ця справа, але аж тепер я рішилася Вас запитати: Чому так багато наших людей у святковий час висловлюють бажання „родині" тільки стандартним оголошенням у газеті? Для мене таке поздоровлення і бажання позбавлене всякого родинного тепла. В ньому ані одного сердешного слова від сина, брата, доньки чи сестри, жодного усміху близької душі. Чому? Чи немає часу раз у рік написати щире бажання до розсіяної рідні, чи до найближчих друзів?

● Думасмо, що справа не в часі, але в психічному наставленні і трактуванні цієї „святкової проблеми". Коли редакції, товариства, професіоналісти тощо, висловлюють побажання в газеті своїм читачам, членам, клієнтам чи покупцям, то це наскрізь гарний звичай. Коли ж іде мова про бажання для рідні й друзів, то ми радше схилилися б до Вашої думки, Дорога Пані.

ЗБІРНЕ МЕЦЕНАТСТВО

Р. Трешнявський (Клівленд, Огайо) — 20.00, В. Вади́к (Торонто) — 12.00, О. Дерій (Балтімор) — 12.00.

ПРЕСОВІШІ ФОНД

В. Іванович (Огайо) — 3.00, В. Кліш (Філадельфія) — 2.00, А. Слюсарчук (Дітройт) — 4.00, М. Чайківський (Бостон) — 1.00, І. Мякитинський (Торонто) — 10.00, І. Зельський (Вінніпег) — 1.00, З. Голубець (Ліной) — 5.00, М. Гнатчук (Мішиґен) — 10.00, В. Ухач (Дітройт) — 3.75, М. Бориславський (Честер, Па.) — 3.00, А. Гайний (Ванкувер) — 1.00, Я. Давид (Пенсильванія) — 4.00, М. Процик (Клівленд) — 5.00.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Прохасмо Вельмишановних Передплатників звернути увагу на нашу нову адресу: LETTER to FRIENDS, P. O. Box 375, Cranford, New Jersey, U. S. A.

Передплата на 1967 вносить 6.00. Грошеві перекази можна виписувати на LETTER to FRIENDS або MARTHA SHLEMKEVYCH-SAWYCKY

